

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥ "NEVER LOST"

Εν Πλω

Η μηχανική της πλεύσης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

Εν Πλω

Η μηχανική της πλεύσης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

© 2026 Δημήτριος Παγώνης. Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή, διανομή ή αναδημοσίευση του βιβλίου, ολόκληρου ή τμήματός του, με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα. Επιτρέπονται σύντομα αποσπάσματα με αναφορά της πηγής.

Ηλεκτρονική έκδοση, 2026.

Από τον συγγραφέα του «Never Lost».

Σημείωση: βιβλίο αυτοβοήθειας

Οι ιδέες σε αυτό το βιβλίο είναι για αυτοβοήθεια και προσωπική φροντίδα. Δεν είναι ιατρική συμβουλή, διάγνωση ή θεραπεία και δεν αντικαθιστούν τον γιατρό ή τον ψυχολόγο σου. Αν κάτι σε δυσκολεύει έντονα ή κρατά καιρό, μίλησε με έναν ειδικό. Ο συγγραφέας δεν φέρει ευθύνη για αποφάσεις που παίρνει ο αναγνώστης με βάση το περιεχόμενο του βιβλίου.

Οι ήρωες και οι ιστορίες του βιβλίου είναι φανταστικοί. Κάθε ομοιότητα με πραγματικά πρόσωπα είναι συμπτωματική.

yourspiritualquest.com

Περιεχόμενα

Ο άνθρωπος που ξέχασε πώς να πλέει	5
------------------------------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄

Το σκάφος και η θάλασσα

1	Ο νόμος της αφθαρσίας και η ροή της πληροφορίας	12
2	Οι τρικυμίες της μοίρας	28
3	Το τιμόνι που κοιτάζει πίσω	38

ΜΕΡΟΣ Β΄

Οι ομόκεντροι κύκλοι και το τιμόνι της αντίληψης

4	Δύο βάρκες, ένα πέλαγος	49
5	Ο χρόνος που δεν βιάζεται	63
6	Η σχετικότητα της συνείδησης	71
7	Το μόνο μέρος όπου έχεις εξουσία	79
8	Το κλάσμα της δημιουργίας και ο νόμος της μοναδιαίας ελαστικότητας	86
9	Οδηγός προπόνησης του καπετάνιου: η καθημερινή πλεύση	95
	Η κρυφή γεωμετρία του Wayfinder	105

Ο άνθρωπος που ξέχασε πώς να πλέει

Υπάρχει μια στιγμή, συνήθως απρόσμενη, που συμβαίνει σε κάθε άνθρωπο τουλάχιστον μία φορά στη ζωή του: στέκεσαι στη μέση μιας εντελώς συνηθισμένης μέρας — ίσως περιμένεις στην ουρά ενός καταστήματος, ίσως οδηγείς σε μια διαδρομή που έχεις κάνει χιλιάδες φορές, ίσως κοιτάξεις μια οθόνη στο γραφείο σου — και ξαφνικά σε κατακλύζει μια ερώτηση που δεν περίμενες: «Πώς έφτασα εδώ; Και πού πηγαίνω;»

Δεν είναι ερώτηση πανικού. Δεν τη συνοδεύουν απαραίτητα κρίση ή δάκρυα. Είναι πιο ήσυχη, πιο ύπουλη — μια αστραπιαία διαύγεια που κρατά λίγα δευτερόλεπτα, πριν ξανακυλήσεις στη γνώριμη ροή της ημέρας. Σε αυτά τα δευτερόλεπτα, όμως, βλέπεις κάτι που δύσκολα ξεχνάς: ότι έχεις περάσει μεγάλο μέρος της ζωής σου κινούμενος χωρίς να είσαι πραγματικά παρών σε αυτή την κίνηση. Ότι έχεις γίνει, χωρίς να το αποφασίσεις ποτέ, κάτι σαν επιβάτης στο δικό σου σκάφος.

Αυτό το βιβλίο ξεκινά από εκείνη τη στιγμή.

Η ζωή στον αυτόματο

Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει αναπτύξει μια ικανότητα σχεδόν μαγική, που είναι ταυτόχρονα και η μεγαλύτερη παγίδα του: να λειτουργεί άψογα χωρίς να είναι πραγματικά εκεί. Μπορείς να οδηγήσεις σαράντα λεπτά μέσα στην κίνηση και να μη θυμάσαι τίποτα από τη διαδρομή. Μπορείς να περάσεις μια ολόκληρη συνάντηση απαντώντας σωστά σε κάθε ερώτηση, ενώ το μυαλό σου βρίσκεται αλλού — σε ένα μήνυμα που πρέπει να στείλεις, σε μια ανησυχία για το αύριο, σε μια παλιά κουβέντα που δεν έχει κλείσει μέσα σου. Μπορείς να ζήσεις χρόνια έτσι, κάνοντας τα πάντα σωστά, χωρίς ποτέ να νιώσεις ότι τα ζεις αληθινά.

Αυτή την κατάσταση θα την ονομάζουμε, σε όλο το βιβλίο, **Αυτόματο Πιλότο**. Δεν είναι διάγνωση ούτε ελάττωμα χαρακτήρα. Είναι μια έξυπνη προσαρμογή του μυαλού: η πλήρης, συνειδητή παρουσία σε κάθε στιγμή θα απαιτούσε ενέργεια που κανείς δεν διαθέτει απεριόριστα. Έτσι, το μυαλό αυτοματοποιεί τις συνήθειες, τις αντιδράσεις, ακόμα και τα συναισθήματα. Μαθαίνει μοτίβα και τα επαναλαμβάνει, χωρίς να σε ρωτά κάθε φορά.

Το πρόβλημα δεν είναι ότι υπάρχει αυτός ο μηχανισμός. Το πρόβλημα είναι όταν παίρνει εντελώς το τιμόνι, κι εσύ — αυτός που θα μπορούσε να αποφασίσει διαφορετικά, να δει μια ευκαιρία εκεί όπου ο αυτοματισμός βλέπει μόνο ρουτίνα — αποσύρεσαι τόσο βαθιά στο παρασκήνιο, που ξεχνάς ότι υπάρχουν. Ζεις τη ζωή σου σαν ταινία που παίζει, ενώ κάθεσαι κάπου πίσω, μακριά από την οθόνη.

Ο άνθρωπος του Αυτόματου Πιλότου δεν είναι τεμπέλης ούτε αδιάφορος. Συχνά είναι το αντίθετο: εξαντλημένος από τη δική του αποτελεσματικότητα, πιασμένος σε έναν κύκλο

όπου η ικανότητά του να τα καταφέρνει όλα τον εμποδίζει να αναρωτηθεί αν αυτά που καταφέρνει είναι αυτά που θέλει. Νιώθει μια κόπωση που δεν εξηγείται από τη δουλειά. Μια ανικανοποίητη αίσθηση, σαν να λείπει κάτι που δεν μπορεί να ονομάσει. Και το πιο επικίνδυνο: συχνά δεν το καταλαβαίνει καν, γιατί όλα γύρω του δείχνουν να πηγαίνουν καλά.

Αυτοί που δεν χρειάζονταν χάρτη

Για να καταλάβουμε το αντίθετο αυτής της κατάστασης — τι σημαίνει να ζεις πλήρως παρών μέσα στη δική σου ζωή — αξίζει να γυρίσουμε αιώνες πίσω, σε ανθρώπους που κατάφεραν κάτι που ακόμα και σήμερα μοιάζει αδύνατο: διέσχισαν χιλιάδες μίλια ανοιχτού ωκεανού, ανάμεσα σε νησιά σκόρπια στην απεραντοσύνη του Ειρηνικού, χωρίς πυξίδα, χωρίς χάρτη, χωρίς κανένα όργανο εκτός από τον ίδιο τους τον εαυτό.

Τους αποκαλούμε **Wayfinders** — αυτούς που βρίσκουν τον δρόμο. Ήταν οι παλιοί θαλασσοπόροι της Πολυνησίας, και η ικανότητά τους δεν είχε τίποτα το υπερφυσικό. Ήταν καρπός μιας βαθιάς, καλλιεργημένης σχέσης με το παρόν.

Ένας Wayfinder δεν κοιτούσε χάρτη, γιατί κανένας χάρτης δεν περιέγραφε όσα χρειαζόταν να ξέρει. Είχε μάθει να διαβάζει τον κόσμο γύρω του με μια ακρίβεια σχεδόν μυθική: το χρώμα και το σχήμα των κυμάτων, που άλλαζαν ανάλογα με την απόσταση από τη στεριά· τα σύννεφα, που έπαιρναν άλλη μορφή πάνω από ένα νησί απ' ό,τι πάνω από ανοιχτή θάλασσα· την πτήση ορισμένων πουλιών, ζωντανών δεικτών προς την πιο κοντινή ξηρά· ακόμα και τη δόνηση του σκάφους, που άλλαζε με τα ρεύματα από κάτω.

Το πιο εντυπωσιακό, όμως, δεν ήταν η τεχνική τους. Ήταν η εσωτερική τους στάση. Ένας Wayfinder κρατούσε τον προορ

ισμό του κλειδωμένο μέσα του, σαν ακλόνητη βεβαιότητα, κι άφηνε το σώμα του ελεύθερο να διαχειριστεί το τώρα — το επόμενο κύμα, τον επόμενο άνεμο. Δεν σπαταλούσε ενέργεια υπολογίζοντας ξανά και ξανά πόσο μακριά ήταν ο προορισμός ή τι θα γινόταν αν χαλούσε ο καιρός. Αυτή η αγωνία, τόσο γνώριμη σε εμάς, θα ήταν γι' αυτόν επικίνδυνη πολυτέλεια: θα του έκλεβε την προσοχή που χρειαζόταν για να διαβάσει το κύμα που είχε μπροστά του.

Κατά μία έννοια, ο Wayfinder δεν πήγαινε προς το νησί. Άφηνε το νησί να έρθει προς το μέρος του, μέσα από την υπομονετική ανάγνωση κάθε στιγμής που περνούσε κάτω από τα πόδια του. Ο προορισμός δεν ήταν κάτι μακρινό που κυνηγούσε απελπισμένα. Ήταν ήδη παρών μέσα του· χρειαζόταν μόνο χρόνο και σωστή πλεύση για να γίνει πραγματικότητα.

Να κρατάς τον προορισμό σταθερό μέσα σου και να είσαι ολόκληρος παρών σε αυτό που έχεις μπροστά σου τώρα.

Αυτή η εικόνα είναι η καρδιά του βιβλίου. Δεν σου ζητάω να μάθεις να διαβάζεις κύματα ή σύννεφα. Σου ζητάω να αναγνωρίσεις ότι η ίδια ικανότητα — να κρατάς έναν σκοπό σταθερό μέσα σου, ενώ είσαι σωματικά, αισθητηριακά παρών στο τώρα — υπάρχει ήδη κοιμισμένη μέσα σε κάθε άνθρωπο. Και μέσα σε σένα, όσο μακριά κι αν νιώθεις από έναν ωκεανό.

Από το «Never Lost» σε αυτό το βιβλίο

Αν έχεις διαβάσει το προηγούμενο βιβλίο μου, το «Never Lost», ίσως αναγνωρίζεις κάποια από αυτά τα θέματα. Εκείνο το βιβλίο γεννήθηκε από την ανάγκη να δώσω μια σταθερή

βεβαιότητα σε ανθρώπους που ένιωθαν χαμένοι μέσα στις δικές τους τρικυμίες. Η υπόσχεσή του ήταν απλή και, ελπίζω, παρηγορητική: ο προορισμός σου, η αληθινή σου ταυτότητα και η αξία σου δεν χάνονται ποτέ, όσο θολή ή ταραγμένη κι αν μοιάζει η επιφάνεια της ζωής σου. Αυτό που πραγματικά είσαι μένει άθικτο, σαν φάρος που δεν σβήνει, ακόμα κι όταν η καταιγίδα σε εμποδίζει να τον δεις.

Αυτό το βιβλίο δεν αναιρεί τίποτα από εκείνη την υπόσχεση. Την προϋποθέτει και προχωρά ένα βήμα παραπέρα. Γιατί μια βεβαιότητα, όσο βαθιά κι αν είναι, δεν αρκεί από μόνη της για να σε βγάλει από τα νερά. Χρειάζεσαι και τη μηχανική της ίδιας της πλεύσης: τον τρόπο να μεταφράζεις, μέρα με τη μέρα, αυτή την εσωτερική γνώση σε πραγματική κίνηση μέσα στην καθημερινότητά σου.

Αν το «Never Lost» ήταν η διαβεβαίωση ότι ο φάρος σου δεν έχει σβήσει, αυτό το βιβλίο δείχνει πώς να πιάσεις επιτέλους το τιμόνι και να πλεύσεις προς εκείνον, με τα μάτια ανοιχτά, παρών σε κάθε κύμα που θα συναντήσεις στον δρόμο.

Το ταξίδι που ακολουθεί

Στις σελίδες που ακολουθούν θα συναντήσεις ανθρώπους σαν κι εσένα — ανθρώπους που βρέθηκαν παγιδευμένοι στον Αυτόματο Πιλότο, κουβαλώντας βάρη από το παρελθόν ή τρέχοντας αγχωμένα προς ένα αβέβαιο μέλλον. Θα δεις πώς μια απλή, συνειδητή ανάσα μπορεί να φέρει κοντά δύο κόσμους που έμοιαζαν χωρισμένοι: τον κόσμο των ονείρων σου και τον κόσμο της καθημερινότητάς σου. Θα δεις πώς μια μυρωδιά, ένας ήχος, μια λεπτομέρεια που συνήθως περνά απαρατήρητη, μπορεί να γίνει γέφυρα: να ξυπνήσει μια δύναμη που ήδη κατέχεις και να σε τραβήξει προς μια δυνατότητα που σε

περιμένει — κρατώντας σε, έστω για μια ανάσα, ολόκληρο στο μοναδικό σημείο όπου έχεις πραγματικά εξουσία: το τώρα.

Θα περάσουμε μαζί μέσα από κρίσεις που μοιάζουν αρχικά με ναυάγια και που, εκ των υστέρων, αποδεικνύονται οι πιο καθοριστικές στροφές μιας ζωής. Θα δούμε πώς η ενοχή για το παρελθόν μπορεί να λιώσει και να γίνει σοφία, χωρίς να σβηστεί ό,τι έγινε. Θα δούμε πώς δύο άνθρωποι μπορούν να σταματήσουν να παλεύουν ο ένας με τον άλλον και να ανακαλύψουν ότι είναι δύο συμπληρωματικές δυνάμεις της ίδιας πλεύσης. Και θα δούμε, τελικά, ότι όλα αυτά δεν χρειάζονται ειδικές συνθήκες ή ώρες διαλογισμού: χωράνε μέσα σε τρία δευτερόλεπτα, ανάμεσα σε μια ουρά στο σούπερ μάρκετ και την επόμενη κίνησή σου.

Δεν σου υπόσχομαι ότι δεν θα ξαναανιώσεις τον πειρασμό του Αυτόματου Πιλότου. Είναι μέρος της ανθρώπινης φύσης και θα επιστρέφει σε κάθε δύσκολη μέρα, σε κάθε στιγμή κόπωσης. Σου υπόσχομαι κάτι πιο ρεαλιστικό και, πιστεύω, πιο πολύτιμο: να τον αναγνωρίζεις πιο γρήγορα κάθε φορά που εμφανίζεται και να ξέρεις πώς να πάρεις πίσω το τιμόνι.

Όπως ο Wayfinder δεν χρειαζόταν χάρτη, γιατί κρατούσε τον προορισμό μέσα του, έτσι κι εσύ δεν θα βρεις τον δρόμο σου ψάχνοντας έξω από σένα. Τον κουβαλάς ήδη. Χρειάζεται μόνο να μάθεις, ξανά, να τον ακούς.

Πιάσε το τιμόνι. Το ταξίδι ξεκινά εδώ.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Το σκάφος και η θάλασσα

1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο νόμος της αφθαρσίας και η ροή της πληροφορίας

1.1 Ο νόμος της αφθαρσίας

Υπάρχει ένας νόμος τόσο παλιός όσο το σύμπαν και τόσο απλός, που τον προσπερνάμε χωρίς να σταθούμε: τίποτα δεν χάνεται. Η ενέργεια δεν γεννιέται από το μηδέν ούτε εξαφανίζεται — αλλάζει μόνο μορφή, σε έναν κύκλο που δεν κουράζεται και δεν ξεχνά.

Σκέψου το νερό της θάλασσας. Κάτω από τον ήλιο του μεσημεριού ζεσταίνεται, μόριο μόριο, ώσπου ξεφεύγει από την υγρή του φυλακή και ανεβαίνει, αόρατο πια, στον ουρανό. Εκεί ψηλά, στο κρύο, συναντά άλλα μόρια και γίνεται σύννεφο — λευκό στην αρχή, μετά γκριζο, μετά βαρύ από όλη εκείνη την υγρασία που κάποτε ήταν θάλασσα.

Όταν το βάρος γίνει αφόρητο, το σύννεφο αφήνει το νερό να πέσει σαν βροχή — σε ένα βουνό, σε ένα δάσος, στη στέγη ενός σπιτιού χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Κι από εκεί, μέσα από

ρυάκια και ποτάμια, ταξιδεύει υπομονετικά πίσω στο πέλαγος απ' όπου ξεκίνησε, κλείνοντας έναν κύκλο χωρίς αρχή και τέλος.

Κανένα μώριο δεν χάνεται σε αυτή τη διαδρομή. Απλώς αλλάζει μορφή, όσες φορές χρειαστεί.

Με τον δικό του τρόπο, ο ίδιος νόμος ισχύει και για
κάθε ιδέα που γεννιέται μέσα σου.

. . .

Ο Νίκος καθόταν στο γραφείο του, ένα μικρό δωμάτιο στον δεύτερο όροφο ενός παλιού διαμερίσματος, με το φως του απογεύματος να πέφτει λοξά πάνω στο ξύλινο τραπέζι. Ήταν η ώρα που αγαπούσε περισσότερο: γύρω στις πέντε, όταν το φως γινόταν χρυσαφί και ο θόρυβος του κόσμου χαμήλωνε λίγο.

Κι όμως, μέσα στο δωμάτιο υπήρχε πάντα μια αθόρυβη ένταση, που ο Νίκος είχε μάθει να μην την προσέχει. Ερχόταν από το δεύτερο συρτάρι του γραφείου, εκείνο που δεν άνοιγε ποτέ μπροστά σε κανέναν, ούτε καν μπροστά στη γυναίκα του. Εκεί, κάτω από παλιά τιμολόγια, φύλαγε ένα ντοσιέ με τη λέξη «Σχέδιο» γραμμένη με μαρκαδόρο, ξεθωριασμένη πια από τον καιρό.

Μέσα ήταν η ιδέα μιας εταιρείας — άθικτη και ανέγγιχτη εδώ και δύο ολόκληρα χρόνια.

Δεν ήταν μια ιδέα μισή. Ήταν ίσως η πιο ολοκληρωμένη δουλειά που είχε κάνει ποτέ: επιχειρηματικό μοντέλο, αρχικό κόστος, οι πρώτοι πελάτες. Είχε γράψει ακόμα και το όνομα της εταιρείας σε ένα ξεχωριστό φύλλο και το δοκίμαζε στο μυαλό του — πώς θα ακουγόταν από άλλο στόμα, πώς θα έμοιαζε τυπωμένο σε μια κάρτα.

Κάθε λίγους μήνες έβγαζε το ντοσιέ, πρόσθετε μια λεπτομέρεια, διόρθωνε έναν αριθμό, τελειοποιούσε κάτι που ήταν ήδη έτοιμο. Και κάθε φορά το ξανάβαζε κάτω από τα τιμολόγια, λέγοντας στον εαυτό του ότι δεν ήταν ακόμα η κατάλληλη στιγμή.

Ο μηχανισμός που τον κρατούσε εκεί ήταν τόσο γνώριμος, που δεν τον έβλεπε καν ως πρόβλημα. Κάθε φορά που σκεφτόταν το πρώτο πραγματικό βήμα — ένα τηλεφώνημα, ένα email — ο νους του έβγαζε αμέσως τα πιο λογικά επιχειρήματα: «Δεν έχω υπολογίσει σωστά τα έξοδα της πρώτης χρονιάς». «Η αγορά μπορεί να μην είναι έτοιμη». «Αν περιμένω λίγο ακόμα, θα έχω πιο στέρεα στοιχεία».

Το καθένα χωριστά ακουγόταν σοφό, υπεύθυνο. Μαζί, όμως, έχτιζαν ένα αόρατο τείχος. Η εξυπνάδα του — εκείνη η στεγνή ικανότητα να προβλέπει κάθε εμπόδιο και κάθε σενάριο αποτυχίας — είχε γίνει, χωρίς να το καταλάβει, το εργαλείο που τον κρατούσε ακίνητο.

Τα βράδια, ξαπλωμένος δίπλα στη γυναίκα του, ένιωθε ένα βάρος στο στήθος που δεν μπορούσε να εξηγήσει. Δεν ήταν δυστυχία. Είχε σταθερή δουλειά, μια σχέση που αγαπούσε, μια ζωή χωρίς μεγάλες τριβές. Κάτι μέσα του, όμως, χτυπούσε αθόρυβα σαν ρολόι κάπου μακριά, θυμίζοντάς του ότι κάτι σημαντικό περίμενε ακόμα.

Αυτό που ο Νίκος δεν έβλεπε ήταν ότι η ιδέα του δεν περίμενε ουδέτερη στο συρτάρι. Άλλαζε κι αυτή μορφή, όπως το νερό. Μόνο που, χωρίς διέξοδο προς τα έξω, η μορφή που έπαιρνε δεν ήταν δημιουργία. Ήταν βάρος.

Μήνα με τον μήνα, ο αρχικός ενθουσιασμός γινόταν ανησυχία, και η ανησυχία ένα διάχυτο άγχος που τον έπιανε στις πιο άσχετες στιγμές — σε μια συνάντηση, σε μια βόλτα. Και το

άγχος, με τη σειρά του, γινόταν κάτι βαρύτερο: η αίσθηση ότι ο χρόνος κυλούσε χωρίς να πηγαίνει πουθενά.

Μια νύχτα ξύπνησε απότομα γύρω στις τρεις, με μια σκέψη να επιστρέφει σαν ηχώ: «Κι αν περάσουν άλλα δύο χρόνια, και μετά άλλα δύο, και η ιδέα μένει για πάντα σε εκείνο το συρτάρι;» Δεν βρήκε απάντηση. Ήπιε λίγο νερό και ξαναγύρισε στο κρεβάτι, με το ίδιο βάρος στο στήθος.

Το νερό της θάλασσας δεν σταματά ποτέ να κινείται. Ούτε η ιδέα του Νίκου μπορούσε να μένει για πάντα ακίνητη. Το μόνο ερώτημα ήταν τι θα γινόταν: δημιουργία, αν έβρισκε δρόμο προς τα έξω — ή κάτι όλο και πιο βαρύ, αν έμενε φυλακισμένη.

Ο Νίκος δεν ήξερε ακόμα ότι εκείνο το βάρος ήταν σημάδι. Ήταν η ίδια η ενέργεια της ιδέας του, που του φώναζε, με τον μόνο τρόπο που ήξερε, ότι ήταν καιρός να αλλάξει μορφή.

1.2 Τα δύο κομμάτια σου

Υπάρχει μια παρανόηση τόσο βαθιά ριζωμένη στον τρόπο που σκεφτόμαστε, που σπάνια τη σταματάμε για να την εξετάσουμε: πιστεύουμε ότι είμαστε ένα ενιαίο, αδιαίρετο «εγώ», που αποφασίζει, θέλει, φοβάται και δρα. Στην πραγματικότητα, μέσα σε κάθε άνθρωπο κατοικούν δύο κόσμοι, τόσο διαφορετικοί όσο ο ουρανός από τη γη, σε μια αδιάκοπη συνομιλία — άλλοτε αρμονική, άλλοτε τεταμένη.

Ο ένας κατοικεί ψηλά. Είναι ο κόσμος που βλέπει μακριά, που ξέρει πράγματα πριν εξηγηθούν, που κρατά το πιο βαθύ «γιατί» πίσω από κάθε σου κίνηση. Δεν κουράζεται ποτέ να ονειρεύεται. Έχει μια σιγουριά που δεν χρειάζεται αποδείξεις: γνωρίζει, σχεδόν διαισθητικά, ποιος είσαι και πού σε οδηγεί η ζωή σου, ακόμα κι όταν η καθημερινότητα θολώνει αυτή τη γνώση. Δεν είναι η στεγνή λογική που μετρά ρίσκα και κόστη·

είναι μια ανώτερη διαύγεια, που βλέπει λύσεις πριν καν διατυπωθούν τα προβλήματα.

Το πρόβλημα αυτού του πάνω κόσμου είναι ότι ζει κάπως έξω από τον χρόνο. Βλέπει το αύριο τόσο καθαρά όσο το σήμερα, κι αυτό ακριβώς τον κάνει ευάλωτο στον φόβο — όχι τον φόβο του τώρα, αλλά τον φόβο του αύριο: «κι αν δεν τα καταφέρω», «κι αν δεν είναι η κατάλληλη στιγμή», «κι αν τα οράματα μείνουν για πάντα οράματα». Βλέπει τόσο μακριά, που βλέπει και κάθε τρόπο με τον οποίο τα πράγματα θα μπορούσαν να πάνε στραβά.

Ο άλλος κόσμος κατοικεί χαμηλά, μέσα στο σώμα σου, στα χέρια σου. Είναι αυτός που σηκώνεται κάθε πρωί, που νιώθει την κούραση στους ώμους, που ξέρει πώς είναι να δουλεύεις, να επιμένεις, να κρατάς κάτι όρθιο όταν όλα γύρω θέλουν να καταρρεύσουν. Δεν ασχολείται με μεγάλα οράματα· ασχολείται με το πώς. Πώς θα πληρωθεί ο λογαριασμός του μήνα. Πώς θα λυθεί το πρακτικό πρόβλημα που μόλις φάνηκε. Πώς θα μείνει όρθιο το σπίτι, ζωντανή η σχέση, λειτουργική η μέρα.

Το πρόβλημα αυτού του κάτω κόσμου είναι ότι κοιτάζει πολύ πίσω. Κουβαλά το χθες σαν σάκο στην πλάτη: κάθε αποτυχία, κάθε λάθος, κάθε φορά που η πραγματικότητα αποδείχτηκε πιο σκληρή απ' όσο περίμενε. Αυτή η μνήμη τον κάνει επιφυλακτικό, ακόμα κι όταν δεν υπάρχει πια λόγος.

Αυτό δεν είναι ελάττωμα στον σχεδιασμό σου. Είναι η ίδια η σοφία του — γιατί ο ένας κόσμος χρειάζεται απόλυτα τον άλλον. Ο κόσμος που ονειρεύεται χρειάζεται εκείνον που δουλεύει, γιατί χωρίς τη γείωση των χεριών κάθε όραμα μένει ένα όμορφο τίποτα. Κι ο κόσμος που δουλεύει χρειάζεται εκείνον που ονειρεύεται, γιατί χωρίς σκοπό η δουλειά γίνεται άδεια επανάληψη: ξυπνάς, δουλεύεις, κοιμάσαι, ξυπνάς ξανά, χωρίς κανένα νήμα να δένει τις μέρες σου με κάτι μεγαλύτερο. Αυτή

είναι η σιγανή εξάντληση που ονομάζουμε burnout — όχι η κόπωση από τη δουλειά, αλλά από μια δουλειά που δεν οδηγεί πουθενά, γιατί κανείς δεν σηκώνει πια το βλέμμα να δει τον προορισμό.

. . .

Λίγες μέρες μετά από εκείνη τη νύχτα, ο Νίκος έστειλε επιτέλους ένα email σε έναν παλιό συνεργάτη, για να του μιλήσει για το σχέδιο. Η απάντηση ήρθε με έναν ενθουσιασμό που δεν περίμενε, και μέσα σε δεκαπέντε μέρες ό,τι είχε μείνει δύο χρόνια στο συρτάρι απέκτησε ξαφνικά σάρκα: ένα πρόχειρο οικονομικό πλάνο για να το δει ένας πιθανός επενδυτής, αριθμοί που θα έπρεπε να υπερασπιστεί μπροστά σε ανθρώπους που δεν θα αρκούνταν στον ενθουσιασμό. Ήθελαν στοιχειά.

Τη δεύτερη εβδομάδα κάθισε μπροστά σε ένα υπολογιστικό φύλλο και ένιωσε κάτι απρόσμενο: μια σχεδόν ταπεινωτική αίσθηση ανικανότητας. Το κομμάτι του που είχε φανταστεί κάθε λεπτομέρεια της εταιρείας δεν ήξερε, τελικά, σχεδόν τίποτα για το πώς λειτουργεί στην πράξη μια ταμειακή ροή, πώς διαπραγματεύεσαι με κάποιον που σε κοιτάζει καχύποπτα, πώς μένεις ήρεμος όταν αμφισβητούν το σχέδιο που αγαπάς.

«Ξέρω τι θέλω να χτίσω», σκεφτόταν, με τους αριθμούς να τον κοιτάζουν σαν ξένη γλώσσα. «Αλλά δεν ξέρω πώς να το χτίσω στην πραγματικότητα». Η σκέψη τον τρόμαζε, γιατί ανέτρεπε κάτι που πίστευε σιωπηλά για χρόνια: ότι, αν έχεις το σωστό όραμα, τα υπόλοιπα ακολουθούν αβίαστα. Τώρα καταλάβαινε ότι το όραμα ήταν μόνο η μισή ιστορία. Του έλειπαν η αντοχή, η υπομονή, η γειώση — όλα όσα δεν είχε χρειαστεί ποτέ να καλλιεργήσει, όσο έμενε ασφαλής μέσα στη θεωρία.

Την ίδια εποχή, σε μια άλλη γειτονιά της πόλης, η Ελένη ανακάλυπτε το αντίστροφο πρόβλημα. Είχε το δικό της γραφείο εδώ και χρόνια, και πρόσφατα, μια κουρασμένη Παρασκευή, είχε ξεθάψει ένα παλιό της σχέδιο — εκείνο που της είχε θυμίσει γιατί είχε ξεκινήσει αρχικά αυτή τη δουλειά. Του είχε αφιερώσει δύο ώρες την εβδομάδα. Μόνο που οι δύο ώρες δεν γέμιζαν με πρακτική δουλειά, όπως περίμενε. Γέμιζαν με ερωτήματα.

Καθόταν μπροστά σε ένα κενό έγγραφο, έτοιμη να σχεδιάσει, και το μυαλό της γύριζε σε ερωτήσεις πολύ βαθύτερες απ' όσο υπολόγιζε: «Γιατί το θέλω στ' αλήθεια αυτό; Τι θα σήμαινε για μένα αν το πετύχαινα; Τι με τραβάει εδώ, πέρα από τη συνήθεια ή τη νοσταλγία;»

Δεκαπέντε χρόνια δουλειάς την είχαν κάνει εξαιρετική στο πώς. Ήξερε να παραδίδει στην ώρα της, να χειρίζεται έναν δύσκολο πελάτη, να κλείνει μια συμφωνία με ακρίβεια χειρουργού. Αλλά το γιατί — το νόημα πίσω από όλη αυτή την ικανότητα — της είχε γίνει, χωρίς να καταλάβει ποτέ, ξένο.

Ένα απόγευμα, ακίνητη μπροστά στο κενό έγγραφο, συνειδητοποίησε κάτι που την τρόμαξε περισσότερο από οποιαδήποτε επαγγελματική δυσκολία: είχε περάσει τόσα χρόνια κοιτάζοντας μόνο το κατάντρομα κάτω από τα πόδια της — τις λεπτομέρειες, τις προθεσμίες — που είχε ξεχάσει να σηκώσει το βλέμμα προς τον φάρο. Δεν ήξερε πια πού πήγαινε. Ήξερε μόνο, με απόλυτη ακρίβεια, πώς να κωπηλατεί.

Χωρίς να γνωρίζονται, οι δύο είχαν φτάσει στο ίδιο σημείο από αντίθετες κατευθύνσεις. Ο Νίκος, γεμάτος όραμα αλλά χωρίς τρόπο να το γειώσει. Η Ελένη, γεμάτη ικανότητα αλλά χωρίς το όραμα που θα της έδινε νόημα. Κανείς τους δεν είχε κάτι «λάθος» μέσα του. Είχαν απλώς αφήσει το ένα τους

κομμάτι να κυριαρχήσει τόσο, που το άλλο είχε αρχίσει να ξεραίνεται σιωπηλά.

Αυτή είναι η ιερή αντιστροφή που κανείς δεν μας διδάσκει ανοιχτά: ο κόσμος που βλέπει μακριά χρειάζεται να κατέβει, να λερώσει τα χέρια του, να μάθει την υπομονή που μόνο η ύλη διδάσκει. Κι ο κόσμος που δουλεύει και αντέχει χρειάζεται να ανέβει, έστω για λίγο, και να θυμηθεί γιατί τα κάνει όλα αυτά — αλλιώς η δύναμή του γίνεται εξάντληση χωρίς νόημα. Δεν διαλέγεις ανάμεσα στα δύο κομμάτια σου. Μαθαίνεις, υπομονετικά, να τα αφήνεις να μιλούν μεταξύ τους, ώσπου να πάψουν να είναι δύο ξένοι και να γίνουν ένα.

1.3 Η πράξη πριν την απόφαση

Υπάρχει ένα ψέμα τόσο χωνεμένο στον τρόπο που μάθαμε να σκεφτόμαστε, που σπάνια το αμφισβητούμε: ότι η σωστή σειρά είναι πρώτα η σκέψη, μετά η απόφαση και τέλος η πράξη. Πρώτα αναλύεις, μετά αποφασίζεις, και μόνο όταν όλα είναι καθαρά και βέβαια, κινείσαι.

Δεν λειτουργεί έτσι. Δεν λειτούργησε ποτέ, σε καμία πραγματική ανθρώπινη ζωή.

Κάνε κάτι τώρα, πριν συνεχίσεις: σήκωσε το χέρι σου. Όχι μεταφορικά — κυριολεκτικά, εδώ, αυτή τη στιγμή. Και σκέψου τι μόλις συνέβη. Δεν υπολόγισες ποιοι μύες του ώμου θα συσπαστούν πρώτοι, ούτε τη γωνία του αγκώνα, ούτε περίμενες κάποια εσωτερική «έγκριση». Έδωσες μια εντολή τόσο γρήγορη, που δεν τη νιώθεις καν ως εντολή, και το χέρι υπάκουσε πριν η σκέψη προλάβει να καταλάβει. Η πράξη προηγήθηκε της ανάλυσης. Το σώμα ήξερε πριν καταλάβει το μυαλό.

Αυτή η σχεδόν αστεία παρατήρηση κρύβει μια αλήθεια που ανατρέπει τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τις μεγάλες αποφ

άσεις. Νομίζουμε ότι χρειαζόμαστε απόλυτη βεβαιότητα για να κινηθούμε. Στην πραγματικότητα, η βεβαιότητα συχνά έρχεται μετά την κίνηση — σαν φως που ανάβει αφού έχεις ήδη πατήσει τον διακόπτη.

Ο Νίκος το έμαθε με τον πιο επίπονο τρόπο, τις τρεις μέρες πριν από το πρώτο του πραγματικό τηλεφώνημα σε έναν επενδυτή. Ήταν το επόμενο βήμα μετά την κουβέντα με τον παλιό συνεργάτη: η στιγμή που το σχέδιο θα έβγαине από τον κύκλο όσων ήδη τον εμπιστεύονταν και θα δοκιμαζόταν μπροστά σε έναν ξένο, που θα το έκρινε μόνο από τους αριθμούς και την πειστικότητά του. Είχε προετοιμάσει το τηλεφώνημα τόσο σχολαστικά, που μπορούσε να το απαγγείλει απ' έξω.

Κι όμως, κάθε φορά που έπιανε το τηλέφωνο, κάτι τον σταματούσε. «Ας ξαναδώ τα νούμερα του τρίτου τριμήνου», σκεφτόταν, ανοίγοντας ξανά ένα φύλλο που είχε ελέγξει δεκάδες φορές. «Ας περιμένω μια μέρα με λιγότερες υποχρεώσεις». «Ας το ξαναδιαβάσω μια φορά ακόμα, μήπως μου ξέφυγε κάτι». Κάθε σκέψη ακουγόταν απόλυτα λογική. Κανείς, ούτε ο ίδιος, δεν θα την έλεγε φόβο· έμοιαζε με υπευθυνότητα.

Πέρασαν έτσι τρεις ολόκληρες μέρες. Το τηλέφωνο έμενε σιωπηλό στο συρτάρι, κι ο Νίκος συνέχιζε να «προετοιμάζει» ένα τηλεφώνημα που δεν έκανε. Κάθε βράδυ το άγχος μεγάλωνε λίγο — όχι επειδή συνέβαινε κάτι, αλλά ακριβώς επειδή δεν συνέβαινε τίποτα. Η αναβολή είχε γίνει μεγαλύτερο πρόβλημα κι από το ίδιο το τηλεφώνημα.

Η αναπνοή του δεν τον είχε εγκαταλείψει. Τον κρατούσε ζωντανό, ικανό να σηκωθεί το πρωί και να συνεχίσει. Ήταν όμως ρηχή, κοφτή, γρήγορη — η αναπνοή κάποιου σε διαρκή, χαμηλή ένταση. Τον κρατούσε στη ζωή· δεν τον κουνούσε από τη θέση του. Ανέπνεε συνέχεια, και συνέχεια έμενε στο ίδιο σημείο.

Το τέταρτο πρωί, χωρίς καμία προειδοποίηση, κάτι άλλαξε.

Σηκώθηκε στις έξι και μισή, όπως κάθε μέρα, και πήγε μισοξύπνιος να ανοίξει το παράθυρο του γραφείου — μια κίνηση τόσο μηχανική, που συνήθως δεν την πρόσεχε. Εκείνο το πρωί, όμως, ο αέρας που μπήκε τον κράτησε ακίνητο λίγα δευτερόλεπτα παραπάνω. Κουβαλούσε μια μυρωδιά δροσερή, διαφορετική: βρεγμένη ασφαλτος και χώμα, όπως τα αφήνει η πρώτη βροχή μετά από μακρά ξηρασία. Μια μυρωδιά που, χωρίς να το ξέρουν οι περισσότεροι, έχει όνομα: πετριχώρ.

Η μύτη του, χωρίς καμία προσπάθεια, τον πήγε πίσω σε ένα απόγευμα πριν από περισσότερα από είκοσι χρόνια: στην αυλή του πατρικού του, με τον πατέρα του να γυρίζει από τη δουλειά βρεγμένος από μια ξαφνική μπόρα, με μια λάμψη στο πρόσωπο που ο μικρός Νίκος δεν είχε ξαναδεί τόσο καθαρά, καθώς του έλεγε, σχεδόν ντροπαλά, ότι μόλις είχε αποφασίσει να ξεκινήσει κάτι δικό του. Ο Νίκος, δεκατριών χρονών τότε, δεν είχε καταλάβει τι σήμαινε αυτό. Είχε καταλάβει όμως τη λάμψη. Και τώρα, στο δικό του γραφείο, ένιωσε την ίδια λάμψη να ανάβει στο στήθος του.

Η μυρωδιά δεν τον κράτησε μόνο στο παρελθόν. Την ίδια στιγμή, κάτι μέσα του τεντώθηκε προς την αντίθετη μεριά: μια εικόνα, θολή ακόμα αλλά αισθητή με το σώμα, του εαυτού του σε έναν χρόνο από τώρα — ένα γραφείο γεμάτο ανθρώπους που δούλευαν για το σχέδιό του, μυρωδιά φρέσκου καφέ, ένα υπογεγραμμένο συμβόλαιο που μύριζε ακόμα καινούργιο χαρτί. Δεν το είδε. Το ένιωσε, σχεδόν το μύρισε, πριν υπάρξει πουθενά εκτός από τη φαντασία του.

Ανάμεσα στις δύο μυρωδιές — εκείνη που ερχόταν από πίσω και εκείνη που τον τραβούσε μπροστά — ο Νίκος στάθηκε ακίνητος, ολόκληρος παρών, σαν τεντωμένο σχοινί ανάμεσα σε δύο σταθερά σημεία. Για εκείνο το ένα δευτερόλεπτο, ο χρόνος

έπαψε να κυλά σε ευθεία γραμμή. Έγινε κάτι πυκνό: όλο εδώ, όλο τώρα.

Και μέσα σε αυτή την ένταση, χωρίς καμία νέα πληροφορία και χωρίς καμία απόφαση που να χωράει σε λέξεις, το χέρι του κινήθηκε. Άνοιξε το συρτάρι, πήρε το τηλέφωνο και κάλεσε τον αριθμό πριν προλάβει να το ξανασκεφτεί. Η πράξη προηγήθηκε της σκέψης — όπως το χέρι που σηκώνεται χωρίς να υπολογίσει τις αρθρώσεις του.

Το τηλεφώνημα κράτησε δεκαπέντε λεπτά. Δεν ήταν τέλειο: τραύλισε δύο φορές, ξέχασε έναν αριθμό και τον έψαξε βιαστικά στα χαρτιά του, ενώ ο επενδυτής περίμενε σε μια σιωπή που του φάνηκε αιωνιότητα. Όταν όμως έκλεισε, ένιωσε κάτι που δεν είχε νιώσει ούτε μία φορά τις τρεις μέρες της αναβολής: μια καθαρή, ανάλαφρη ανακούφιση. Η κίνηση είχε γίνει. Ό,τι κι αν ακολουθούσε — ναι, όχι ή νέες ερωτήσεις — το τηλεφώνημα δεν ήταν πια ένα αναπάντητο βάρος στο στήθος του.

Υπάρχει όμως και μια δεύτερη κίνηση, εξίσου σημαντική, που συχνά παραβλέπουμε: αφού πράξεις, πρέπει να αφήσεις.

Τη στιγμή που ακούμπησε το τηλέφωνο, ένιωσε τον γνώριμο πειρασμό να ξαναπαίξει όλη τη συνομιλία στο μυαλό του — να ζυγίσει κάθε φράση, να αναρωτηθεί τι θα έπρεπε να είχε πει, να φανταστεί όλα τα σενάρια. Ο παλιός κύκλος της υπερανάλυσης ετοιμαζόταν να ξαναρχίσει· μόνο που τώρα θα ανέλυε μετά την πράξη αντί για πριν, εξίσου εξαντλητικά, εξίσου άσκοπα.

Αντί γι' αυτό, σηκώθηκε. Πήρε μια βαθιά ανάσα, άφησε τους ώμους να πέσουν και πήγε στην κουζίνα να φτιάξει καφέ. Άφησε το τηλεφώνημα πίσω του — όχι επειδή δεν τον ενδιέφερε το αποτέλεσμα, αλλά επειδή κατάλαβε ότι, αν το

ξαναζούσε στο μυαλό του, δεν θα άλλαζε τίποτα από όσα είχαν ειπωθεί. Θα τον εξαντλούσε απλώς.

Μπροστά στην καφετιέρα, περιμένοντας τον καφέ να βράσει, ένιωσε μια απρόσμενη ελαφρότητα. Ήξερε ότι η έκβαση ήταν ακόμα αβέβαιη. Ήξερε όμως και κάτι άλλο: ότι είχε κάνει αυτό που χρειαζόταν, όταν χρειαζόταν, και ότι μπορούσε πια να αφήσει το αποτέλεσμα να έρθει με τον δικό του ρυθμό, χωρίς να το σπρώχνει, χωρίς να το κουβαλάει.

Πράξη χωρίς φόβο. Και μετά, άφεση χωρίς ενοχή.

Ανάμεσα στα δύο δεν υπάρχει τίποτα να υπερασπιστείς ή να αποδείξεις, ούτε καν στον εαυτό σου. Υπάρχει μόνο η επόμενη στιγμή, όποτε είσαι έτοιμος να τη ζήσεις. Και μερικές φορές, για να καταλάβεις ότι είσαι έτοιμος, αρκεί μια μυρωδιά που σου θυμίζει από πού έρχεσαι, τη στιγμή ακριβώς που σου δείχνει, χωρίς λόγια, πού πηγαίνεις.

1.4 Όταν ζεις χωρίς να είσαι εκεί

Υπάρχει ένας τρόπος να χάνεσαι που δεν μοιάζει καθόλου με χάσιμο. Δεν υπάρχει κρίση ούτε πτώση, καμία δραματική στιγμή που να σου λέει «κάτι πάει στραβά». Όλα μοιάζουν να πηγαίνουν μια χαρά. Κάνεις τις δουλειές σου, απαντάς στα μηνύματα, λες τα σωστά λόγια τη σωστή στιγμή. Κι όμως, κάπου ανάμεσα σε όλα αυτά, έχεις πάψει να είσαι εκεί.

Είναι ο Αυτόματος Πιλότος στην πιο ύπουλη μορφή του: όχι εκείνος που σε σώζει σε μια κρίση με μια ενστικτώδη αντίδραση, αλλά εκείνος της καθημερινής επανάληψης. Το μυαλό, έχοντας μάθει να εκτελεί κάποιες διαδικασίες τόσο αποδοτικά, τις τρέχει μόνο του και σε αφήνει να κάθεσαι στο παρασκήνιο, ενώ η ζωή σου παίζει μπροστά σου σαν ταινία χωρίς εσένα.

Η Ελένη ζούσε έτσι για μήνες πριν το προσέξει. Και όταν τελικά το κατάλαβε, ο τρόπος δεν ήταν αυτός που θα περίμενε κανείς.

Οι μέρες της είχαν γίνει ένα καλοκουρδισμένο ρολόι. Ξυπνούσε στις έξι και μισή, έλεγχε τα email πριν καν σηκωθεί, έφτανε στο γραφείο στις οκτώ, κι από εκεί ξεκινούσε μια αδιάκοπη σειρά από τηλεφωνήματα, συναντήσεις και παραδόσεις, χωρίς κενά και χωρίς παύσεις. Και το ρολόι δούλευε άψογα. Κανένας πελάτης δεν παραπονέθηκε, κανένα έργο δεν έμεινε μισό. Η επιχείρησή της περνούσε μια από τις πιο σταθερές της περιόδους.

Το πρόβλημα ήταν κάπου που κανείς έξω δεν μπορούσε να δει. Μέσα σε αυτό το άψογο πρόγραμμα, η Ελένη είχε γίνει σχεδόν αόρατη στον εαυτό της. Θα μπορούσε να την αντικαταστήσει ένα πολύ καλό λογισμικό, που θα απαντούσε στα σωστά email και θα έλεγε τις σωστές φράσεις στους σωστούς ανθρώπους — και τίποτα δεν θα άλλαζε αισθητά. Μόνο που δεν θα υπήρχε κανείς πίσω από όλα αυτά.

Το ένιωθε σαν αργή, σιωπηλή διαρροή μιας ενέργειας δύσκολης να ονομαστεί: αυτής που σε κάνει να νιώθεις ζωντανός μέσα σε ό,τι κάνεις. Δεν ήταν κούραση από τις πολλές ώρες, παρόλο που κι αυτό ίσχυε. Ήταν η βαθύτερη εξάντληση που νιώθεις όταν δίνεις πολλά, για πολύ καιρό, χωρίς να παίρνεις τίποτα πίσω — γιατί δεν είσαι ποτέ αληθινά παρών για να το νιώσεις.

Οι άνθρωποι γύρω της το ένιωθαν κι αυτοί, χωρίς να μπορούν να το ονομάσουν. Οι συναντήσεις της ήταν τεχνικά άψογες και συναισθηματικά επίπεδες. Έλεγε τα σωστά πράγματα με τη σωστή σειρά, αλλά έλειπε μια θερμότητα, η αίσθηση ότι μιλούσες σε άνθρωπο και όχι σε μια εξαιρετικά ευγενική επιφάνεια.

Το κενό έγινε ολοφάνερο ένα πρωινό Τρίτης, σε μια δύσκολη συνάντηση. Τρεις πελάτες περίμεναν να παρουσιάσει ένα νέο πλάνο, κι ένας συνεργάτης της, εκνευρισμένος από μια πρόσφατη καθυστέρηση, είχε αρχίσει να μιλά πιο σκληρά απ' ό,τι συνήθως. Η Ελένη απαντούσε, εξηγούσε, χειριζόταν την ένταση με την τεχνική που είχε καλλιεργήσει επί χρόνια — ώσπου, κάπου στη μέση, συνειδητοποίησε ότι δεν άκουγε τίποτα από όσα λέγονταν. Το μυαλό της είχε φύγει εδώ και λεπτά: σε μια λίστα με επόμενες εργασίες, σε ένα email που έπρεπε να στείλει μετά, σε μια ανησυχία εντελώς άσχετη.

Τότε, χωρίς να ξέρει γιατί εκείνη τη στιγμή, θυμήθηκε μια ιστορία που είχε διαβάσει χρόνια πριν σε ένα βιβλίο δώρο από έναν φίλο: τους Wayfinders, τους αρχαίους ναυτικούς του Ειρηνικού. Δεν θυμήθηκε την τεχνική τους. Θυμήθηκε μόνο ότι δεν κυνηγούσαν το νησί — το κρατούσαν σταθερό μέσα τους, κι άφηναν την προσοχή τους ελεύθερη για το κύμα που είχαν μπροστά.

Κατάλαβε ότι έκανε το αντίθετο. Δεν είχε χάσει τον προορισμό της· ήξερε, θεωρητικά, πού ήθελε να πάει η δουλειά της. Είχε χάσει την επαφή με το νερό που είχε μπροστά της: με τον άνθρωπο απέναντι, με το κύμα της συζήτησης που εξελισσόταν εκείνη τη στιγμή. Κυνηγούσε ένα αόρατο νησί στον ορίζοντα, ενώ το σκάφος της παρασυρόταν κάτω από τα πόδια της.

Χωρίς να πει τίποτα και χωρίς να διακόψει τη συζήτηση, έκανε κάτι πολύ μικρό: σταμάτησε νοερά για μισό δευτερόλεπτο. Πήρε μια αθόρυβη ανάσα και γύρισε ολόκληρη στο δωμάτιο — στην καρέκλα κάτω της, στη φωνή του συνεργάτη της, στα πρόσωπα των τριών πελατών. Σαν ναυτικός που ξαναπιάνει το τιμόνι μετά από ώρες απουσίας, όχι με κάποια δραματική κίνηση, αλλά με μια ανεπαίσθητη επιστροφή.

Αυτό που ακολούθησε ξάφνιασε πρώτα την ίδια. Όταν μίλησε ξανά, η φωνή της δεν ήταν πιο δυνατή ούτε πιο σίγουρη· ήταν πιο παρούσα. Αντί για μια έτοιμη απάντηση, είπε στον συνεργάτη της κάτι που απαντούσε στην ανησυχία που μόλις είχε εκφράσει — κάτι που δεν θα μπορούσε να πει αν δεν τον είχε πραγματικά ακούσει. Εκείνος χαλάρωσε ορατά, σαν κάτι να είχε επιτέλους ακουστεί. Το κλίμα άλλαξε, όχι δραματικά αλλά αισθητά, και οι τρεις πελάτες άρχισαν να μιλούν πιο ελεύθερα, σαν να είχαν νιώσει ότι τώρα τους άκουγε ένας άνθρωπος.

Η Ελένη δεν άλλαξε τίποτα στο πρόγραμμά της εκείνη τη μέρα. Άρχισε όμως να κάνει κάτι που δεν είχε κάνει ποτέ τόσο συνειδητά: κάθε φορά που ένιωθε τη σκέψη της να φεύγει — σε μια συνάντηση, σε ένα τηλεφώνημα, σε μια κουβέντα στον διάδρομο — σταματούσε για ένα δευτερόλεπτο και επέστρεφε. Όχι στο χθες που τη βάραινε ούτε στο αύριο που την άγχωνε. Σε αυτό που είχε μπροστά της.

Δεν ήταν εύκολο και δεν την έκανε άλλον άνθρωπο από τη μια μέρα στην άλλη. Μέσα σε λίγες εβδομάδες, όμως, κάτι είχε αλλάξει γύρω της, κι ας ήταν το πρόγραμμά της το ίδιο γεμάτο. Οι άνθρωποι έλεγαν, χωρίς να ξέρουν πάντα γιατί, ότι ένιωθαν πως τους άκουγε. Εκείνη ήξερε γιατί: δεν κυνηγούσε πια το νησί. Είχε αρχίσει να αφήνει το νερό του παρόντος να την κρατά, στιγμή με στιγμή.

Πριν γυρίσεις σελίδα

Σταμάτα για μία ανάσα. Άφησε το βιβλίο στο πλάι, άφησε τον θόρυβο της μέρας να κοπάσει. Δεν ψάχνεις τη «σωστή» απάντηση· άφησε τις ερωτήσεις να σε βρουν, όπως βρήκαν τον Νίκο και την Ελένη.

- 1 Ποιο σχέδιο κρατάς κλειδωμένο στο δικό σου συρτάρι και το τελειοποιείς, αντί να το αφήσεις να βγει έξω, έστω ατελές;

- 2 Ποια παλιά αποτυχία κουβαλάς σαν να ήταν η ταυτότητά σου;

- 3 Ποια μία μικρή κίνηση αναβάλλεις, περιμένοντας μια «καλύτερη στιγμή» που δεν θα έρθει μόνη της; Και ποια μυρωδιά, ποιος ήχος, ποια αλλαγή στο φως θα μπορούσε να γίνει ο δικός σου διακόπτης;

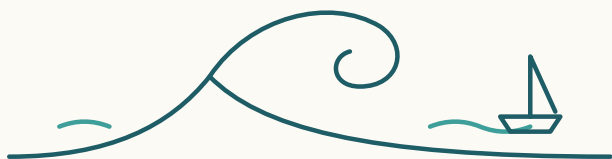
- 4 Πότε ήσουν τελευταία φορά κάπου χωρίς να είσαι πραγματικά εκεί — και ποια ανάσα θα σε έφερνε πίσω;

Το σχέδιο του Νίκου περίμενε δύο χρόνια σε ένα συρτάρι. Δεν χρειάζεται να περιμένεις εσύ άλλα δύο.

2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Οι τρικυμίες της μοίρας

2.1 Το κύμα που δεν διάλεξες

Κανείς δεν σε ρωτά ποτέ είσαι έτοιμος. Η τρικυμία δεν στέλνει ειδοποίηση, δεν περιμένει να τελειώσεις αυτό που άρχισες, δεν σέβεται τα σχέδια που έχτισες με τόση προσοχή. Έρχεται με τον δικό της χρόνο, κι αυτός σχεδόν ποτέ δεν συμπίπτει με τον δικό σου.

Αυτό δεν είναι κακή τύχη ούτε αδικία του σύμπαντος. Είναι η φύση των πραγμάτων. Σκέψου μια θάλασσα που δεν έχει ποτέ κύμα, που μένει για πάντα επίπεδη. Αυτή δεν είναι θάλασσα — είναι στάσιμη δεξαμενή, χωρίς ρεύματα, χωρίς ανανέωση. Το ίδιο ισχύει για μια ανθρώπινη ζωή χωρίς καμία αναταραχή: δεν θα ήταν γαλήνη. Θα ήταν μια παρατεταμένη αναμονή, μια ζωή σε παύση.

Ο Νίκος το κατάλαβε με τον πιο σκληρό τρόπο, επτά μήνες μετά από εκείνο το πρώτο τηλεφώνημα.

Οι επτά μήνες δεν είχαν περάσει εύκολα, αλλά είχαν περάσει καλά. Η εταιρεία είχε πάρει σάρκα και οστά: δύο ακόμα επενδυτές είχαν πει «ναι» μετά τον πρώτο, μια μικρή, αφοσιωμένη ομάδα είχε προσληφθεί, οι πελάτες αυξάνονταν αργά αλλά σταθερά. Ο Νίκος είχε αρχίσει να πιστεύει — χωρίς να το λέει δυνατά, μην τυχόν και το χαλάσει — ότι τα δυσκολότερα είχαν περάσει.

Ένα πρωινό Δευτέρας, γύρω στις δέκα, χτύπησε το τηλέφωνο. Ήταν ο βασικός επενδυτής: εκείνος που είχε πιστέψει πρώτος στο σχέδιο, εκείνος που η παρουσία του είχε πείσει και τους άλλους. Ο Νίκος απάντησε με τον συνηθισμένο του ενθουσιασμό, περιμένοντας μια τυπική ενημέρωση.

Άκουσε το τελευταίο που φανταζόταν: ο επενδυτής αποσυρόταν. Άμεσα. Χωρίς καμία εξήγηση που να βγάζει νόημα — μόνο μια αόριστη αναφορά σε «αλλαγή προτεραιοτήτων», ειπωμένη με έναν τόνο τόσο ήρεμο, τόσο επαγγελματικά απόμακρο, που την έκανε ακόμα πιο τρομακτική.

Το σώμα του αντέδρασε πριν καταλάβει το μυαλό. Το στήθος του σφίχτηκε απότομα, σαν να το μάγκωνε ένα αόρατο χέρι, κόβοντάς του για μια στιγμή την ανάσα. Τα γόνατά του λύθηκαν — όχι μεταφορικά. Έπιασε την άκρη του γραφείου με το ελεύθερο χέρι κι άκουσε τον εαυτό του να λέει κάτι ευγενικό, επαγγελματικό, εντελώς αντίθετο από ό,τι γινόταν μέσα του.

Μόλις έκλεισε, κάθισε βαριά στην καρέκλα. Το μυαλό του έτρεχε ήδη σε σενάρια, το ένα χειρότερο από το άλλο. «Χωρίς αυτόν δεν βγαίνει ο προϋπολογισμός του επόμενου τριμήνου». «Η ομάδα θα το μάθει σήμερα. Τι θα τους πω;» «Μήπως ξέρει κάτι που εγώ δεν βλέπω; Μήπως όλο αυτό είναι καταδικασμένο;»

Η πρώτη του παρόρμηση ήταν να αρπάξει το κινητό και να καλέσει όποιον γνώριζε — επενδυτές, φίλους, οποιονδήποτε — χωρίς να ξέρει τι θα πει, μόνο με την απεγνωσμένη ανάγκη να κάνει κάτι για να σταματήσει την αίσθηση ότι το έδαφος υποχωρούσε. Και μέσα στον πανικό, μια φράση γύριζε ξανά και ξανά: «Γιατί σε μένα; Γιατί τώρα, που μόλις είχαμε σταθεί στα πόδια μας;» Ήταν μια ανθρώπινη σκέψη, αλλά τον κρατούσε δεμένο σε έναν ρόλο που δεν τον βοηθούσε: τον ρόλο του θύματος, εκείνου στον οποίο κάτι συμβαίνει, αντί για εκείνου που αποφασίζει τι θα κάνει.

Σηκώθηκε και άρχισε να βηματίζει νευρικά στο μικρό γραφείο, που τώρα τον έπνιγε. Κάθε βήμα έφερνε κι ένα πιο σκοτεινό σενάριο: η ομάδα, με τις οικογένειες και τους μισθούς της· οι πελάτες που θα έβλεπαν την εταιρεία να κλείνει πριν καν σταθεί· ο ίδιος, σε λίγους μήνες, να παραδέχεται σε όλους ότι δεν τα κατάφερε.

Δεν είναι η κρίση που σε βουλιάζει. Είναι ο τρόπος που το μυαλό σου τη μεταφράζει στα πρώτα, πιο ευάλωτα δευτερόλεπτα.

Αυτή είναι η πρώτη αλήθεια για κάθε κρίση, όσο ξαφνική ή άδικη κι αν μοιάζει. Το ίδιο γεγονός — μια αιφνίδια αποχώρηση, μια απώλεια, μια πόρτα που κλείνει χωρίς προειδοποίηση — μπορεί να γίνει είτε η αρχή ενός ναυαγίου είτε η αφετηρία μιας πιο στέρεης πορείας. Η διαφορά δεν βρίσκεται στο κύμα. Βρίσκεται στο πώς στέκεσαι εσύ στο κατάστρωμα τη στιγμή που σε χτυπά.

Ο Νίκος, εκείνο το πρωί, με το τηλέφωνο ακόμα ζεστό στο χέρι, δεν το ήξερε αυτό. Ήξερε μόνο τον πανικό. Δεν έβλεπε

ακόμα ότι το ίδιο κύμα που έμοιαζε έτοιμο να τον πνίξει κουβαλούσε, κρυμμένη, τη λύση που χρειαζόταν.

2.2 Από τον εχθρό στην πρόσκληση

Υπάρχουν δύο τρόποι να ζήσεις το ίδιο γεγονός, και η διαφορά τους δεν είναι λεπτομέρεια. Είναι ολόκληρος κόσμος.

Ο πρώτος βλέπει το κύμα σαν εχθρό: κάτι που ήρθε για να σε καταστρέψει, για να σου αποδείξει ότι δεν ήσουν αρκετά προσεκτικός, αρκετά έξυπνος, αρκετά άξιος. Αντιδράς αμυντικά, παλεύεις με όλες σου τις δυνάμεις — αλλά το κύμα δεν νικιέται με αντίσταση. Περνά μέσα από σένα, είτε το θέλεις είτε όχι. Όσο περισσότερο παλεύεις στην επιφάνεια — τηλεφωνώντας πανικόβλητα, κατηγορώντας τη μοίρα, ψάχνοντας φταίχτες — τόσο περισσότερο εξαντλείσαι, σαν κολυμβητής που πηγαίνει κόντρα σε ρεύμα πολύ πιο δυνατό από εκείνον.

Ο δεύτερος τρόπος βλέπει το ίδιο κύμα, με την ίδια ένταση, σαν πρόσκληση. Όχι επειδή είναι ευχάριστο ή επειδή δεν πονά. Αλλά επειδή κάθε κρίση έχει μια ιδιότητα που σπάνια αναγνωρίζουμε την ώρα που τη ζούμε: ξεσκεπάζει, όσο καμία ήρεμη περίοδος, το σημείο όπου κάτι δεν λειτουργούσε σωστά. Αν το αφήσεις να σου μιλήσει, το κύμα σου δείχνει πού χρειάζεται να δυναμώσεις, πού η βάση σου ήταν πιο εύθραυστη απ' όσο ήθελες να παραδεχτείς.

. . .

Λίγα λεπτά μετά το τηλεφώνημα, ο Νίκος βρέθηκε στο μικρό μπάνιο του γραφείου χωρίς να θυμάται πώς. Τα βήματά του είχαν πάει μόνα τους, σαν το σώμα του να χρειαζόταν να

ξεφύγει έστω για λίγο από το δωμάτιο όπου το τηλέφωνο φαινόταν ακόμα να τον κοιτάζει.

Ακούμπησε τα χέρια στις άκρες του νιπτήρα, με το κεφάλι σκυμμένο και την ανάσα κοφτή, κι άνοιξε μηχανικά τη βρύση. Το νερό ήταν απότομα κρύο. Όταν το άγγιξε, μια ανατριχίλα ανέβηκε από τις παλάμες ως τους ώμους, τόσο έντονη και τόσο παρούσα, που για ένα κλάσμα του δευτερολέπτου ο θόρυβος στο κεφάλι του χαμήλωσε, σαν να είχε γυρίσει κάποιος τον διακόπτη.

Έπλυνε το πρόσωπό του, κι όπως άπλωνε το χέρι για το σαπούνι, τον βρήκε η μυρωδιά του: λεβάντα, το απλό σαπούνι που αγόραζε το γραφείο εδώ και χρόνια. Τον πήγε αμέσως στους πρώτους μήνες της εταιρείας, όταν ήταν ακόμα μόνο εκείνος, σε ένα νοικιασμένο δωμάτιο με το ίδιο σαπούνι σε έναν πιο φθαρμένο νιπτήρα. Θυμήθηκε πόσο μόνος ένιωθε τότε — και πόσο, παρ' όλα αυτά, τα είχε καταφέρει: τους πρώτους πελάτες, τις πρώτες συμφωνίες, με τα χέρια του και μόνο. Δεν ήταν σιγουριά ότι όλα θα πάνε καλά. Ήταν κάτι πιο θεμελιώδες: η απόδειξη ότι ήξερε να ξεκινά από το μηδέν.

Και μαζί με τη μνήμη, αισθητή με το σώμα, μια εικόνα που δεν είχε σκεφτεί ποτέ τόσο συγκεκριμένα: μια εταιρεία που δεν θα κρεμόταν από έναν μόνο άνθρωπο, αλλά θα στηριζόταν σε πολλές, μικρότερες βάσεις — καμία από τις οποίες δεν θα μπορούσε, μόνη της, να ρίξει τα πάντα με ένα τηλεφώνημα μια Δευτέρα πρωί.

Ο πανικός δεν έφυγε. Χαμήλωσε όμως τόνο, σαν να μην μπορούσε πια να φωνάζει τόσο δυνατά.

Και κάτι άρχισε να καθαρίζει. Το πρόβλημα, κατάλαβε, δεν ήταν ότι είχε αποτύχει. Δεν ήταν καν ότι τον είχαν εγκαταλείψει άδικα. Ήταν ότι η εταιρεία του στηριζόταν από την αρχή σε ένα μόνο, εύθραυστο στήριγμα: σε μια απόφαση που δεν ήταν

δική του να την πάρει. Δεν ήταν τιμωρία απ' έξω. Ήταν μια αδυναμία που είχε αφήσει ο ίδιος να χτιστεί, χωρίς να το προσέξει — και το κύμα τού την έδειχνε τώρα γυμνή, πριν γίνει ακόμα μεγαλύτερη.

Δεν ήταν ενθουσιασμός αυτό που ένιωσε. Ήταν μια ήσυχη καθαρότητα, απρόσμενη λίγα λεπτά μετά από τέτοιο χτύπημα. Δεν ήξερε ακόμα τι θα κάνει ούτε αν θα τα καταφέρει. Ήξερε όμως ότι δεν ήταν χαμένος. Είχε ξεκινήσει από το μηδέν και παλιότερα· θα το έκανε ξανά — αυτή τη φορά πιο σοφά.

Έκλεισε τη βρύση, σκούπισε αργά τα χέρια του και γύρισε στο γραφείο με άλλο βήμα: όχι βιαστικό, όχι πανικόβλητο, αλλά σταθερό. Πήρε ένα λευκό χαρτί και ένα στυλό — όχι τον υπολογιστή, όχι το τηλέφωνο — κι άρχισε να γράφει. Όχι μια λίστα πανικού με τυχαία ονόματα. Τρία ονόματα: τρεις μικρότεροι επενδυτές που γνώριζε, καθένας από τους οποίους μπορούσε να καλύψει ένα κομμάτι του κενού. Τρεις, ώστε κανείς τους να μην μπορεί ποτέ ξανά, μόνος του, να ανατρέψει τα πάντα με ένα τηλεφώνημα.

Η κρίση δεν λύθηκε αμέσως. Τον περίμεναν εβδομάδες γεμάτες τηλεφωνήματα και διαπραγματεύσεις. Αλλά κάτι ουσιαστικό είχε ήδη αλλάξει. Δεν κοιτούσε πια πίσω, προς τον άνθρωπο που είχε φύγει, ψάχνοντας εξηγήσεις που δεν θα έβρισκε ποτέ. Κοιτούσε μπροστά, προς μια κατεύθυνση που είχε διαλέξει ο ίδιος.

Τις επόμενες μέρες κάλεσε έναν έναν τους τρεις της λίστας. Δεν ήταν εύκολο: έπρεπε να εξηγήσει την κατάσταση με ειλικρίνεια, να παραδεχτεί την αδυναμία του μοντέλου του, να ζητήσει εμπιστοσύνη τη στιγμή ακριβώς που κάποιος άλλος την είχε αποσύρει. Κι όμως, μιλούσε αλλιώς από τον κάπως αφελή ενθουσιασμό του πρώτου του τηλεφωνήματος. Μιλούσε σαν κάποιος που δεν φοβόταν να δείξει πού είχε

σφάλει, γιατί το είχε δει πρώτα ο ίδιος, μπροστά σε έναν νιπτήρα, με τα χέρια ακόμα βρεγμένα.

Μέσα σε τρεις εβδομάδες, και οι τρεις είχαν πει «ναι». Κανείς τους δεν είχε το βάρος του πρώτου· μαζί, όμως, ήταν αρκετοί για να κρατήσουν την εταιρεία όρθια, και αρκετά πολλοί ώστε κανείς να μην μπορεί να την απειλήσει ξανά έτσι. Το κύμα που εκείνη τη Δευτέρα έμοιαζε με αρχή ναυαγίου είχε γίνει η στιγμή που η βάρκα του Νίκου απέκτησε, επιτέλους, γερή καρίνα.

2.3 Το τραύμα που έγινε πυξίδα

Η τρικυμία της Ελένης ήρθε λίγους μήνες αργότερα, και με εντελώς άλλον τρόπο. Όχι σαν απότομο τηλεφώνημα, αλλά σαν μια αργή υποψία, που ένα απόγευμα Τετάρτης, ίδιο με όλα τα άλλα, έγινε βεβαιότητα.

Ο πιο σημαντικός της συνεργάτης — εκείνος που ήταν δίπλα της από την πρώτη μέρα, που είχε μοιραστεί τις δύσκολες νύχτες των πρώτων χρόνων, που ήξερε τη δουλειά της σχεδόν όσο κι εκείνη — μπήκε στο γραφείο της με μια έκφραση που η Ελένη κατάλαβε πριν εκείνος καν μιλήσει. Της ανακοίνωσε, με έναν τόνο που προσπαθούσε να είναι ήρεμος, ότι έφευγε. Θα άνοιγε δικό του γραφείο. Και, όπως της εξήγησε με προσεκτικά διαλεγμένες λέξεις που την πλήγωσαν περισσότερο από την ίδια την είδηση, θα έπαιρνε μαζί του δύο από τους πιο έμπειρους ανθρώπους της ομάδας της.

Η πρώτη της αντίδραση δεν ήταν φωνές ούτε δάκρυα. Ήταν μια παγωμένη σιωπή, που κράτησε λίγο παραπάνω απ' όσο θα ήταν φυσιολογικό. Το στήθος της σφιγγόταν σιγά σιγά, κι ένας κόμπος ανέβαινε στον λαιμό της, τόσο σφιχτός που φοβήθηκε μήπως η φωνή της δεν βγει καθαρή.

Κατάφερε να του απαντήσει με επαγγελματική ευγένεια, να του ευχηθεί καλή επιτυχία, να κανονίσει τα πρακτικά. Μέσα της, όμως, κάτι είχε αρχίσει να καίει. Ένωθε προδομένη, πολύ πέρα από το επαγγελματικό πλήγμα της απώλειας δύο ικανών ανθρώπων. Μετά από τόσα χρόνια, είχε την αίσθηση ότι κάτι σημαντικό είχε κρυφτεί από εκείνη, κάτι που έπρεπε να το είχε δει νωρίτερα.

Το υπόλοιπο της μέρας δεν μπόρεσε να δουλέψει. Το μυαλό της γύριζε σε συζητήσεις των τελευταίων μηνών — μια παρατήρηση εδώ, μια αμήχανη στιγμή εκεί — ψάχνοντας σημάδια που είχε χάσει. Κάθε «ένδειξη», όσο αμυδρή κι αν ήταν, έφερνε ένα νέο κύμα αυτοκατηγορίας: «Έπρεπε να το είχα προσέξει». «Ήμουν πολύ απασχολημένη για να δω τι γινόταν γύρω μου». «Μήπως έκανα κάτι που τον έκανε να θέλει να φύγει;»

Η αναμάσηση συνεχίστηκε και το βράδυ, όταν όλοι είχαν φύγει. Καθόταν μόνη στο γραφείο με τα φώτα χαμηλωμένα, νιώθοντας μια κούραση που δεν είχε σχέση με τις ώρες δουλειάς: την κούραση όποιου περνά όλη τη μέρα παλεύοντας με μια αίσθηση αδικίας που δεν υποχωρεί.

Ψάχνοντας ένα στυλό, άνοιξε ένα συρτάρι που σπάνια άγγιζε πια, γεμάτο πράγματα από τα πρώτα χρόνια. Ανάμεσα σε παλιές κάρτες, τα δάχτυλά της βρήκαν ένα μικρό γυάλινο φιαλίδιο αρώματος με ξεθωριασμένη ετικέτα. Το αναγνώρισε αμέσως: της το είχε χαρίσει η μητέρα της τη μέρα που άνοιξε το πρώτο της γραφείο — ένα μικρό δώρο που έλεγε, χωρίς πολλά λόγια, «είμαι περήφανη για σένα».

Το άνοιξε σχεδόν αφηρημένα. Άνθος πορτοκαλιάς και, από κάτω, κάτι πιο ζεστό, σαν κέδρος. Και βρέθηκε ξανά στο πρώτο της δωμάτιο, άδειο σχεδόν από έπιπλα, με ένα γραφείο και μια καρέκλα, χωρίς συνεργάτες και χωρίς κανέναν πελάτη σίγουρο

— μόνη με μια τεράστια, τρομακτική και συναρπαστική αβεβαιότητα. Θυμήθηκε πόσο σκληρά είχε δουλέψει τότε, κερδίζοντας τους πελάτες έναν έναν. Και τα είχε καταφέρει. Είχε χτίσει κάτι αληθινό πριν υπάρξει οποιοσδήποτε συνεργάτης στο πλευρό της.

Μαζί με τη μνήμη ήρθε και κάτι που δεν περίμενε: μια ανάσα ελευθερίας. Η αποχώρηση, όσο κι αν πονούσε, της άνοιγε ξανά έναν χώρο — να χτίσει από την αρχή, με καθαρούς όρους, χωρίς να εξαρτάται τόσο βαθιά από έναν άνθρωπο που, τελικά, είχε πάντα τα δικά του σχέδια.

Έμεινε στο μισοσκόταδο με το φιαλίδιο στο χέρι, νιώθοντας δύο αντίθετα συναισθήματα να συνυπάρχουν: το βάρος της προδοσίας, που δεν είχε φύγει, και μια τρεμάμενη, σχεδόν ενοχική αίσθηση δυνατότητας. Δεν προσπάθησε να διώξει το ένα για να κάνει χώρο στο άλλο. Τα άφησε, για πρώτη φορά εκείνη τη μέρα, να υπάρχουν μαζί.

Τα «έπρεπε να το είχα δει» σταμάτησαν — όχι επειδή βρήκε απάντηση, αλλά επειδή έπαψαν να έχουν τόση σημασία. Το ερώτημα δεν ήταν πια «τι έκανα λάθος». Ήταν «τι θέλω να χτίσω τώρα».

Μέσα σε λίγα λεπτά, κάτι είχε ξεκαθαρίσει. Το επόμενο πρωί δεν θα προσπαθούσε να κρατήσει τους συνεργάτες που είχαν μείνει από φόβο, ενοχή ή υποχρέωση. Θα τους καλούσε σε μια ειλικρινή κουβέντα, για να τους ρωτήσει ανοιχτά τι ήθελαν πραγματικά να χτίσουν μαζί της από εδώ και πέρα, χωρίς τίποτα κρυμμένο.

Το τραύμα δεν εξαφανίστηκε εκείνο το βράδυ. Θα χρειαζόταν καιρό για να επουλωθεί. Είχε όμως πάψει να είναι μόνο τραύμα. Είχε γίνει και πυξίδα: της έδειχνε προς τα πού ήθελε, πια, να στρίψει το τιμόνι.

Η δική σου τρικυμία

Σκέψου τη δική σου τρικυμία — αυτή που σε χτύπησε πρόσφατα ή αυτή που ίσως σε απειλεί στον ορίζοντα. Δεν χρειάζεται να είναι δραματική. Αρκεί να είναι αληθινή.

- 1 Ποια πρόσφατη ανατροπή μετέφρασες αμέσως σε εχθρό; Τι ήρθε, ίσως, να σου δείξει;

- 2 Ποια είναι η πιο εύθραυστη «βάση» της ζωής ή της δουλειάς σου — αυτή που, αν έφευγε αύριο, θα σε άφηνε εκτεθειμένο;

- 3 Ποιο αντικείμενο, ποια μυρωδιά σε πηγαίνει πίσω σε μια στιγμή που ξεκίνησες κάτι μόνος σου; Τι σου θυμίζει για το τι μπορείς ακόμα να χτίσεις;

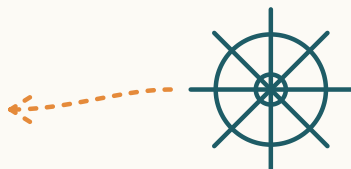
- 4 Ποια μία μικρή κίνηση θα μπορούσες να κάνεις αύριο το πρωί για να στρίψεις το τιμόνι έστω μία μοίρα; Μια λίστα, σαν του Νίκου. Μια ειλικρινής κουβέντα, σαν της Ελένης.

Το κύμα δεν σε ρώτησε αν ήσουν έτοιμος. Ούτε εσύ χρειάζεται να περιμένεις να είσαι, για να στρίψεις λίγο το τιμόνι.

3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Το τιμόνι που κοιτάζει πίσω

3.1 Η παγίδα που δεν φαίνεται

Υπάρχει ένα είδος βάρους που δεν σε εμποδίζει να περπατάς. Τα πόδια σου κινούνται κανονικά, οι μέρες περνούν, οι υποχρεώσεις εκπληρώνονται. Κι όμως, κάτι μέσα σου μένει στραμμένο προς τα πίσω — σαν να περπατάς μπροστά με το κεφάλι γυρισμένο, κοιτάζοντας επίμονα ένα σημείο που έχεις ήδη προσπεράσει.

Αυτό το βάρος έχει ένα όνομα απλό, γνώριμο σε όλους μας: ενοχή. Και το πιο ύπουλο χαρακτηριστικό της δεν είναι η ένταση της πρώτης στιγμής — εκείνη, όσο κι αν πονά, έχει μια κορύφωση και μετά μια φυσική αποκλιμάκωση. Είναι η επιμονή της να μένει, πολύ αφού το γεγονός έχει περάσει, πολύ αφού έχεις κάνει ό,τι μπορούσες γι' αυτό, ξαναπαίζοντας το ίδιο πλάνο με τις ίδιες εικόνες και τους ίδιους διαλόγους, σαν χαλασμένος δίσκος που κάποιος ξέχασε να σταματήσει.

Κάθε φορά που το πλάνο ξαναπαίξει, κάτι από την ενέργειά σου χάνεται — όχι απότομα· σαν αργή διαρροή που δεν πονά τη στιγμή που συμβαίνει, αλλά σε αφήνει, μέρα με τη μέρα, πιο άδειο απ' όσο θα έπρεπε. Όταν κρατήσει αρκετά, η διαρροή δεν φέρνει μόνο κόπωση. Φέρνει κάτι βαθύτερο: μια σταδιακή **Απώλεια Νοήματος**, την αίσθηση ότι όσα κάνεις, όσο καλά κι αν τα κάνεις, δεν έχουν πια το ίδιο βάρος, γιατί ένα κομμάτι σου είναι μόνιμα απασχολημένο αλλού, θρηνώντας κάτι που έχει ήδη περάσει.

Ο Νίκος έπεσε σε αυτή την παγίδα τρεις εβδομάδες μετά την απόφασή του να στηρίξει την εταιρεία σε τρεις νέες, μικρότερες βάσεις. Εξωτερικά, τα πράγματα δεν θα μπορούσαν να πηγαίνουν καλύτερα. Οι νέοι επενδυτές είχαν ενταχθεί ομαλά, η ομάδα είχε σταθεροποιηθεί, οι πρώτες καινούργιες συμφωνίες είχαν κλείσει. Όποιος κοιτούσε μόνο τα νούμερα θα έλεγε ότι ο Νίκος όχι μόνο είχε επιβιώσει από την κρίση, αλλά είχε βγει πιο δυνατός.

Κι όμως, κάθε βράδυ, όταν το σπίτι ησύχαζε, κάτι μέσα του αρνιόταν να αφήσει εκείνο το πρωινό Δευτέρας να φύγει. Ξάπλωνε δίπλα στη γυναίκα του κι εκεί που προσπαθούσε να χαλαρώσει, το μυαλό του ξαναγύριζε αμείλικτα στην ίδια εικόνα: το τηλέφωνο στο χέρι, η ήρεμη, απόμακρη φωνή που μιλούσε για «αλλαγή προτεραιοτήτων», το σφίξιμο στο στήθος, τα γόνατα που λύνονταν.

Και δεν σταματούσε στην ανάμνηση. Περνούσε αμέσως στην τιμωρία: «Έπρεπε να το είχα δει να έρχεται». «Πώς εμπιστεύτηκα τόσο βαθιά την επιτυχία μου σε έναν και μόνο άνθρωπο;» «Ένας πιο προσεκτικός επιχειρηματίας δεν θα είχε βρεθεί ποτέ σε αυτή τη θέση». Κάθε σκέψη τον χτυπούσε με την ίδια ένταση, όσες φορές κι αν τον είχε βασανίσει τις προηγ

ούμενες νύχτες — σαν να μην είχε κρατήσει το μυαλό του καμία μνήμη ότι το είχε ήδη αντιμετωπίσει, ήδη ξεπεράσει.

Το παράδοξο ήταν ολοφάνερο σε όποιον κοιτούσε απ' έξω: το πρόβλημα δεν ήταν πια το γεγονός. Εκείνο το είχε χειριστεί με μια ωριμότητα που, λογικά, θα έπρεπε να του δίνει αυτοπεποίθηση, όχι ενοχή. Ήταν σαν να ζούσε σε δύο χρόνους ταυτόχρονα: το σώμα του, οι συναντήσεις του, οι μέρες του κινούνταν μπροστά· ένα κομμάτι της προσοχής του, όμως, είχε μείνει πίσω, σαν άγκυρα ριγμένη σε νερά που το πλοίο είχε αφήσει από καιρό.

Η διάσπαση αυτή είχε τίμημα. Δεν κοιμόταν όπως πριν. Ένιωθε μια διάχυτη κόπωση που δεν εξηγούνταν από τον φόρτο εργασίας — πιο βαθιά, υπαρξιακή, σαν να ξόδευε ενέργεια σε κάτι που δεν μπορούσε καν να ονομάσει. Ακόμα και στις μικρές επιτυχίες — μια νέα συμφωνία, έναν καλό λόγο από κάποιον πελάτη — δεν μπορούσε να χαρεί ολόκληρα.

Μια νύχτα, ξυπνώντας ξανά γύρω στις τρεις με την ίδια σκηνή να παίζει ήδη στο μισοκοιμισμένο μυαλό του, έμεινε να κοιτάζει το ταβάνι και ρώτησε τον εαυτό του, με μια ειλικρίνεια που δεν είχε δοκιμάσει ως τότε: «Τι ακριβώς προσπαθώ να διορθώσω, ξαναζώντας αυτή τη στιγμή για εκατοστή φορά; Τι θα άλλαζε, αν τη σκεφτόμουν άλλη μία φορά απόψε;»

Δεν βρήκε απάντηση εκείνη τη νύχτα. Η ερώτηση όμως άνοιξε μια πρώτη ρωγμή στο μοτίβο. Γιατί η αλήθεια ήταν απλή: τίποτα δεν θα άλλαζε. Το γεγονός είχε συμβεί και είχε πάρει την καλύτερη δυνατή απάντηση. Κάθε νέα αναβίωση δεν πρόσθετε καμία γνώση, καμία προστασία για το μέλλον. Πρόσθετε μόνο βάρος — και μια απόσταση ανάμεσα στον ίδιο και στη ζωή που ήδη έχτιζε.

Το τιμόνι μπορεί να έχει διορθώσει την πορεία και, παρ' όλα αυτά, το βλέμμα σου να μένει στραμμένο πίσω.

Το τιμόνι του Νίκου έμενε, κάθε βράδυ, γυρισμένο προς τα πίσω — όχι επειδή είχε κάτι ακόμα να μάθει από εκείνο το σημείο, αλλά επειδή είχε ξεχάσει, προσωρινά, ότι είχε το δικαίωμα, και την ανάγκη, να το γυρίσει ξανά μπροστά.

3.2 Αυτό που δεν χάθηκε ποτέ

Υπάρχει μια διάκριση που, μόλις την καταλάβεις πραγματικά — όχι μόνο με το μυαλό, αλλά με όλο σου το είναι — αλλάζει τον τρόπο που κουβαλάς κάθε λάθος της ζωής σου: το να κάνεις κάτι λάθος δεν σημαίνει ότι εσύ, ως άνθρωπος, έχεις χαλάσει.

Τα μπερδεύουμε τόσο συχνά, που ξεχνάμε ότι είναι εντελώς διαφορετικά πράγματα. Κάνουμε μια λανθασμένη επιλογή και το μυαλό κάνει ένα επικίνδυνο άλμα: από το «αυτή η ενέργεια δεν πέτυχε» στο «άρα υπάρχει κάτι ελαττωματικό μέσα μου». Είναι ένα από τα πιο πειστικά, και ταυτόχρονα πιο ψεύτικα, αφηγήματα που μαθαίνει να λέει στον εαυτό του ο άνθρωπος.

Αυτό που πραγματικά είσαι — η ικανότητά σου να μαθαίνεις, να φτιάχνεις κάτι από το τίποτα, να αγαπάς, να ξεκινάς ξανά όσες φορές χρειαστεί — δεν εξαρτάται από το αν ένας ελιγμός πέτυχε ή απέτυχε. Μένει εκεί, άθικτο, σαν θεμέλιο που κανένας λανθασμένος όροφος δεν μπορεί να γκρεμίσει. Για να το ξαναδείς, αρκεί να σταματήσεις να κοιτάς τόσο επίμονα το σημείο του λάθους.

Ο Νίκος έφτασε σε αυτή τη διάκριση με τον πιο τυχαίο τρόπο, ένα απόγευμα Κυριακής, στο πατρικό του.

Είχε πάει να βοηθήσει τους γονείς του να τακτοποιήσουν την αποθήκη, μια δουλειά που ανέβαλλαν εδώ και καιρό. Ανάμεσα σε κουτιά με παλιά βιβλία και φθαρμένα ρούχα, βρήκε ένα μισοδιαλυμένο χαρτόκουτο που δεν θυμόταν καν ότι υπήρχε. Μέσα, μια στοίβα σημειωματάρια από τα φοιτητικά του χρόνια, με κιτρινισμένες σελίδες και εξώφυλλα που ξεκολλούσαν.

Άνοιξε ένα στην τύχη, καθισμένος σταυροπόδι στο πάτωμα, και βρέθηκε μπροστά σε σελίδες γεμάτες σχέδια: ιδέες για επιχειρήσεις που δεν είχε υλοποιήσει ποτέ, γραμμένες με έναν ενθουσιασμό που τον ξάφνιασε. Εκεί ήταν ένας εικοσάχρονος Νίκος που σχεδίαζε, με αφελή αλλά ολοκληρωτική πίστη, εγχειρήματα για τα οποία δεν ήξερε σχεδόν τίποτα πρακτικό — χωρίς κανέναν φόβο να τον σταματά, χωρίς καμία σκέψη για το αν ήταν «έτοιμος». Το χέρι έτρεχε πιο γρήγορα από τη σκέψη.

Από το χαρτί ανέβαινε μια ελαφριά μυρωδιά σκόνης και παλιών σελίδων, αλλά δεν ήταν αυτή που τον συγκίνησε. Ήταν ο γραφικός του χαρακτήρας: τα βιαστικά βέλη, τα θαυμαστικά στο περιθώριο, μια λέξη υπογραμμισμένη τρεις φορές. Τον γύρισε στο μικρό δωμάτιο της εστίας, στα βιβλία στοιβαγμένα παντού, στις τρεις το πρωί πάνω από ένα τετράδιο, να γράφει ιδέες που τον συνάρπαζαν τόσο, που ξεχνούσε τον χρόνο. Θυμήθηκε εκείνη τη φλόγα — την αίσθηση ότι όλα ήταν δυνατά — και κατάλαβε, με ένα μικρό σφίξιμο, πόσο καιρό είχε να τη νιώσει. Ίσως από τότε που άρχισε να φοβάται στ' αλήθεια την αποτυχία.

Κι ενώ το παρελθόν τον κρατούσε ακόμα, μια άλλη εικόνα σχηματίστηκε μπροστά του, εξίσου καθαρή αλλά από την αντίθετη μεριά του χρόνου: ο εαυτός του σε πέντε χρόνια, να θυμάται όχι το τηλεφώνημα του επενδυτή, αλλά αυτή ακριβώς τη στιγμή — εδώ, στο πάτωμα της αποθήκης, με το σημειωμ

ατάριο στα χέρια — ως τη στιγμή που κάτι μέσα του κατάλαβε επιτέλους τη διαφορά ανάμεσα σε αυτό που έκανε και σε αυτό που ήταν.

Ανάμεσα στις δύο εικόνες έμεινε ακίνητος, με τη σκόνη να αιωρείται στο λοξό φως του απογεύματος. Και για πρώτη φορά εδώ και τρεις εβδομάδες, το μυαλό του δεν γύρισε στο τηλεφώνημα.

Σκέφτηκε, αντίθετα, κάτι πολύ απλό: αυτός ο νεαρός δεν είχε ιδέα τι θα του συνέβαινε στα χρόνια που θα ακολουθούσαν. Δεν ήξερε για τον επενδυτή που θα έφευγε, για τις νύχτες αγωνίας, για κανένα από τα λάθη της πορείας. Κι όμως, δεν είχε σταματήσει ποτέ να ονειρεύεται, να δημιουργεί, να ξεκινά ξανά. Η φλόγα δεν είχε χαθεί εξαιτίας του λάθους. Ήταν ακόμα εκεί, από κάτω, και περίμενε απλώς να την προσέξει.

Η αβεβαιότητα που τον έτρωγε τόσες νύχτες — ότι ίσως δεν ήταν αρκετά ικανός, αρκετά προσεκτικός, αρκετά άξιος — άρχισε να υποχωρεί ήρεμα, σαν ομίχλη κάτω από ήλιο που ανατέλλει. Στη θέση της έμεινε κάτι πιο σταθερό: η βεβαιότητα ότι το λάθος, όσο κι αν πόνεσε, δεν είχε σβήσει τίποτα από τον άνθρωπο που καθόταν τώρα στο πάτωμα. Τίποτα δεν είχε χαθεί. Είχε απλώς θαφτεί, για λίγο, κάτω από μια ενοχή που δεν του ανήκε πια.

Έκλεισε το σημειωματάριο αργά, σχεδόν τελετουργικά, και το κράτησε λίγο ακόμα. Ένωθε μια ελαφρότητα στο στήθος που του έλειπε εδώ και εβδομάδες. Δεν ήταν ευφορία. Ήταν κάτι πιο ήσυχο: η αίσθηση ότι είχε βρει, τυχαία, αυτό ακριβώς που χρειαζόταν, τη στιγμή ακριβώς που το χρειαζόταν.

. . .

Υπάρχουν ενοχές που τις κουβαλάμε ανοιχτά, ακόμα κι αν μας βαραίνουν. Και υπάρχουν άλλες, πιο παλιές, θαμμένες τόσο

βαθιά που σχεδόν ξεχνάμε ότι υπάρχουν — ώσπου κάτι, εντελώς άσχετο στην επιφάνεια, τις ξυπνά με μια ένταση που μας ξαφνιάζει.

3.3 Το γράμμα που δεν έστειλε ποτέ

Η Ελένη κουβαλούσε μια τέτοια ενοχή, πολύ παλιότερη από την αποχώρηση του συνεργάτη της. Πριν ανοίξει το δικό της γραφείο, είχε δουλέψει για κάποιον που την είχε εμπιστευτεί απόλυτα: της είχε δώσει την πρώτη της πραγματική ευκαιρία, της είχε μάθει με υπομονή τα βασικά της δουλειάς, την είχε συστήσει ο ίδιος σε σημαντικούς πελάτες του. Κι εκείνη, σε μια στιγμή που ακόμα θυμόταν με δυσφορία, τον είχε αφήσει απότομα, χωρίς προειδοποίηση, για να ξεκινήσει μόνη της — παίρνοντας μαζί της, χωρίς να το σκεφτεί αρκετά τότε, δύο πελάτες που θεωρούσε, ίσως άδικα, δικούς της.

Δεν του είχε ξαναμιλήσει ποτέ. Δεκαπέντε χρόνια σιωπής, χτισμένης πάνω σε μια αμηχανία που με τον καιρό είχε γίνει τόσο βαριά, που έμοιαζε αδύνατο να σπάσει.

Η ιστορία έμενε θαμμένη, σαν τραύμα που έχει κλείσει αρκετά ώστε να μην πονά κάθε μέρα. Η Ελένη είχε όμως παρατηρήσει, χωρίς να το συνδέσει ποτέ με τη σωστή αιτία, ότι κάθε φορά που κάποιος συνεργάτης έφευγε, αντιδρούσε δυσανάλογα. Δεν ήταν μόνο η πρακτική αναστάτωση. Ήταν ένα ανεξήγητο σφίξιμο, σαν η καινούργια απώλεια να ξυπνούσε μια πολύ παλιότερη πληγή — με τη διαφορά ότι τώρα βρισκόταν στην άλλη πλευρά: ήταν εκείνη που την άφηναν, όχι εκείνη που έφευγε.

Με την πρόσφατη αποχώρηση, η σύγκριση έγινε επιτέλους καθαρή. Η αίσθηση εγκατάλειψης που ένιωθε τώρα ήταν ακριβώς αυτή που είχε προκαλέσει κάποτε, με τα δικά της χέρια, σε έναν άλλον άνθρωπο. Και η παλιά της πράξη τής

φάνηκε ξαφνικά ασυγχώρητη — σαν να έβλεπε για πρώτη φορά πόσο πόνο είχε δώσει, χωρίς να τον αναγνωρίσει ποτέ.

Λίγες μέρες αργότερα, ψάχνοντας στο ίδιο παλιό συρτάρι όπου είχε βρει το φιαλίδιο της μητέρας της, έπεσε πάνω σε κάτι άλλο: έναν κιτρινισμένο φάκελο με λίγες μόνο γραμμές μέσα. Τον αναγνώρισε με την πρώτη ματιά. Ήταν ένα γράμμα που είχε αρχίσει να γράφει σε εκείνον τον παλιό εργοδότη, λίγους μήνες μετά την αποχώρησή της, μια νύχτα γεμάτη ενοχή και φόβο, αποφασισμένη να εξηγήσει, να ζητήσει συγγνώμη, να κλείσει κάπως αυτό που είχε αφήσει τόσο άσχημα ανοιχτό. Είχε σταματήσει στη μέση. Κάθε δικαιολογία της φαινόταν πρόχειρη, ανεπαρκής. Είχε βάλει το χαρτί στο συρτάρι, λέγοντας ότι θα το ξανάγραφε «κάποια άλλη στιγμή» — μια στιγμή που δεν ήρθε ποτέ.

Αυτή τη φορά δεν ήταν μια μυρωδιά που την πήγε πίσω. Ήταν η ημερομηνία στην πάνω γωνία, γραμμένη με το ίδιο μπλε μελάνι που χρησιμοποιούσε τότε, και το «Σας ζητώ...» που έμενε μετέωρο στη μέση της σελίδας, χωρίς συνέχεια. Είδε ξανά το μικρό της διαμέρισμα, το τραπέζι της κουζίνας, το χέρι που έτρεμε ελαφρά. Θυμήθηκε πόσο φοβισμένη ήταν τότε — όχι μόνο επειδή είχε κάνει κάτι που ήξερε ότι ήταν λάθος, αλλά επειδή δεν είχε το θάρρος να κοιτάξει κατάματα τον άνθρωπο που είχε πληγώσει.

Και, μαζί με τη μνήμη, μια αίσθηση σχεδόν ανακουφιστική: ότι ο χρόνος δεν είχε κλείσει οριστικά αυτή την πόρτα. Ότι, όσα χρόνια κι αν είχαν περάσει, υπήρχε ακόμα, εδώ, τώρα, μια δυνατότητα — μικρή, αβέβαιη, αλλά υπαρκτή — να κλείσει αυτή την εκκρεμότητα.

Δεν ολοκλήρωσε το παλιό γράμμα. Πήρε ένα καθαρό φύλλο κι έγραψε κάτι καινούργιο, σύντομο, χωρίς τις μακριές δικαιολογίες που το πρώτο είχε προσπαθήσει μάταια να χτίσει. Του

ζήτησε συγγνώμη, καθαρά και ευθέως. Αναγνώρισε ότι τον είχε πληγώσει με τον τρόπο που έφυγε και ότι το λυπόταν ειλικρινά — όποια κι αν ήταν η απάντησή του, ακόμα κι αν δεν απαντούσε ποτέ.

Το δίπλωσε, το έβαλε σε φάκελο και, πριν προλάβει ο παλιός φόβος να τη σταματήσει ξανά, οδήγησε μέσα στη νύχτα ως το πλησιέστερο γραμματοκιβώτιο. Φοβόταν ότι, αν περίμενε ως το πρωί, η απόφασή της θα εξανεμιζόταν.

Δεν έμαθε ποτέ αν το διάβασε. Δεν πήρε απάντηση, ούτε τη χρειαζόταν πια για να νιώσει αυτό που ένιωσε τις επόμενες μέρες: μια λύτρωση τόσο βαθιά και τόσο ανάλαφρη, που την ξάφνιασε. Το παλιό λάθος δεν είχε σβηστεί — τίποτα από όσα είχαν συμβεί δεν μπορούσε να αλλάξει. Αλλά το βάρος που κουβαλούσε σιωπηλά τόσο καιρό είχε επιτέλους αφευθεί, σαν άγκυρα που λύνεται μετά από χρόνια στον ίδιο βυθό.

Η απόδειξη ήρθε μήνες αργότερα, όταν ένας ακόμα συνεργάτης αποφάσισε να φύγει για προσωπικούς λόγους. Η Ελένη ένιωσε το γνώριμο σφίξιμο τη στιγμή της ανακοίνωσης — αυτό δεν είχε χαθεί, ούτε έπρεπε. Αυτή τη φορά, όμως, η ένταση πέρασε μέσα σε λίγες ώρες, όχι σε εβδομάδες. Δεν ξύπνησε καμία κρυμμένη πληγή. Ήταν απλώς αυτό που ήταν: η φυσική κίνηση ανθρώπων που έρχονται και φεύγουν — χωρίς το βάρος ενός παλιού, ανοιχτού λογαριασμού που δεν της αναλογούσε πια να πληρώσει.

Αυτό που κουβαλάς

Πριν κλείσεις αυτό το κεφάλαιο, γύρισε το βλέμμα σου για λίγα λεπτά προς τα πίσω — όχι για να τιμωρηθείς, αλλά για να δεις, επιτέλους, καθαρά τι κουβαλάς. Πάρε μια ανάσα και άφησε τον θόρυβο της μέρας να χαμηλώσει.

- 1 Ποιο λάθος του παρελθόντος ξαναπαίζεις ακόμα στο μυαλό σου; Τι νομίζεις ότι θα αλλάξει, αν το ξαναζήσεις άλλη μία φορά απόψε;

- 2 Ξεχωρίζεις αυτό που έκανες από αυτό που είσαι; Γράψε μία ικανότητά σου που κανένα λάθος δεν άγγιξε.

- 3 Ποιο αντικείμενο — ένα παλιό τετράδιο, μια φωτογραφία, ένα γράμμα — θα σε πήγαινε πίσω σε μια εποχή που δεν φοβόσουν ακόμα το λάθος; Πού βρίσκεται;

- 4 Ποια εκκρεμότητα αναβάλλεις — μια συγγνώμη, μια κουβέντα, ένα γράμμα; Ποια μία μικρή κίνηση μπορείς να κάνεις σήμερα, όχι «όταν θα είσαι έτοιμος»;

Το γράμμα της Ελένης δεν περίμενε απάντηση για να τη λυτρώσει.
Περίμενε μόνο να σταλεί.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Οι ομόκεντροι κύκλοι και το τιμόνι της αντίληψης

4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Δύο βάρκες, ένα πέλαγος

4.1 Αυτός που βλέπει μακριά και αυτή που κρατά το έδαφος

Υπάρχουν σχέσεις που, στα μάτια όλων, μοιάζουν τέλεια ισορροπημένες — τόσο τέλεια, που κανείς δεν αναρωτιέται τι ακριβώς κρατά αυτή την ισορροπία ή τι θα γινόταν αν κάποια μέρα άρχιζε να γέρνει.

Ο Ανδρέας και η Μαρία ήταν μαζί εννέα χρόνια, και για τα πρώτα έξι, φίλοι, συγγενείς και γνωστοί τους περιέγραφαν με την ίδια φράση: «το τέλειο ζευγάρι». Όχι επειδή ήταν ίδιοι — το αντίθετο. Ήταν εντυπωσιακά διαφορετικοί, και η διαφορά τους λειτουργούσε με μια αρμονία σχεδόν μαθηματική.

Ο Ανδρέας ήταν αυτός που έβλεπε πάντα μακριά. Σε κάθε κουβέντα, σε κάθε τραπέζι με φίλους, μιλούσε με πάθος για το πού θα μπορούσαν να φτάσουν σε πέντε χρόνια, για την επόμενη μεγάλη ευκαιρία, για το σχέδιο που θα άλλαζε τα πάντα. Είχε το σπάνιο ταλέντο να βλέπει δυνατότητες εκεί όπου οι άλλοι έβλεπαν μόνο καθημερινότητα, κι αυτό τον

έκανε, για πολλούς, τον πιο συναρπαστικό άνθρωπο του δωματίου.

Η Μαρία ήταν το ακριβώς αντίθετο, και εξίσου απαραίτητη. Θυμόταν να πληρώνει τους λογαριασμούς πριν λήξουν, φρόντιζε να λειτουργεί το σπίτι, κρατούσε και τους δύο πάνω στη γη τη στιγμή που ο Ανδρέας άρχιζε να πετά πολύ ψηλά. Όταν εκείνος μιλούσε για το «επόμενο μεγάλο βήμα», εκείνη ρωτούσε, ήρεμα αλλά σταθερά: «Και πώς ακριβώς θα το πληρώσουμε αυτό;» Σε κάποιους η ερώτηση φάνταζε βαρετή. Χωρίς αυτήν, όμως, ο Ανδρέας θα είχε ίσως χαθεί ανάμεσα σε δέκα ημιτελή σχέδια.

Στην αρχή, η διαφορά αυτή τους έκανε πραγματικά δυνατούς — σαν δύο αντίρροπα ρεύματα που, αντί να συγκρούονται, κινούν μαζί το ίδιο σκάφος. Εκείνος της έδειχνε ορίζοντες που μόνη της ίσως δεν θα τολμούσε να φανταστεί. Εκείνη μετέφραζε τα όνειρά του σε βήματα που μπορούσαν να γίνουν. Όποτε ο ένας ένιωθε αδύναμος στο δικό του κομμάτι — εκείνη πρακτική αλλά κουρασμένη, εκείνος εμπνευσμένος αλλά σκόρπιος — ο άλλος κάλυπτε ακριβώς το κενό.

Το πρόβλημα ξεκίνησε τόσο ανεπαίσθητα, που αργότερα κανείς τους δεν μπορούσε να πει πότε άρχισε. Δεν υπήρξε καβγάς, ούτε ρήξη. Υπήρξε μια σταδιακή, άνετη εγκατάσταση στους ρόλους τους — τόσο βολική, που κανείς δεν σκέφτηκε να την αμφισβητήσει.

Ο Ανδρέας, άνετος πια στον ρόλο του οραματιστή, χαλάρωσε σιγά σιγά στην υλοποίηση. Γιατί να κουραστεί με ένα αναλυτικό πλάνο, όταν η Μαρία θα το έκανε ούτως ή άλλως, και καλύτερα; Γιατί να παλέψει με λεπτομέρειες, όταν το ταλέντο του ήταν προφανώς το όραμα; Η λογική ήταν εύλογη στην αρχή, αλλά τον απομάκρυνε από καθετί χειροπιασ

τό. Χωρίς να το προσέξει, σταμάτησε να φέρνει ο ίδιος οποιοδήποτε σχέδιο ως το τέλος.

Η Μαρία, εξίσου άνετη στον ρόλο της γειωμένης, έπαψε λίγο λίγο να τολμά να ονειρεύεται κάτι δικό της. Γιατί να ρισκάρει μια ιδέα, όταν ο Ανδρέας ήταν ήδη «αυτός που βλέπει μακριά»; Γιατί να διεκδικήσει έναν χώρο που δεν της φαινόταν πια δικός της; Με τα χρόνια έγινε ο αθόρυβος, αξιοπίστος μηχανισμός που κρατούσε όλα τα γρανάζια της κοινής τους ζωής σε κίνηση, χωρίς να πρωταγωνιστεί ποτέ σε κάτι δικό της.

Μέσα σε τρία χρόνια — αρκετά για να γίνει η αλλαγή μόνιμη, αρκετά λίγα ώστε να μην την προσέξει κανείς εγκαίρως — είχαν παγιευτεί ο καθένας στον δικό του μισό ρόλο, σαν ηθοποιοί που έμαθαν τόσο καλά τον χαρακτήρα τους, που ξέχασαν ότι κάποτε ήξεραν να παίζουν κι άλλους.

Ο Ανδρέας είχε γίνει ένας άνθρωπος γεμάτος ιδέες που δεν έφταναν ποτέ πουθενά. Κάθε βράδυ ένιωθε μια δυσεξήγητη κενότητα: παρά τον ενθουσιασμό κάθε καινούργιας ιδέας, τίποτα δεν άγγιζε πραγματικά τη ζωή του. Ζούσε συνεχώς στην αρχή πολλών ιστοριών, χωρίς καμία να φτάνει ποτέ στη μέση της, πόσο μάλλον στο τέλος.

Η Μαρία είχε εξαντληθεί από το να κρατά τα πάντα όρθια, μόνη. Δεν ήταν η ποσότητα της δουλειάς. Ήταν μια σιωπηλή πικρία που δεν ήξερε πού να αποδώσει, γιατί ο Ανδρέας δεν είχε κάνει, τεχνικά, τίποτα κακό. Δεν την απατούσε, δεν της φερόταν άσχημα. Απλώς δεν έκανε τίποτα πέρα από λόγια και όνειρα — και αυτή η αθόρυβη απουσία τη βάραινε περισσότερο από οποιονδήποτε καβγά.

Δεν υπήρξε προδοσία ούτε μια δραματική στιγμή που θα μπορούσε κανείς να δείξει και να πει «εδώ άρχισε». Υπήρξε μόνο μια αργή παράδοση στον μισό τους εαυτό, μια σιωπηλή συμφωνία που κανείς δεν είχε υπογράψει αλλά και οι δύο

τηρούσαν πιστά: εκείνος θα ονειρευόταν, εκείνη θα δούλευε, και κανείς δεν θα διεκδικούσε το κομμάτι του άλλου.

Μια σχέση σπάνια ναυαγεί από μια μεγάλη σύγκρουση. Πιο συχνά λιμνάζει, ήσυχια, μέσα σε ρόλους που κανείς δεν διάλεξε συνειδητά.

Η σχέση που κάποτε έμοιαζε με δύο ρεύματα ενωμένα σε ένα ποτάμι είχε γίνει μια μηχανική επανάληψη — μια παράσταση που έχει παιχτεί τόσες φορές, που οι πρωταγωνιστές ξέχασαν γιατί την αγάπησαν. Κανείς τους δεν ήξερε να ονομάσει αυτό που έλειπε. Ήξεραν μόνο, ο καθένας στη σιωπή του, ότι κάτι είχε σταματήσει να ρέει ανάμεσά τους.

4.2 Η νύχτα που άλλαξαν θέσεις

Η κρίση ήρθε ένα εντελώς συνηθισμένο βράδυ, χωρίς καμία αφορμή που να δικαιολογεί το μέγεθος της αλλαγής που θα ακολουθούσε.

Η Μαρία είχε γυρίσει από τη δουλειά εξαντλημένη — από μήνες, όχι από μία δύσκολη μέρα. Στο τραπέζι της κουζίνας βρήκε ένα γράμμα της τράπεζας: υπενθύμιση για μια εκκρεμότητα που ο Ανδρέας άφηνε να σέρνεται εδώ και εβδομάδες. Τηλεφωνήματα, διευκρινίσεις, ίσως και διαπραγμάτευση — όλα πράγματα που, κανονικά, θα αναλάμβανε εκείνη αυτόματα, όπως αναλάμβανε τα πάντα τα τελευταία χρόνια.

Αυτή τη φορά, κάτι μέσα της αρνήθηκε. Δεν ήταν έκρηξη θυμού. Ήταν μια κούραση τόσο παλιά, που είχε ξεπεράσει την οργή και είχε φτάσει σε μια σχεδόν ψυχρή διαύγεια. «Κάν' το εσύ», του είπε, χωρίς να υψώσει τη φωνή, κοιτάζοντάς τον κατάματα. «Όλο σχέδια κάνεις. Κάνε επιτέλους κάτι».

Ο Ανδρέας έμεινε άφωνος, έτοιμος να αντιδράσει αυτόματα — να της θυμίσει πόσες ιδέες είχε φέρει στη σχέση τους, πόσο σημαντικό ήταν το δικό του κομμάτι. Αλλά κάτι στο βλέμμα της τον σταμάτησε: όχι θυμός, αλλά μια κούραση τόσο καθαρή, τόσο χωρίς επιθετικότητα, που κατάλαβε ότι κάθε υπεράσπιση θα ακουγόταν, ακόμα και στα δικά του αυτιά, αξιολύπητη.

Όταν η Μαρία αποσύρθηκε, έμεινε μόνος στην κουζίνα, στο μισοσκοτάδο. Άνοιξε μηχανικά ένα παλιό ντουλάπι κάτω από τον νεροχύτη, ψάχνοντας κάτι να πιει. Μια μυρωδιά ξύλου και παλιάς, στεγνωμένης μπογιάς τον βρήκε απροετοίμαστο.

Σταμάτησε, με το χέρι στην πόρτα, και κοίταξε το ίδιο το ντουλάπι. Το είχε φτιάξει ο ίδιος, με τα χέρια του, στο πρώτο τους μικρό διαμέρισμα, πριν αρχίσουν να «τα καταφέρνουν», πριν μπορούν να πληρώνουν μάλιστα για κάθε μικροεπισκευή. Θυμήθηκε τα Σαββατοκύριακα που περνούσε μετρώντας, κόβοντας, βιδώνοντας, με την μπογιά στα δάχτυλα — και μια ικανοποίηση τόσο απλή, τόσο χειροπιαστή, που είχε χρόνια να τη νιώσει.

Και ενώ η μνήμη τον κρατούσε ακόμα, είδε μπροστά του μια άλλη εικόνα, απλή αλλά απόλυτα καθαρή: τον εαυτό του το επόμενο πρωί, μόνο στο τραπέζι, με το τηλέφωνο στο χέρι, να καλεί ο ίδιος την τράπεζα, χωρίς να περιμένει κανέναν να το κάνει γι' αυτόν.

Έμεινε ακίνητος, με την πόρτα του ντουλαπιού ανοιχτή, ανάμεσα σε δύο ανθρώπους: εκείνον που κάποτε έφτιαχνε πράγματα με τα χέρια του και εκείνον που θα μπορούσε, από αύριο, να ξαναγίνει κάποιος που φτιάχνει, όχι μόνο ονειρεύεται. Κάτι σφίχτηκε στο στήθος του, αλλά όχι από άμυνα. Ήταν ανακούφιση: η αναγνώριση ότι η Μαρία είχε δίκιο, και ότι το σώμα του ήξερε ήδη, από τότε, πώς να κάνει αυτό που είχε ξεχάσει.

Το επόμενο πρωί έκανε ακριβώς αυτό. Πέρασε τρεις ώρες σε τηλεφωνήματα που δεν του άρεσαν καθόλου — αναμονή στη γραμμή, τις ίδιες εξηγήσεις σε διαφορετικούς υπαλλήλους, μια γραφειοκρατία που τον εξόντωνε με την πλήξη της. Ένιωθε αδέξιος, αργός, πολύ μακριά από τον άνθρωπο των «μεγάλων οραμάτων». Κι όμως, όταν έκλεισε το τελευταίο τηλεφώνημα με το ζήτημα λυμένο, ένιωσε την ίδια ικανοποίηση με τις μέρες του ντουλαπιού. Τα χέρια του, όχι μόνο το μυαλό του, είχαν φτιάξει κάτι πραγματικό.

. . .

Την ίδια εβδομάδα, η Μαρία έκανε τη δική της, αντίστροφη κίνηση, χωρίς να το σχεδιάσει.

Ένα απόγευμα, ψάχνοντας κάτι άσχετο σε ένα ράφι με παλιά βιβλία, τα δάχτυλά της σταμάτησαν σε έναν ξεχασμένο κατάλογο έκθεσης ζωγραφικής, από μια γκαλερί που είχε επισκεφτεί φοιτήτρια — τότε που ζωγράφιζε η ίδια, με ένα πάθος που είχε θάψει τόσο βαθιά, που σχεδόν είχε ξεχάσει ότι υπήρξε.

Τον άνοιξε. Στο εσωτερικό του εξωφύλλου υπήρχε ακόμα ένα μικρό αποτύπωμα από κόκκινη ώχρα — το δάχτυλό της, από κάποιο απόγευμα που είχε πάει στην έκθεση κατευθείαν από το εργαστήρι. Το κοίταξε για ώρα. Βρέθηκε ξανά μπροστά σε έναν καμβά, χαμένη στον χρόνο, με μια ελευθερία που δεν είχε ξανανιώσει έτσι από τότε.

Και η εικόνα που ήρθε μετά ήταν δική της αυτή τη φορά, όχι του Ανδρέα: η ίδια σε μια μικρή γκαλερί, με το όνομά της κάτω από έναν πίνακα. Μια εικόνα τόσο απλή, κι όμως τόσο ξένη στη ζωή που είχε χτίσει — μια ζωή αφιερωμένη στα όνειρα κάποιου άλλου, χωρίς χώρο για τα δικά της.

Δεν πήρε καμία μεγάλη απόφαση. Έκανε κάτι μικρό, σχεδόν ντροπαλό: εκείνο το Σαββατοκύριακο αγόρασε, για πρώτη

φορά ύστερα από τόσα χρόνια, μερικούς καμβάδες και λίγα βασικά χρώματα, κι άρχισε, μια ώρα τη φορά, χωρίς να το πει σε κανέναν, να ζωγραφίζει ξανά.

Τις εβδομάδες που ακολούθησαν, κάτι σπάνιο άρχισε να συμβαίνει. Όσο ο Ανδρέας μάθαινε ξανά να βάζει τα χέρια του στην πραγματικότητα — αναλαμβάνοντας μικρά, πρακτικά ζητήματα που παλιά θα άφηνε αυτόματα στη Μαρία — τόσο η Μαρία μάθαινε να διεκδικεί έναν μικρό, δικό της χώρο ονείρου. Δεν άλλαξαν μόνιμα ρόλους. Έμαθαν κάτι πολύ πιο δύσκολο και πολύ πιο πολύτιμο: να κρατούν και οι δύο, μέσα τους, και τα δύο κομμάτια — το βλέμμα που τολμά να βλέπει μακριά και τα χέρια που δέχονται να πιάσουν δουλειά, εδώ και τώρα, όποτε το ζητά η στιγμή, ανεξάρτητα από το ποιος «έπρεπε», κατά τον παλιό άγραφο κανόνα, να το αναλάβει.

4.3 Ο καθρέφτης που δεν θέλεις να κοιτάξεις

Υπάρχει μια αλήθεια για τις μακροχρόνιες σχέσεις που κανείς δεν σου εξηγεί όταν ξεκινάς: ο άνθρωπος που αγαπάς περισσότερο γίνεται αναπόφευκτα ο πιο ακριβής καθρέφτης για όσα δεν έχεις ακόμα συμφιλιώσει μέσα σου. Όχι επειδή το κάνει επίτηδες. Απλώς η εγγύτητα αφαιρεί τα φίλτρα που κρατάμε με τους υπόλοιπους και αφήνει γυμνό ό,τι προσπαθούμε, συνήθως χωρίς να το ξέρουμε, να κρύψουμε από τον εαυτό μας.

Ο Ανδρέας συνάντησε αυτή την αλήθεια αρκετούς μήνες μετά τη νύχτα του ντουλαπιού, σε μια στιγμή που θα έπρεπε να είναι απλή χαρά.

Η Μαρία ζωγράφιζε πια σταθερά, σε ένα μικρό δωμάτιο που είχε κάνει πρόχειρο εργαστήριο, και είχε αρχίσει να νιώθει μια σιγουριά που δεν περίμενε τόσο γρήγορα. Ένας γνωστός της, βλέποντας μερικά έργα, της πρότεινε να τα παρουσιάσει σε μια

συλλογική έκθεση, σε μια μικρή γκαλερί της γειτονιάς. Τίποτα μεγαλειώδες — αλλά για εκείνη, ύστερα από τόσα χρόνια σιωπής, κάτι τεράστιο. Το μοιράστηκε ενθουσιασμένη με τον Ανδρέα, περιμένοντας τη χαρά που περιμένει κανείς από τον άνθρωπο που αγαπά.

Αυτό που ένιωσε εκείνος ξάφνιασε πρώτα τον ίδιο. Μια δυσaráσκεια, ξαφνική και δυσανάλογη, ανέβηκε μέσα του πριν προλάβει να την καταλάβει. Δεν ήταν μόνο φθόνος. Ήταν κάτι πιο δυσάρεστο να το παραδεχτεί: για χρόνια, αυτός ήταν «εκείνος με το όραμα» κι εκείνη κρατούσε το έδαφος. Τώρα, βλέποντάς την να αναλαμβάνει με τόση φυσικότητα ένα όραμα εντελώς δικό της, ένιωσε το έδαφος κάτω από τα πόδια του να τρέμει.

Αντί να το αναγνωρίσει, έστω στον εαυτό του, έκανε κάτι πολύ πιο εύκολο και πολύ πιο καταστροφικό: άρχισε να κάνει μικρές, φαινομενικά αθώες παρατηρήσεις, ντυμένες με ανησυχία αλλά γεμάτες μια λεπτή ειρωνεία. «Είσαι σίγουρη ότι είσαι έτοιμη γι' αυτό;» τη ρώτησε, με έναν τόνο που προσποιούνταν την καλοπροαίρετη έγνοια. «Μήπως είναι λίγο νωρίς, μετά από τόσα χρόνια διακοπής;» πρόσθεσε αργότερα, σαν τυχαία σκέψη — ενώ η φράση ήταν τοποθετημένη με ακρίβεια εκεί όπου θα πονούσε.

Η Μαρία ένιωσε κάθε παρατήρηση σαν μικρό, καλά στοχευμένο χτύπημα. Η πρώτη της αντίδραση ήταν σύγχυση περισσότερο από θυμό: γιατί ο άνθρωπος που στήριζε τόσα χρόνια φαινόταν τώρα τόσο επιφυλακτικός, τη μόνη φορά που διεκδικούσε κάτι δικό της;

Η ένταση κορυφώθηκε λίγες μέρες πριν από την έκθεση, όταν ο Ανδρέας επανέλαβε, για τρίτη φορά μέσα στην εβδομάδα, την ίδια αμφισβήτηση — πιο ευθέως αυτή τη φορά. Κάτι έσπασε μέσα της, όχι σε έκρηξη, αλλά σε μια βαριά, κρύα

θλίψη. Χωρίς λέξη, βγήκε στο μπαλκόνι και έκλεισε πίσω της την μπαλκονόπορτα με μια απαλότητα που ήταν πιο ανησυχητική από οποιοδήποτε χτύπημα.

Ο αέρας ήταν κρύος, φθινοπωρινός, και κουβαλούσε, όπως πάντα σε εκείνη τη γειτονιά κοντά στη θάλασσα, αλμύρα. Συνήθως δεν την πρόσεχε καν. Εκείνο το βράδυ, με τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος για το κρύο, η αλμύρα πάγωσε για μια στιγμή κάθε σκέψη της.

Και την πήγε σε μια παραλία, στα πρώτα χρόνια της σχέσης τους. Μια νύχτα που ο Ανδρέας, με μια ειλικρίνεια που σπάνια επέτρεπε στον εαυτό του, της είχε εξομολογηθεί κάτι που δεν είχε πει σε κανέναν: τον φόβο ότι κάποια μέρα εκείνη θα τον ξεπερνούσε — όχι απαραίτητα επαγγελματικά, αλλά με κάποιον βαθύτερο τρόπο· ότι θα ανακάλυπτε πως δεν τον χρειαζόταν όσο νόμιζε.

Την είχε ξεχάσει εντελώς εκείνη τη συζήτηση. Τώρα γύρισε καθαρή, σαν να έγινε χθες, και φώτισε με αμείλικτη σαφήνεια ό,τι συνέβαινε τις τελευταίες μέρες. Η δηκτικότητα του Ανδρέα δεν είχε καμία σχέση με εκείνη, με την ικανότητά της, με το αν «ήταν έτοιμη». Ήταν ο δικός του παλιός φόβος, που αναδυόταν ξανά ντυμένος με λόγια που υποτίθεται ότι αφορούσαν εκείνη, ενώ μιλούσαν μόνο για τον ίδιο. Ο καθρέφτης είχε δουλέψει και προς τις δύο κατευθύνσεις: η δική της ανάπτυξη είχε φέρει στην επιφάνεια κάτι δικό του, θαμμένο εδώ και χρόνια.

Γύρισε μέσα — όχι έτοιμη να τον συγχωρέσει αμέσως, η πληγή ήταν ακόμα φρέσκια, αλλά έτοιμη να μιλήσει αλλιώς. Τον βρήκε στον καναπέ, με μια αμηχανία που σπάνια έβλεπε στο πρόσωπό του. «Δεν φοβάμαι εγώ την έκθεση», του είπε, με μια ηρεμία που δεν περίμενε από τον εαυτό της. «Νομίζω ότι εσύ φοβάσαι κάτι, και το ρίχνεις πάνω μου».

Ο Ανδρέας άνοιξε το στόμα για να αρνηθεί — «δεν ξέρω τι εννοείς», «απλώς ανησυχώ για σένα» — αλλά σταμάτησε. Κάτι μέσα του αναγνώρισε, απρόθυμα αλλά αναμφισβήτητα, ότι εκείνη είχε δίκιο. Θυμήθηκε κι αυτός τη νύχτα στην παραλία, την πόρτα που της είχε ανοίξει στον φόβο του και που από τότε προσπαθούσε να ξεχάσει.

«Έχεις δίκιο», είπε τελικά, πιο χαμηλά, πιο ειλικρινά απ' ό,τι συνήθως. «Φοβάμαι. Δεν ξέρω ακριβώς τι, αλλά... σε βλέπω να ξεκινάς κάτι δικό σου και νιώθω σαν να χάνω κάτι, παρόλο που ξέρω ότι δεν βγάζει κανένα νόημα».

Η παραδοχή αυτή δεν έλυσε τίποτα αμέσως. Ο Ανδρέας δεν σταμάτησε να φοβάται· η Μαρία δεν ξέχασε τις πικρές κουβέντες. Άλλαξε όμως κάτι θεμελιώδες στον τρόπο που κοιτούσαν ο ένας τον άλλον: όχι σαν αντίπαλοι που παλεύουν για τον ίδιο στενό χώρο, αλλά σαν δύο άνθρωποι που, βλέποντας ο ένας τον άλλον σαν καθρέφτη, μπορούσαν επιτέλους να δουν καθαρότερα και τον εαυτό τους.

4.4 Ό,τι κουβαλάς, το κουβαλά και το παιδί σου

Πέντε χρόνια είχαν περάσει από εκείνη τη νύχτα στο μπαλκόνι, και η ζωή τους είχε αλλάξει με τρόπο που τότε δεν θα φαντάζονταν: είχαν έναν γιο, τον Δημήτρη, τεσσάρων ετών. Ένα παιδί γεμάτο ενέργεια και περιέργεια, με εκείνη την απόλυτη παρουσία στο παρόν που έχουν μόνο τα πολύ μικρά παιδιά — την ικανότητα να χάνονται ολόκληρα μέσα σε ένα παιχνίδι, χωρίς ίχνος από τη διάσπαση ανάμεσα σε χθες και αύριο που βασανίζει τους μεγάλους.

Ένα απόγευμα, η Μαρία πήγε να τον φωνάξει για το μπάνιο και στάθηκε για λίγο στην πόρτα, χωρίς εκείνος να την έχει προσέξει. Έπαιζε μόνος με δύο μικρές φιγούρες, στήνοντας

ανάμεσά τους έναν φανταστικό διάλογο. Και τότε η Μαρία πάγωσε, με το χέρι στο πλαίσιο της πόρτας.

Ο Δημήτρης, κρατώντας τη μία φιγούρα, είπε στην άλλη: «Είσαι σίγουρη ότι μπορείς να το κάνεις αυτό;» Η ίδια ακριβώς φράση, με την ίδια δηκτική, ελαφρώς ειρωνική χροιά, που ο Ανδρέας της είχε πει λίγες μέρες πριν, μπροστά στο παιδί, σε μια στιγμή έντασης για κάτι εντελώς ασήμαντο.

Κανείς δεν του είχε μάθει αυτή τη φράση. Την είχε απλώς απορροφήσει σαν σφουγγάρι, χωρίς να καταλαβαίνει τι σήμαινε, και την αναπαρήγαγε με μια ακρίβεια που αποκάλυπτε κάτι πολύ βαθύτερο από απλή μίμηση.

Αυτό είναι κάτι που κανείς γονιός δεν θέλει να ακούσει, κι όμως είναι αληθινό: τα παιδιά δεν μαθαίνουν κυρίως από όσα τους λέμε — τις συμβουλές, τις οδηγίες, τις ηθικές διδαχές. Μαθαίνουν, πολύ πιο βαθιά και πολύ πιο αθόρυβα, από όσα ζουν γύρω τους, ιδιαίτερα τις στιγμές που οι μεγάλοι νομίζουν ότι κανείς δεν προσέχει. Απορροφούν τον τόνο μιας φωνής, την ένταση στους ώμους ενός γονιού, μια ανάσα που κόβεται απότομα, πολύ πριν καταλάβουν το νόημα των λέξεων.

Τα παιδιά έρχονται στον κόσμο σαν φυσικοί θαλασσοπόροι: με μια έμφυτη εμπιστοσύνη στο παρόν και μια αβίαστη αρμονία με ό,τι τα περιβάλλει, πριν μάθουν να φοβούνται, να υπολογίζουν, να κρύβονται πίσω από άμυνες. Ζουν, χωρίς καμία προσπάθεια, αυτό που οι ενήλικες περνούν μια ζωή προσπαθώντας να ξαναβρούν.

Η ικανότητα αυτή, όμως, δεν μένει άθικτη αν το σπίτι είναι γεμάτο ένταση που δεν ονομάζεται ποτέ. Όταν ένα παιδί μεγαλώνει ανάμεσα σε γονείς που κουβαλούν ανείπωτα βάρη — φόβους που δεν λέγονται, παλιές πικρίες που βγαίνουν μόνο ως δηκτικές κουβέντες, ένταση πίσω από μια προσποιητή ηρεμία — νιώθει όλη αυτή τη φορτισμένη ατμόσφαιρα, ακόμα

κι αν δεν μπορεί να την ονομάσει, ακόμα κι αν οι γονείς πιστεύουν ότι την κρύβουν τέλεια. Και για να προσαρμοστεί, κλείνει σιγά σιγά κάτι από τη φυσική του ευαισθησία κι αναπτύσσει, πολύ νωρίτερα απ' όσο θα έπρεπε, μια πιο στεγνή, αμυντική εγρήγορση — τη δική του μικρή εκδοχή της ίδιας εξυπνάδας επιβίωσης που είχαν αναπτύξει κάποτε και οι γονείς του.

Η Μαρία, στην πόρτα του δωματίου, ένωσε έναν φόβο εντελώς διαφορετικό από κάθε άλλον στη ζωή της με τον Ανδρέα. Δεν φοβήθηκε για τον εαυτό της. Φοβήθηκε ότι το βάρος που οι δυο τους δεν είχαν ακόμα λύσει — εκείνος ο φόβος που είχε βγει στην επιφάνεια στο μπαλκόνι και που, αναγνωρισμένος πια, εμφανιζόταν σπανιότερα αλλά δεν είχε φύγει — περνούσε τώρα, αθόρυβα, στον γιο τους. Μια κληρονομιά που κανείς δεν διάλεξε να δώσει, αλλά δινόταν κάθε μέρα, με κάθε ένταση που έμενε ανείπωτη.

Του το είπε εκείνο το βράδυ, όταν ο Δημήτρης είχε κοιμηθεί, καθισμένη απέναντί του στο τραπέζι της κουζίνας — το ίδιο τραπέζι όπου, χρόνια πριν, του είχε πει εκείνο το «κάν' το εσύ». Δεν τον κατηγόρησε, δεν του φόρτωσε ευθύνες με τρόπο που θα τον έκανε αμυντικό. Του περιέγραψε απλώς τι είχε δει: τον μικρό με τις δύο φιγούρες, εκείνη τη φράση, εκείνον τον τόνο.

«Δεν πρόκειται πια μόνο για μας», του είπε, με τη φωνή να τρέμει ελαφρά — όχι από θυμό, από κάτι πιο βαθύ. «Ό,τι δεν λύνουμε εμείς οι δύο, το κουβαλάει εκείνος».

Ο Ανδρέας έμεινε για ώρα σιωπηλός, κοιτάζοντας το τραπέζι, με μια σοβαρότητα που η Μαρία δεν του είχε δει για κανένα άλλο θέμα. Κατάλαβε ότι αυτό ξεπερνούσε πια τη σχέση τους. Αφορούσε ένα ανυπεράσπιστο ανθρωπάκι που κοιμόταν στο διπλανό δωμάτιο, ανίδεο για το πόσο βαθιά απορροφούσε ήδη κάθε αθέατη ένταση του σπιτιού του.

Έμειναν καθισμένοι πολλή ώρα, σε μια σιωπή που δεν ήταν άβολη, αλλά βαριά από μια νέα, κοινή κατανόηση. Δεν έγιναν τέλειοι μέσα σε ένα βράδυ — κανείς δεν γίνεται. Κατάλαβαν όμως ότι η πιο ειλικρινής αγάπη που μπορούσαν να δώσουν στον γιο τους δεν ήταν η ψευδαίσθηση μιας πάντα ήρεμης, πάντα αρμονικής οικογένειας — αυτό θα ήταν απλώς ένα πιο εκλεπτυσμένο ψέμα. Ήταν η συνεχής, εκούσια προσπάθεια να δουλεύει ο καθένας τα δικά του βάρη, εδώ, στο παρόν — όχι γιατί θα τα έλυναν ποτέ πλήρως, αλλά γιατί κάθε προσπάθεια ελάφρυνε, έστω λίγο, το φορτίο που θα κληρονομούσε το παιδί τους.

Τις επόμενες μέρες, ο Ανδρέας άρχισε να προσέχει, με μια νέα, επίπονη επαγρύπνηση, τις στιγμές που ανέβαινε μέσα του η παλιά δυσaréσκεια — την παρόρμηση να απαντήσει με ειρωνεία αντί να πει καθαρά τι ένιωθε. Δεν τα κατάφερνε πάντα· καμιά φορά η πικρή κουβέντα έβγαινε πριν προλάβει να τη σταματήσει. Αλλά κάθε φορά που το έπιανε, έστω και μετά, σταματούσε, έπαιρνε μια ανάσα και προσπαθούσε να διορθώσει τον τόνο — να εξηγήσει στη Μαρία, ακόμα και μπροστά στον Δημήτρη, τι πραγματικά ένιωθε.

Αυτή η προσπάθεια, ατελής όσο κι αν ήταν, αποτελούσε από μόνη της ένα διαφορετικό μάθημα για τον μικρό Δημήτρη: όχι το μάθημα μιας ψεύτικης, άψογης γαλήνης, αλλά το πολύ πιο πολύτιμο μάθημα ότι οι άνθρωποι μπορούν να σφάλλουν, να το προσέχουν και να προσπαθούν, ξανά και ξανά, να γίνουν λίγο πιο ακέραιοι.

Ο καθρέφτης σου

Κοίταξε κατάματα τον καθρέφτη που είναι η πιο κοντινή σου σχέση. Γίνε, για λίγα λεπτά, τόσο ειλικρινής όσο η Μαρία εκείνο το βράδυ στην κουζίνα.

- 1 Ποιο κομμάτι της σχέσης σου έχεις αφήσει ολόκληρο στον άλλον — το όραμα ή την πράξη;

- 2 Ποια αντίδρασή σου απέναντι στον σύντροφό σου — μια ειρωνεία, ένας θυμός δυσανάλογος με την αφορμή — ίσως δεν αφορά καθόλου εκείνον; Ποιον δικό σου φόβο καθρεφτίζει;

- 3 Αν έχεις παιδιά, ποια δική σου ένταση, κρυμμένη πίσω από μια προσποιητή ηρεμία, έχεις δει — ή φοβάσαι να δεις — να αναπαράγεται μέσα από αυτά;

- 4 Ποια μία μικρή αλλαγή — στον τόνο σου, μια ειλικρινής φράση αντί για υπονοούμενο, μια συγγνώμη — μπορείς να δοκιμάσεις αύριο;

Ο μικρός Δημήτρης δεν χρειαζόταν γονείς τέλειους. Χρειαζόταν γονείς που προσπαθούν, ανοιχτά, μπροστά του.

5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο χρόνος που δεν βιάζεται

5.1 Η νύχτα χωρίς φεγγάρι

Υπάρχουν περίοδοι στη ζωή που μοιάζουν με απόλυτο σκοτάδι, όχι επειδή συμβαίνει κάτι καταστροφικό, αλλά ακριβώς επειδή δεν συμβαίνει τίποτα. Καμία κρίση να πολεμήσεις, κανέναν εχθρό, καμία συγκεκριμένη πληγή — μόνο μια παρατεταμένη, κουραστική στασιμότητα, όπου η μέρα μοιάζει με την προηγούμενη, χωρίς καμία ορατή κίνηση να σε παρηγορεί ότι κάτι, κάπου, προχωρά.

Αυτές οι περίοδοι είναι, παραδόξως, πιο εξουθενωτικές από μια ανοιχτή τρικυμία. Η κρίση σου δίνει τουλάχιστον κάτι να κάνεις — ένα τηλεφώνημα, μια απόφαση, μια κίνηση άμυνας. Η σιωπή δεν σου δίνει τίποτα. Σε αφήνει μόνο με τον εαυτό σου και με μια ερώτηση χωρίς εύκολη απάντηση: «Τι κάνω τώρα, όταν δεν υπάρχει τίποτα να κάνω;»

Ο Νίκος βρέθηκε εκεί δύο χρόνια μετά το πρώτο εκείνο «ναι» που είχε αλλάξει την πορεία του. Η εταιρεία είχε σταθ

εροποιηθεί πλήρως: καμία άμεση απειλή, κανένας επενδυτής έτοιμος να φύγει, καμία οικονομική ανασφάλεια να τον κρατά ξύπνιο. Και μέσα σε αυτή τη σταθερότητα, ένωθε κολλημένος, με τρόπο που δεν περίμενε.

Η αγορά του είχε μπει σε μια περίοδο γενικής αδράνειας — λιγότερες ευκαιρίες, λιγότερος ενθουσιασμός από τους πελάτες, μια αίσθηση αναμονής απλωμένη σε όλο τον κλάδο. Καμία καινούργια ιδέα δεν τον ενθουσίαζε όπως παλιά. Κανένα σχέδιο δεν τον τραβούσε με εκείνη τη χειμαρρώδη ενέργεια των πρώτων, πιο ανασφαλών αλλά πιο ζωντανών χρόνων.

Κάθε πρωί καθόταν στο ίδιο ξύλινο γραφείο, και το πρωινό φως, που κάποτε τον ενέπνεε, του φαινόταν τώρα σχεδόν κοροϊδευτικό, σαν να φώτιζε ένα κενό που δεν ήξερε πώς να γεμίσει. Άνοιγε το σημειωματάριό του και έμενε με το στυλό στο χέρι, προσπαθώντας να αναγκάσει τον εαυτό του να σκεφτεί κάτι καινούργιο, κάτι λαμπρό — κάτι που θα έδειχνε, σε εκείνον και στην ομάδα του, ότι η παλιά του δημιουργικότητα δεν είχε χαθεί.

Έγραφε μια λέξη, τη διέγραφε. Σχεδίαζε ένα διάγραμμα, το σταύρωνε με νευρικές γραμμές. Κάθε σελίδα γέμιζε με απορρίψεις και ξεκινήματα που δεν οδηγούσαν πουθενά — και με μια απόγνωση που δεν μπορούσε να εξηγήσει σε κανέναν. Πώς εξηγείς ότι φοβάσαι μήπως «έχασες τη φλόγα σου», όταν εξωτερικά όλα φαίνονται μια χαρά;

Όσο πιο πολύ πίεζε τον εαυτό του, τόσο πιο άδειος ένωθε. Η ίδια στεγνή, υπολογιστική εξυπνάδα που τον είχε βοηθήσει τόσες φορές, τώρα στρεφόταν εναντίον του: «Ίσως δεν έχω πια τίποτα καινούργιο να προσφέρω». «Ίσως η πρώτη επιτυχία ήταν απλώς τύχη, και η τύχη τελείωσε». «Ίσως όλοι προχωράνε, και μόνο εγώ έμεινα πίσω». Κάθε απόγευμα έκλεινε το σημειωματάριό με μια αίσθηση ήττας που δεν περίμενε να

ξανανιώσει, τόσο καιρό μετά από μια κρίση που είχε ξεπεράσει με επιτυχία.

Η πίεση άρχισε να διαποτίζει και τις υπόλοιπες ώρες. Ξυπνούσε νωρίς, με το μυαλό ήδη να ψάχνει μια ιδέα που δεν ερχόταν. Ακόμα και η ξεκούραση τού φαινόταν σπατάλη χρόνου, όταν θα έπρεπε, υποτίθεται, να σκέφτεται το επόμενο μεγάλο βήμα.

Μια Κυριακή βράδυ, εξαντλημένος από αυτή την αυτοεπιβαλλόμενη πίεση, βγήκε στο μικρό μπαλκόνι του σπιτιού του. Ήθελε απλώς λίγο αέρα, λίγη απόσταση από το γραφείο και το ανοιχτό σημειωματάριο. Κάθισε στην παλιά ξύλινη καρέκλα, χωρίς φως, μέσα στο βαθύ σκοτάδι μιας νύχτας χωρίς φεγγάρι, κι άφησε το σώμα του να βυθιστεί στην κούραση που απέφευγε τόσο καιρό.

Λίγο νωρίτερα είχε ψιχαλίζει, και από τα πεύκα του διπλανού οικοπέδου ερχόταν μια μυρωδιά ρετσινιού, βαριά και καθαρή, όπως μόνο μετά από βροχή. Ο Νίκος πήρε, χωρίς να το σκεφτεί, μια βαθύτερη ανάσα. Και κάτι μέσα του, σαν ρολόι που σταματά απότομα, ακινητοποιήθηκε.

Η μυρωδιά τον πήγε σε ένα καλοκαίρι πολλά χρόνια πριν, πολύ πριν ιδρύσει την εταιρεία: έξι ολόκληρους μήνες που είχε σχεδόν ξεχάσει, θαμμένους κάτω από τις μεταγενέστερες, πιο «παραγωγικές» αναμνήσεις του. Τότε περπατούσε ώρες στο πευκοδάσος πάνω από το σπίτι των γονιών του, χωρίς προορισμό. Διάβαζε χωρίς σκοπό, άφηνε τις σκέψεις να περιπλανώνται, χωρίς καμία πίεση να «παράγει» κάτι. Είχε θεωρήσει εκείνη την περίοδο σχεδόν ντροπιαστική — μια αδράνεια που δικαιολογούσε δύσκολα στους γύρω του, και ακόμα πιο δύσκολα στον εαυτό του.

Κι όμως, ακριβώς μέσα σε εκείνη τη φαινομενική αδράνεια, είχε αναδυθεί μια μέρα, ολοκληρωμένη και καθαρή, η ιδέα που,

χρόνια αργότερα, θα γινόταν η εταιρεία του.

Και τώρα, στο σκοτεινό μπαλκόνι, ένιωσε με το σώμα του ότι η σημερινή σιωπή — η στασιμότητα που τον έκανε να αμφιβάλλει για τον εαυτό του — δεν ήταν το τέλος κάποιου πράγματος. Ήταν η αρχή ενός άλλου, που απλώς δεν είχε ακόμα σχήμα — όπως κι εκείνο το καλοκαίρι, ώσπου ωρίμασε μόνο του, στον δικό του χρόνο.

Η αγωνία των τελευταίων εβδομάδων — η πίεση να «παράγει», ο φόβος ότι είχε χάσει κάτι ανεπανόρθωτο — άρχισε να υποχωρεί, όχι βίαια, αλλά σταθερά, σαν τη θάλασσα που τραβιέται αθόρυβα στην άμπωτη.

Κατάλαβε κάτι που η δική του πίεση τον εμπόδιζε να δει: υπάρχουν εποχές που δεν χρειάζονται δράση. Χρειάζονται υπομονή και εμπιστοσύνη ότι κάτι ωριμάζει ήδη, ακόμα κι όταν η επιφάνεια δείχνει απόλυτη ακινησία. Το μυαλό, σαν το χώμα τον χειμώνα, χρειάζεται καμιά φορά να μέινει σιωπηλό, φαινομενικά άγονο, για να ετοιμάσει από κάτω αυτό που θα φυτρώσει όταν έρθει η ώρα του. Αν πιέσεις έναν σπόρο να βγει πρόωρα, δεν μεγαλώνει πιο γρήγορα. Απλώς καταστρέφεται πριν ριζώσει.

Η σιωπή δεν είναι πάντα απουσία. Συχνά είναι ο χώρος όπου κάτι καινούργιο κυφορείται χωρίς βιασύνη.

Μια βαθιά, απρόσμενη γαλήνη απλώθηκε στο στήθος του. Όχι ενθουσιασμός, όχι η λύση σε κάποιο πρόβλημα, αλλά κάτι πιο θεμελιώδες: η βεβαιότητα ότι δεν χρειαζόταν να εξαναγκάσει τίποτα· ότι η σιωπή που τον τρώαζε δεν ήταν εχθρός, αλλά ο φυσικός χώρος όπου κάτι καινούργιο μπορούσε να γεννηθεί.

Σηκώθηκε αργά, μπήκε μέσα και πέρασε από το γραφείο, όπου το σημειωματάριο ήταν ακόμα ανοιχτό, γεμάτο διαγραφές. Το κοίταξε για λίγο και, για πρώτη φορά εδώ και εβδομάδες, το έκλεισε χωρίς ενοχή. Το άφησε κλειστό πάνω στο γραφείο και πήγε για ύπνο, εμπιστευόμενος επιτέλους ότι η σιωπή δεν ήταν το τέλος της δημιουργικότητάς του, αλλά η υπομονετική της προετοιμασία.

5.2 Το φως που πρέπει να φύγει

Υπάρχει ένα είδος δυσκολίας για το οποίο κανείς δεν σε προειδοποιεί όταν κυνηγάς μια μεγάλη επιτυχία: τη δυσκολία να την αφήσεις να φύγει, όταν επιτέλους έρθει.

Η Ελένη τη γνώρισε σε μια περίοδο που έμοιαζε, εκ πρώτης όψεως, με το αντίθετο της στασιμότητας. Το γραφείο της είχε μόλις παραδώσει, με απόλυτη επιτυχία, το μεγαλύτερο έργο της ιστορίας του — μια ανάθεση που είχε κυνηγήσει πάνω από έναν χρόνο, με αμέτρητες παρουσιάσεις, αναθεωρήσεις και νύχτες δουλειάς που τότε έμοιαζαν ατελείωτες. Ο πελάτης ήταν ενθουσιασμένος, η ομάδα πανηγύριζε, και όλοι μιλούσαν ήδη για το «επόμενο μεγάλο βήμα».

Μέσα της, όμως, κάτι αρνιόταν να αφήσει το έργο να «κλείσει». Τις εβδομάδες μετά την παράδοση επέστρεφε συνεχώς σε αυτό: ξανακοίταζε τα σχέδια, ψάχνοντας λεπτομέρειες που ίσως θα μπορούσε να είχε κάνει καλύτερα· απαντούσε σε μηνύματα του πελάτη για τα πιο ασήμαντα ζητήματα, πολύ αφού αυτό είχε πάψει να χρειάζεται· κρατούσε το έργο ενεργό στο μυαλό της, σαν να φοβόταν ότι, αν το άφηνε πραγματικά, κάτι σημαντικό θα κατέρρεε μαζί του.

Δεν ήταν λογική ανησυχία — η δουλειά ήταν αντικειμενικά εξαιρετική, κι ο πελάτης το είχε επιβεβαιώσει επανειλημμένα. Ήταν κάτι πιο βαθύ: μια αόριστη ενοχή για τον χρόνο που

«χανόταν» κάθε φορά που δεν έκανε κάτι παραγωγικό, σαν να μην είχε δικαίωμα να σταματήσει, να αναπνεύσει, να αφήσει κενό ανάμεσα σε ένα έργο και το επόμενο. Η επιτυχία, αντί για ανακούφιση, της είχε φέρει μια νέα μορφή πίεσης: να μένει συνδεδεμένη, διαθέσιμη, ενεργή — σαν η πραγματική χαλάρωση να ισοδυναμούσε με αμέλεια.

Μια φίλη της, βλέποντας την εξάντληση πίσω από τον επιφανειακό ενθουσιασμό, της είπε ένα βράδυ στο τηλέφωνο, απλά: «Το έργο τελείωσε, Ελένη. Μπορείς να το αφήσεις τώρα». Η φράση την ενόχλησε περισσότερο απ' όσο περίμενε. Ένωσε μια απότομη, αμυντική αντίσταση, σαν να της ζητούσαν να εγκαταλείψει κάτι πολύτιμο, αντί να της δίνουν άδεια να ξεκουραστεί.

Μια Κυριακή, αρκετές εβδομάδες μετά, βρέθηκε μόνη στο γραφείο. Το κτίριο ήταν σιωπηλό. Είχε πάει, υποτίθεται, για να τακτοποιήσει παλιά αρχεία — μια δουλειά που μπορούσε άνετα να περιμένει, αλλά της έδινε μια δικαιολογία να μην κάθεται άπραγη στο σπίτι, με το μυαλό ελεύθερο να γυρίσει ξανά στο έργο.

Σε έναν ξεχασμένο φάκελο, στο βάθος ενός ντουλαπιού, βρήκε μια ξεθωριασμένη φωτογραφία από το πρώτο της πραγματικά μεγάλο έργο, δέκα χρόνια πριν, στα πιο αβέβαια χρόνια της καριέρας της. Τη γύρισε. Στο πίσω μέρος, με τα δικά της βιαστικά γράμματα, μια ημερομηνία κι από κάτω δύο λέξεις: «Τα καταφέραμε! Επόμενο;»

Το θαυμαστικό και το ερωτηματικό, δίπλα δίπλα, την έκαναν να χαμογελάσει. Θυμήθηκε καθαρά τη μέρα εκείνης της παράδοσης. Είχε πανηγυρίσει πραγματικά, ανόθευτα, για ένα βράδυ — και το επόμενο κιόλας πρωί είχε αφήσει το έργο πίσω της χωρίς δεύτερη σκέψη, γιατί το μυαλό της ήταν ήδη, φυσικά και αβίαστα, στραμμένο σε ό,τι ήθελε να χτίσει μετά.

Και τότε κατάλαβε, ξαφνικά καθαρά, ότι το επόμενο βήμα της — όποιο κι αν ήταν, κι ας μην είχε ακόμα μορφή — δεν θα χωρούσε ποτέ στα χέρια της όσο αυτά έμεναν τόσο σφιχτά γεμάτα με το έργο που είχε ήδη τελειώσει. Κρατώντας έτσι το παλιό δεν προστάτευε τίποτα. Απλώς εμπόδιζε τα χέρια της να ανοίξουν για να δεχτούν κάτι καινούργιο.

Η επιτυχία, σκέφτηκε, δεν είναι κάτι που κρατάς σφιχτά, σαν πολύτιμο αντικείμενο που φοβάσαι μήπως σου πάρουν. Είναι κάτι που αφήνεις να περάσει μέσα από σένα, κρατώντας μόνο ό,τι πραγματικά σου ανήκει — όχι το αποτέλεσμα, που ανήκε πια στον πελάτη και στο παρελθόν, αλλά τη γνώση, την εμπειρία, τη σοφία που απέκτησες φτιάχνοντάς το.

Πήρε ένα καθαρό φύλλο — όχι για τον πελάτη, όχι για κάποια αναφορά, μόνο για τον εαυτό της — κι άρχισε να γράφει, αργά στην αρχή κι ύστερα όλο και πιο εύκολα, τι είχε μάθει από το πρόσφατο έργο. Τις δυσκολίες που ξεπέρασε. Τις ικανότητες που ανέπτυξε χωρίς να το καταλάβει. Τα λάθη που θα απέφευγε την επόμενη φορά. Δεν έγραφε για να το διαβάσει κανείς. Έγραφε για να δώσει, επιτέλους, στην εμπειρία ένα τέλος.

Όταν άφησε το στυλό, κάτι χαλάρωσε στο στήθος της. Δεν είχε πάψει να νοιάζεται για το έργο. Είχε πάψει να το κουβαλά. Το είχε αφήσει να γίνει αυτό που έπρεπε: μια ολοκληρωμένη ανάμνηση, μια πηγή σοφίας, ένα γερό θεμέλιο για το επόμενο βήμα — αντί για ένα ανοιχτό, ανήσυχο παρόν που απαιτούσε συνεχώς την προσοχή της.

Δίπλωσε το φύλλο κι έσβησε το φως. Βγαίνοντας, ένωσε μέσα της έναν χώρο ανοιχτό, αλλά όχι άδειο — έναν χώρο που μπορούσε πια να γεμίσει με κάτι καινούργιο, ακριβώς επειδή είχε βρει το κουράγιο να αφήσει το παλιό φως να φύγει.

Ο δικός σου ρυθμός

Κοίταξε τον δικό σου ρυθμό — την αθόρυβη εναλλαγή σιωπής και φωτός, που ίσως έχεις μάθει να φοβάσαι αντί να εμπιστεύεσαι.

- 1 Σε ποιον τομέα της ζωής σου ζεις τώρα μια σιωπή ή μια στασιμότητα; Μήπως δεν είναι αποτυχία, αλλά μια αναγκαία περίοδος κυοφορίας;

- 2 Ποια περίοδος «χαμένου χρόνου» του παρελθόντος σου — σαν το καλοκαίρι του Νίκου — ετοίμαζε τελικά, αθόρυβα, κάτι σημαντικό;

- 3 Ποιο πρόσφατο αποτέλεσμα — μια επιτυχία, ένα έργο, μια σχέση που τελείωσε — κρατάς ακόμα σφιχτά; Τι φοβάσαι ότι θα χάσεις αν το αφήσεις;

- 4 Γράψε, μόνο για σένα, τρία πράγματα που έμαθες από αυτό που μόλις ολοκλήρωσες.

Ο σπόρος δεν βιάζεται ποτέ κάτω από το χώμα. Ούτε εσύ χρειάζεται να βιαστείς, όσο ο δικός σου χρόνος ωριμάζει εκεί που δεν μπορείς ακόμα να τον δεις.

6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η σχετικότητα της συνείδησης

6.1 Η σχετικότητα του χρόνου και η ψευδαίσθηση της απόστασης

Υπάρχει ένα παράδοξο στη φύση της απόστασης που κανείς δεν μας μαθαίνει: όσο πιο έντονα τη μετράς, τόσο μεγαλώνει. Δεν μιλάμε για νόμο της φυσικής — τα χιλιόμετρα μένουν ίδια, όσες φορές κι αν κοιτάξεις το ρολόι. Μιλάμε για κάτι πολύ πιο προσωπικό: η ψυχολογική απόσταση, αυτή που νιώθουμε στο στήθος, στα σφιγμένα χέρια, στην αγωνία που μας κρατά ξύπνιους, δεν έχει καμία σχέση με τα μίλια του χάρτη. Έχει σχέση μόνο με το πόσο έντονα αρνούμαστε να είμαστε εκεί όπου πραγματικά βρισκόμαστε.

Ο Μάρκος είχε περάσει είκοσι χρόνια στη θάλασσα, αλλά εκείνη τη νύχτα, κάπου ανάμεσα στα Κύθηρα και τη Μονεμβασιά, ένιωθε έναν φόβο που είχε καιρό να νιώσει με τέτοια ένταση.

Ο καιρός είχε χαλάσει απότομα, πολύ πιο γρήγορα απ' όσο έδειχνε η πρόγνωση λίγες ώρες πριν. Το ιστιοφόρο του, ένα

σκάφος που ήξερε καλά και είχε διασχίσει αυτά τα νερά εκατοντάδες φορές, πάλευε με κύματα πολύ πιο δυνατά απ' όσα είχε υπολογίσει, μέσα σε ένα σκοτάδι τόσο πυκνό, που τα σπάνια φώτα της ακτής έμοιαζαν περισσότερο με ανάμνηση παρά με ορίζοντα.

Κρατούσε σταθερά το τιμόνι, αλλά το βλέμμα του γύριζε διαρκώς στον μικρό φωτεινό πίνακα των οργάνων — το GPS, την ταχύτητα, την απόσταση ως το λιμάνι. Υπολόγιζε ξανά και ξανά, με μια μανία που δεν τον βοηθούσε καθόλου: «Δεκαεφτά μίλια ακόμα. Με αυτή την ταχύτητα, τουλάχιστον τρεις ώρες. Αν χειροτερέψει ο άνεμος, κι άλλο». Κάθε φορά το αποτέλεσμα φαινόταν πιο βαρύ — όχι επειδή είχαν αλλάξει τα δεδομένα, αλλά επειδή το πανικόβλητο μυαλό του πρόσθετε κάθε φορά μια νέα, φανταστική επιβάρυνση.

Η οθόνη, με το ψυχρό μπλε φως της, είχε γίνει το κέντρο της προσοχής του — πιο σημαντική, εκείνες τις στιγμές, κι από το ίδιο το κύμα που χτυπούσε την πλώρη. Κάθε φορά που η απόσταση μίκραινε έστω κατά ένα δέκατο του μιλίου, ένιωθε μια αγωνιώδη ανακούφιση, που την ακολουθούσε αμέσως μια νέα σκέψη: «Τόσο αργά προχωράμε. Έτσι δεν θα φτάσουμε ποτέ».

Το χειρότερο δεν ήταν τα κύματα. Ήταν ότι το μυαλό του είχε εγκαταλείψει το κατάστρωμα και είχε φύγει ολόκληρο προς ένα λιμάνι που, προς το παρόν, υπήρχε μόνο ως αριθμός σε μια οθόνη. Κάθε δευτερόλεπτο πάνω σε εκείνη την ένδειξη ήταν ένα δευτερόλεπτο που έλειπε από τη μόνη πραγματική δουλειά που είχε μπροστά του: να διαβάσει το επόμενο κύμα, να νιώσει την αλλαγή του ανέμου, να κρατήσει το τιμόνι με την ακρίβεια που ζητούσε η στιγμή.

Ένιωθε μια εξάντληση εντελώς διαφορετική από τη σωματική κόυραση της πλεύσης — σαν να πολεμούσε σε δύο

μέτωπα: στο πραγματικό μέτωπο της καταιγίδας, και σε ένα φανταστικό, εσωτερικό, ενάντια σε έναν χρόνο που δεν μπορούσε με κανέναν τρόπο να επιταχύνει. Κάθε φορά που οι υπολογισμοί του έδειχναν ότι ο δρόμος ήταν ακόμα μακρύς, ο χώρος μέσα του όπου μπορούσε να ανασάνει στένευε λίγο ακόμα.

Αυτό ήταν το παράδοξο, κι ας μην μπορούσε ακόμα να το δει: όσο πιο έντονα μετρούσε την απόσταση — τα μίλια, τις ώρες, τους αριθμούς — τόσο πιο ανυπέρβλητη γινόταν. Δεν μεγάλωνε η θάλασσα. Διαστελλόταν η δική του αντίληψη του χρόνου, κάθε φορά που άφηνε το άγχος να πάρει το τιμόνι.

. . .

Κάπου μέσα σε αυτή την ένταση, θυμήθηκε, σαν αχνή ηχώ, έναν γέρο καπετάνιο με τον οποίο είχε μαρκάρει νεαρός. Ήταν ένας άνθρωπος λιγομίλητος, που είχε διαβάσει όμως πολλά για τους παλιούς ναυτικούς του κόσμου. Ένα βράδυ, σε ένα αγκυροβόλι, του είχε πει για τους θαλασσοπόρους των νησιών Καρολίνων, στη Μικρονησία, κι έναν τρόπο σκέψης που τότε ο Μάρκος βρήκε σχεδόν αστείο.

«Αυτοί δεν φαντάζονταν ότι το κανό τους ταξιδεύει προς το νησί», του είχε πει. «Φαντάζονταν το κανό ακίνητο, κάτω από τα αστέρια — και τα νησιά να περνούν δίπλα του, ένα ένα, ώσπου να έρθει κι αυτό που ζητούσαν. Το λέγανε ετάκ. Δεν κυνηγούσαν τον προορισμό. Κρατούσαν σωστά το σκάφος, και άφηναν τον κόσμο να κινηθεί».

Ο γέρος είχε γελάσει με την απορία του. «Δεν είναι μαγεία, παιδί μου. Είναι πού βάζεις την προσοχή σου. Αν τη βάλεις στο λιμάνι, θα σε τρώει κάθε μίλι που λείπει. Αν τη βάλεις στο σκάφος, το λιμάνι θα έρθει μόνο του».

Τώρα, μέσα στο σκοτάδι, με τα χέρια σφιγμένα στο τιμόνι, η ανάμνηση αυτή του έδειξε καθαρά το λάθος του. Δεν τον εξαντλούσε η καταιγίδα. Τον εξαντλούσε η επίμονη άρνησή του να αφήσει την προσοχή εκεί όπου χρειαζόταν πραγματικά — στο κύμα, στο τιμόνι, στην ανάσα του — αντί να τη μοιράζει ανάμεσα στο σκάφος και σε μια ψυχρή, μπλε οθόνη.

Και κατάλαβε ότι ο δικός του **Χαρακτήρας** — η σταθερότητα των χεριών του, τα είκοσι χρόνια εμπειρίας που ήταν ήδη μέσα στο σώμα του, η ικανότητα να διαβάσει τη θάλασσα χωρίς συνεχή επιβεβαίωση — ήταν ακριβώς αυτό που μπορούσε να διαλύσει την ψευδαίσθηση της ατελείωτης απόστασης, αν απλώς τον άφηνε να αναλάβει.

6.2 Η πύλη του Χαρακτήρα και η μεταστοιχείωση του χρόνου

Μέσα σε κάθε παρατεταμένη κρίση υπάρχει μια στιγμή επιλογής που σπάνια την αναγνωρίζουμε ως επιλογή: να συνεχίσεις να τροφοδοτείς τον πανικό με περισσότερους υπολογισμούς, περισσότερες μετρήσεις του πόσο μακριά είναι ακόμα η σωτηρία — ή να σταματήσεις, έστω για ένα δευτερόλεπτο, και να γυρίσεις την προσοχή σου εκεί όπου μπορεί πραγματικά να κάνει τη διαφορά.

Ο Μάρκος έφτασε σε αυτό το σημείο, όταν η εξάντληση από τον ίδιο του τον πανικό έγινε τόσο μεγάλη, που κάτι μέσα του αποφάσισε από μόνο του να σταματήσει να πολεμά σε δύο μέτωπα.

Δεν ήταν αναλυτική απόφαση. Ήταν ένστικτο επιβίωσης, μια εντολή που έδωσε το σώμα πριν τη διατυπώσει το μυαλό: «Σταμάτα να κοιτάς την οθόνη». Τράβηξε το βλέμμα του από το μπλε φως και επέβαλε στον εαυτό του μια ακαριαία, νοερή παύση — όχι στην κίνηση του σκάφους, που ήταν αδύνατη μέσα σε εκείνη την τρικυμία, αλλά στη μανιακή φλυαρία του

μυαλού που δεν σταματούσε να μετρά, να φοβάται, να υπολογίζει.

Μέσα σε αυτή την παύση, πήρε μια ανάσα βαθύτερη από τις άλλες — όχι για να ηρεμήσει, αλλά επειδή το εξαντλημένο σώμα του τη χρειαζόταν. Ο αέρας ήταν πυκνός, άγριος, με μια αλμύρα τόσο έντονη που την ένιωσε σαν γεύση στον λαιμό. Κάτω από τις παλάμες του, το ξύλινο τιμόνι, βρεγμένο, γλιστερό, φθαρμένο στα σημεία όπου τόσα χρόνια το έπιανε.

Αυτή η αίσθηση — η αλμύρα στον λαιμό, το γνώριμο ξύλο στα χέρια — τον γύρισε πίσω, όχι σε μία νύχτα, αλλά σε δεκάδες νύχτες, σε είκοσι χρόνια θάλασσας με παρόμοιες ή και χειρότερες καταιγίδες. Δεν ήταν συγκεκριμένες αναμνήσεις. Ήταν ένα συσσωρευμένο, σωματικό απόσταγμα: όλες οι φορές που τα χέρια του είχαν κρατήσει ένα τιμόνι μέσα σε ανάλογο χάος, όλες οι φορές που το σκάφος έφτασε τελικά ασφαλές, παρά τις τρικυμίες που εκείνη τη στιγμή έμοιαζαν ανυπέρβλητες.

Το σώμα του, τα ίδια του τα χέρια, ήξεραν ήδη τι έπρεπε να γίνει τώρα, γιατί το είχαν κάνει αμέτρητες φορές. Αυτή η γνώση δεν βρισκόταν στους υπολογισμούς, στην ψυχρή λογική των μιλίων και των ωρών. Βρισκόταν στους μυς του, στο δέρμα του, σε μια δύναμη τόσο βαθιά ριζωμένη που δεν χρειαζόταν καμία συνειδητή ανάκληση.

Και μαζί της, μπροστά του, όχι η εικόνα του μακρινού λιμανιού, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά κάτι πολύ πιο άμεσο: η καθαρή αίσθηση του αμέσως επόμενου κύματος, που ερχόταν ήδη, αμυδρά ορατό μέσα στο σκοτάδι.

Ανάμεσα σε αυτές τις δύο δυνάμεις — την εμπειρία είκοσι χρόνων που κουβαλούσε μέσα του και την καθαρή αντίληψη του ενός κύματος που ερχόταν τώρα — κάτι άλλαξε, απότομα αλλά καθοριστικά. Το μπλε φως του GPS, που λίγο πριν

κυριαρχούσε στην προσοχή του, έσβησε νοερά, σαν να έκλεισε κάποιος διακόπτη. Το όργανο δεν έπαψε να υπάρχει. Απλώς έπαψε να έχει σημασία.

Η βασανιστική αναμονή για το λιμάνι άρχισε να λιώνει, σαν πάγος σε ξαφνικό ήλιο. Ο χρόνος, που λίγο πριν κυλούσε σαν εχθρός, άρχισε να συμπυκνώνεται γύρω του με εντελώς άλλον τρόπο: όχι πια απόσταση προς μέτρηση, αλλά μια αδιαίρετη παρουσία, όλη εδώ, όλη τώρα, γεμάτη με αυτό το ένα κύμα.

Δεν πας εσύ στο λιμάνι. Κρατάς σωστά το σκάφος σου, και το λιμάνι έρχεται.

Η αβεβαιότητα που τον έτρωγε τόσες ώρες — πόσο μακριά ακόμα, αν θα τα κατάφερνε, αν θα χειροτέρευε ο καιρός — έδωσε τη θέση της σε μια σχεδόν σωματική βεβαιότητα, που δεν στηριζόταν σε κανέναν αριθμό, αλλά στα χέρια του πάνω στο τιμόνι και στη γνώση του σώματος ότι ήξερε τι έπρεπε να κάνει. Και μαζί, κάτι απρόσμενο για τέτοια νύχτα: μια καθαρή, ευφορική ζωντάνια, σαν να είχε γυρίσει, για πρώτη φορά εδώ και ώρες, στο σώμα του, στο σκάφος του, στη θάλασσα κάτω από τα πόδια του.

Το κύμα μεγάλωνε μπροστά του, σκοτεινό, απειλητικό. Αλλά αντί για τον παλιό πανικό, ο Μάρκος ένιωσε μια καθαρή, χειρουργική συγκέντρωση. Χωρίς να σκεφτεί κάθε κίνηση, τα χέρια του γύρισαν το τιμόνι με μια ακρίβεια που ξεπερνούσε κάθε υπολογισμό: μια μικρή στροφή αριστερά, μια αντιστάθμιση στην κλίση, μια σταθερή πίεση που άφησε την πλώρη να κόψει το κύμα υπό τη σωστή γωνία, αντί να το δεχτεί κατάστηθα.

Το σκάφος ανέβηκε, έγειρε απότομα κι έπεσε ξανά, με έναν ήχο τεράστιο αλλά ελεγχόμενο, περνώντας μέσα από το κύμα

αντί να συντριβεί πάνω του. Ο Μάρκος ένωσε μια έκρηξη αδρεναλίνης — όχι πια φόβου, αλλά ζωντανής νίκης. Όχι επειδή είχε πλησιάσει το λιμάνι· η απόσταση σχεδόν δεν είχε αλλάξει μέσα σε εκείνα τα δευτερόλεπτα. Αλλά επειδή είχε αποδείξει στον εαυτό του, με τον πιο χειροπιαστό τρόπο, ότι ο Χαρακτήρας του, η εμπειρία του, η σταθερή του παρουσία στο τιμόνι όριζαν το αποτέλεσμα — όχι η τρικυμία, όχι η απόσταση, όχι ο χρόνος που απέμενε.

Κοίταξε το επόμενο κύμα που ήδη σχηματιζόταν και ένωσε αυτό που είχε ώρες να νιώσει: ότι ήταν έτοιμος. Δεν ήξερε πόσα μίλια απέμεναν ή πόσες ώρες θα χρειαζόνταν. Και, για πρώτη φορά εκείνη τη νύχτα, δεν χρειαζόταν να το ξέρει. Ήξερε μόνο ότι μπορούσε να χειριστεί αυτό το κύμα, όπως είχε μόλις χειριστεί το προηγούμενο. Και αυτό ήταν το μόνο που μετρούσε, στην καρδιά εκείνης της καταιγίδας.

Ξημέρωνε όταν τα φώτα της Μονεμβασιάς ξεπρόβαλαν μπροστά του — σαν να είχαν έρθει εκείνα να τον βρουν.

Η δική σου οθόνη

Πόσο συχνά ζεις όχι εδώ, αλλά σε έναν αριθμό του μέλλοντος; Άφησε για λίγο την «οθόνη» σου, όποια κι αν είναι, να σβήσει.

- 1 Ποια είναι η δική σου «μπλε οθόνη»; Τι μετράς ξανά και ξανά — χρόνο, χρήματα, αναμονή — αντί να βλέπεις αυτό που έχεις μπροστά σου;

- 2 Θυμήσου μια δύσκολη στιγμή που πέρασες. Τι ήξεραν τότε τα χέρια σου, το σώμα σου, που το μυαλό σου είχε ξεχάσει;

- 3 Ποιο αντικείμενο ή ποια αίσθηση σου θυμίζει όλες τις φορές που τα κατάφερες;

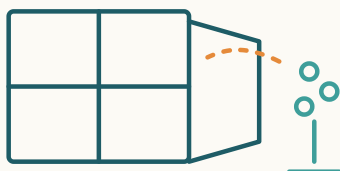
- 4 Ποιο είναι το «αμέσως επόμενο κύμα» σου — η μία, συγκεκριμένη κίνηση που μπορείς να κάνεις σήμερα, αφήνοντας το λιμάνι να έρθει στον δικό του χρόνο;

Ο Μάρκος δεν έφτασε επειδή υπολόγισε τέλεια τα μίλια. Έφτασε επειδή σταμάτησε να τα μετράει.

7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Το μόνο μέρος όπου έχεις εξουσία

7.1 Η μέρα που σε αδειάζει χωρίς να το καταλάβεις

Υπάρχουν μέρες που δεν σε εξαντλεί κανένα μεγάλο, αναγνωρίσιμο γεγονός. Δεν υπάρχει κρίση, ούτε τρικυμία, ούτε κάποιο δραματικό περιστατικό που να μπορείς αργότερα να διηγηθείς για να εξηγήσεις γιατί νιώθεις τόσο άδειος. Υπάρχει μόνο η αθόρυβη εξάντληση από το πόσο κομματιασμένη ήταν η προσοχή σου όλη μέρα — μια εξάντληση που δεν αφήνει ίχνος, καμία ιστορία, μόνο ένα βαρύ, ανεξήγητο κενό το βράδυ.

Η Ελένη έζησε μια τέτοια μέρα έναν χρόνο μετά το μεγάλο έργο που είχε μάθει, τόσο επίπονα, να αφήνει πίσω της. Ήταν ένα συνηθισμένο πρωινό. Στον υπολογιστή της, τρία παράθυρα ανοιχτά — ένα ημιτελές email, ένα οικονομικό αρχείο που ήθελε επανέλεγχο, μια παρουσίαση που έπρεπε να ετοιμάσει — και το τηλέφωνο να χτυπά για τρίτη φορά μέσα σε δέκα λεπτά. Κοίταξε το ρολόι: έντεκα παρά. Και κατάλαβε, με

μια τρομακτική διαύγεια, ότι δεν είχε ολοκληρώσει ούτε ένα πράγμα από τη στιγμή που κάθισε, παρόλο που δούλευε αδιάκοπα σχεδόν τρεις ώρες.

Το μισό της μυαλό βρισκόταν ήδη στην επόμενη εβδομάδα: μια μεγάλη προσφορά για έναν δυνητικά σημαντικό πελάτη, μια ευκαιρία που, αν την έχανε, φοβόταν ότι δεν θα ξανάβρισκε σύντομα κάτι αντίστοιχο. Μετρούσε συνεχώς πόσες ώρες απέμεναν, τι έπρεπε ακόμα να ετοιμάσει, ποιες λεπτομέρειες θα έκαναν τη διαφορά. Αυτό το κομμάτι της προσοχής της λειτουργούσε σαν ανήσυχο ρολόι που μετρούσε αντίστροφα, ό,τι κι αν προσπαθούσε να κάνει.

Το άλλο μισό, εξίσου επίμονο, είχε κολλήσει στην προηγούμενη εβδομάδα: σε μια συνάντηση όπου, κουρασμένη και πιεσμένη, είχε απαντήσει απότομα σε έναν στενό της συνεργάτη, με έναν τόνο που τώρα της φαινόταν περιττά σκληρός. Από τότε, ένα κομμάτι του μυαλού της γύριζε ξανά και ξανά εκεί: τον είχε πληγώσει; Έπρεπε να του μιλήσει; Σήμαινε αυτή η μικρή στιγμή κάτι βαθύτερο για το τι είδους προϊσταμένη ήταν τελικά;

Ανάμεσα στα δύο ρεύματα — το αύριο που την άγχωνε με τους υπολογισμούς του και το χθες που τη βασάνιζε με τις ενοχές του — δεν έμενε σχεδόν καθόλου χώρος για το σήμερα. Το ημιτελές email στεκόταν αμετακίνητο εδώ και σαράντα λεπτά. Το είχε ξαναδιαβάσει τέσσερις φορές, χωρίς να μπορεί να συγκεντρωθεί αρκετά ώστε να το τελειώσει.

Δεν ήταν κρίση, με την έννοια που θα την αναγνώριζε κανείς απ' έξω. Ήταν το συνηθισμένο, αόρατο σκόρπισμα μιας μέρας όπου η προσοχή της βρισκόταν παντού εκτός από εκεί όπου ήταν το σώμα της — σε εκείνη την καρέκλα, μπροστά σε εκείνη την οθόνη, εκείνη τη στιγμή. Και αυτή η διαρκής διάσ

παση, μέρα με τη μέρα, την άδειαζε περισσότερο απ' όσο θα την άδειαζε οποιαδήποτε συγκεκριμένη δυσκολία.

Το παράδοξο ήταν ότι δεν υπήρχε καμία πραγματική απειλή εκείνη τη στιγμή. Η προσφορά δεν είχε χαθεί — υπήρχε ακόμα αρκετός χρόνος, αν μπορούσε απλώς να συγκεντρωθεί. Η σχέση με τον συνεργάτη της δεν είχε καταστραφεί από μια απότομη φράση — διορθωνόταν με μια απλή, ειλικρινή κουβέντα. Κι όμως, η προσοχή της την κρατούσε δεμένη σε δύο χρονικά σημεία που δεν υπήρχαν πια εκτός από το μυαλό της, στερώντας της τη μόνη στιγμή όπου είχε πραγματική εξουσία: εδώ, τώρα, μπροστά σε αυτό το ημιτελές email.

Το αύριο δεν γράφεται με άγχος, και το χθες δεν διορθώνεται με ενοχή. Και τα δύο συναντιούνται μόνο σε ένα σημείο: στο τώρα.

Κάθε φορά που γύριζε νοερά στην προσφορά, δεν έκανε καμία πρόοδο σε αυτήν — μόνο αύξανε το άγχος της, χωρίς να γράφει ούτε μία πρόταση. Κάθε φορά που ξαναγύριζε στη συνάντηση, δεν διόρθωνε τίποτα — απλώς ξαναζούσε την ενοχή. Και στο μεταξύ, το μόνο που βρισκόταν πραγματικά στα χέρια της — το email, η επόμενη συγκεκριμένη κίνηση — έμενε ανέγγιχτο.

7.2 Το άρωμα που την έφερε πίσω

Μέσα σε κάθε παρατεταμένη διάσπαση της προσοχής, έρχεται μια στιγμή που το σώμα, κουρασμένο από την ασταμάτητη εσωτερική φυγή, επαναστατεί — όχι με κάποια δραματική κατάρρευση, αλλά με μια μικρή, σχεδόν ασήμαντη κίνηση που αργότερα αποδεικνύεται καθοριστική.

Το τηλέφωνο χτύπησε για τέταρτη φορά, και κάτι μέσα της απλώς αρνήθηκε να απαντήσει. Δεν ήταν απόφαση. Ήταν μια σωματική άρνηση· το χέρι της δεν κινήθηκε προς τη συσκευή. Αντί γι' αυτό, σηκώθηκε απότομα από την καρέκλα, πήγε στην μπαλκονόπορτα του γραφείου και την άνοιξε διάπλατα, αφήνοντας τον πρωινό αέρα να μπει στο δωμάτιο.

Δεν το σκέφτηκε ως τεχνική ηρεμίας. Ήταν μια αυθόρμητη, σχεδόν απεγνωσμένη ανάγκη να διακόψει, έστω για λίγο, την πίεση ενός δωματίου όπου καθόταν ώρες χωρίς να ανασάνει πραγματικά.

Ο αέρας έφερε μαζί του μια γλυκιά, έντονη μυρωδιά γιασεμιού, από τη γλάστρα στο μπαλκόνι. Την είχε φυτέψει τον πρώτο χρόνο του γραφείου και τη φρόντιζε από τότε χωρίς να σκέφτεται ιδιαίτερα γιατί — μια καλή συνήθεια που δεν είχε σταματήσει ποτέ. Συνήθως ούτε που την πρόσεχε.

Τώρα η μυρωδιά την τύλιξε ολόκληρη. Πήρε, χωρίς να το αποφασίσει, μια βαθιά ανάσα — όχι τεχνική χαλάρωσης, αλλά μια απλή σωματική ανάγκη να κρατηθεί από κάτι σταθερό.

Το γιασεμί την πήγε στο πρώτο, δύσκολο καλοκαίρι του γραφείου. Τότε δεν είχε κανέναν μεγάλο πελάτη να δείξει, καμία εντυπωσιακή επιτυχία. Είχε όμως κάτι που τώρα της φαινόταν ανεκτίμητο: την ικανότητα να κάθεται ώρες μπροστά σε ένα σχέδιο, χωρίς το μυαλό της να τρέχει πουθενά αλλού. Θυμήθηκε πόσο αργά κυλούσε ο χρόνος — όχι από ανία, αλλά από μια βαθιά απορρόφηση σε κάθε λεπτομέρεια. Μια ποιότητα προσοχής που είχε χαθεί σιγά σιγά, κάτω από χρόνια επιτυχίας και υποχρεώσεων που όλο και πλήθαιναν.

Και μαζί με τη μνήμη, μια σωματική βεβαιότητα: ότι αυτή ακριβώς η ποιότητα — να είναι ολόκληρη σε ένα πράγμα τη φορά — μπορούσε να θεραπεύσει όχι μόνο αυτή την εξαντλητική μέρα, αλλά ολόκληρη τη σχέση της με τη δουλειά της.

Μέσα σε εκείνα τα λίγα δευτερόλεπτα στην μπαλκονόπορτα, ο θόρυβος του τηλεφώνου, η αγωνία για την προσφορά, η ενοχή για τη συνάντηση δεν εξαφανίστηκαν· υποχώρησαν σε δεύτερο πλάνο. Στο προσκήνιο έμειναν μόνο η Ελένη, το ανοιχτό μπαλκόνι, το γιασεμί, η ανάσα της.

Η αβεβαιότητα του πρωινού — αν θα προλάβαινε, αν είχε κάνει αρκετά — έδωσε τη θέση της σε κάτι πιο ήρεμο: την αίσθηση ότι, όσα πράγματα κι αν περίμεναν, μπορούσε αυτή τη στιγμή να χειριστεί ένα, ολόκληρα, και ότι αυτό θα ήταν αρκετό. Μαζί ήρθε μια ήσυχη ανακούφιση, σαν να έπεσε κάτι βαρύ από τους ώμους της.

Τύρισε με άλλο βλέμμα. Τα προβλήματά της δεν είχαν λυθεί — η προσφορά ήταν ακόμα εκεί, η ενοχή για τη συνάντηση επίσης. Αλλά αντί να τα κουβαλά και τα δύο ταυτόχρονα, διάλεξε ένα πράγμα: το email που περίμενε ανοιχτό σχεδόν μία ώρα. Κάθισε, διάβασε τι είχε γράψει και το τελείωσε μέσα σε πέντε λεπτά. Οι λέξεις βρέθηκαν εύκολα, η δομή έγινε αμέσως προφανής, σαν η σκέψη της, μπλοκαρισμένη τόσες ώρες, να είχε βρει επιτέλους τον δρόμο της.

Μόλις το έστειλε, πριν ανοίξει οποιοδήποτε άλλο αρχείο, σήκωσε το τηλέφωνο και κάλεσε τον συνεργάτη της. «Ηθελα απλώς να σου πω», του είπε, χωρίς εισαγωγές και χωρίς δικαιολογίες, «ότι ίσως ακούστηκα σκληρή στη συνάντηση την άλλη μέρα. Λυπάμαι. Δεν ήταν για σένα· ήταν η δική μου κούραση, και δεν έπρεπε να την ξεσπάσω έτσι».

Η κουβέντα κράτησε λιγότερο από δύο λεπτά. Εκείνος, λίγο έκπληκτος αλλά φανερά ανακουφισμένος, δέχτηκε τη συγγνώμη με μια απλότητα που έκανε όλο το ζήτημα να μοιάζει πολύ μικρότερο απ' όσο το είχε κουβαλήσει εκείνη μια ολόκληρη εβδομάδα. Έκλεισε το τηλέφωνο και κάτι ελάφρυνε αισθητά στο στήθος της — όχι επειδή είχε λύσει το μεγάλο

θέμα της προσφοράς, που ήθελε ακόμα ώρες δουλειάς, αλλά επειδή είχε σταματήσει να κουβαλά, μαζί με όλα τα άλλα, κάτι που ανήκε πια στο παρελθόν.

Η υπόλοιπη μέρα δεν ήταν τέλεια. Η προσφορά ζητούσε πολλή συγκεντρωμένη δουλειά, και το παλιό άγχος προσπαθούσε που και που να γυρίσει. Αλλά κάθε φορά που ένιωθε το μυαλό της να μοιράζεται ξανά ανάμεσα σε αύριο και χθες, σταματούσε για μια ανάσα, άφηνε το γιασεμί — ακόμα εκεί, ακόμα διαθέσιμο — να της θυμίσει πού βρισκόταν, και γύριζε, συνειδητά, σε αυτό και μόνο που είχε μπροστά της.

Πού είναι η προσοχή σου

Πριν κλείσεις αυτό το κεφάλαιο, ρώτησε τον εαυτό σου πόσο συχνά βρίσκεσαι κάπου με το σώμα, ενώ η προσοχή σου είναι αλλού — και πόσο σε αδειάζει αυτό, χωρίς καμία ορατή αιτία.

- 1 Πώς μοιράστηκε σήμερα η προσοχή σου; Πόση πήγε στο αύριο, πόση στο χθες, και πόση έμεινε για το τώρα;

- 2 Ποια εργασία έχεις ξαναρχίσει πολλές φορές χωρίς να την ολοκληρώνεις;

- 3 Ποια καθημερινή λεπτομέρεια του χώρου σου — ένα φυτό, ένα φως, ένα αντικείμενο — θα μπορούσε να σε φέρνει πίσω στο τώρα, όπως το γιασεμί την Ελένη;

- 4 Ποια μικρή κίνηση — ένα email, ένα τηλεφώνημα, μια συγγνώμη — αναβάλλεις «για όταν θα έχεις χρόνο», ενώ θέλει μόνο πέντε λεπτά αδιαίρετης παρουσίας;

Η Ελένη δεν χρειάστηκε περισσότερο χρόνο για να λύσει τίποτα.
 Χρειάστηκε μόνο να σταματήσει να μοιράζει τον εαυτό της ανάμεσα σε δύο μέρες: μία που δεν υπήρχε πια και μία που δεν υπήρχε ακόμα.

8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Το κλάσμα της δημιουργίας και ο νόμος της μοναδιαίας ελαστικότητας

8.1 Τα αντίρροπα ρεύματα της δημιουργίας

Υπάρχουν άνθρωποι που, μόλις μπουν σε ένα δωμάτιο, φέρνουν μαζί τους μια αίσθηση δυνατότητας: μιλούν για το πού θα μπορούσε να φτάσει ένα σχέδιο, για το βαθύτερο νόημα πίσω από μια πρωτοβουλία. Και υπάρχουν άλλοι που φέρνουν κάτι εξίσου απαραίτητο αλλά εντελώς διαφορετικό: ρωτούν πόσο θα κοστίσει, πόσο θα διαρκέσει, ποιος θα το κάνει στην πράξη. Όταν αυτοί οι δύο τύποι ανθρώπων καλούνται να συνεργαστούν, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι είτε κάτι εξαιρετικό είτε μια εξαντλητική τριβή. Και η διαφορά δεν εξαρτάται από το ποιος έχει δίκιο, αλλά από το αν θα βρουν τρόπο να ενωθούν αντί να παλεύουν.

Ο Νίκος και η Ελένη βρέθηκαν σε αυτή τη δοκιμασία δύο χρόνια μετά τις δικές τους, ξεχωριστές ανατροπές — εκείνος μετά την απόφαση να στηρίξει την εταιρεία του σε πολλές

βάσεις, εκείνη μετά τη λύτρωση του παλιού γράμματος. Οι δύο εταιρείες, που ως τότε κινούνταν σε παράλληλους αλλά χωριστούς κύκλους, βρέθηκαν μπροστά σε μια ευκαιρία που κανείς δεν μπορούσε να διεκδικήσει μόνος: ένα τεράστιο, πολυσύνθετο έργο, που ζητούσε ταυτόχρονα τη μακρόπνοη σκέψη που ο Νίκος είχε μάθει επιτέλους να εμπιστεύεται, και τη λεπτομερή, γειωμένη εκτέλεση στην οποία η Ελένη είχε γίνει, με τα χρόνια, αδιαμφισβήτητα άριστη.

Η πρώτη κοινή τους συνάντηση έγινε στο γραφείο της Ελένης. Ξεκίνησε με αμοιβαία ευγένεια, αλλά μέσα σε λιγότερο από μία ώρα είχε γεμίσει με μια ένταση που κανείς δεν περίμενε.

Ο Νίκος μιλούσε με τον γνώριμο, χειμαρρώδη ενθουσιασμό του για το πού θα μπορούσε να οδηγήσει το έργο — όχι μόνο σε μια άμεση επιτυχία, αλλά σε μια ολόκληρη νέα κατεύθυνση για τις δύο εταιρείες, που την έβλεπε ήδη καθαρά, παρόλο που δεν είχε ακόμα καμία συγκεκριμένη μορφή. Μιλούσε για «όραμα», για «μακροπρόθεσμη αξία», για το «βαθύτερο νόημα» της συνεργασίας τους.

Η Ελένη τον άκουγε με μια ανησυχία που μεγάλωνε και δεν προσπαθούσε ιδιαίτερα να κρύψει. Κάθε «όραμα» χωρίς αριθμό, χωρίς προθεσμία, χωρίς από βήμα, ξυπνούσε μέσα της μια γνώριμη δυσφορία. «Πόσο θα κοστίζει αυτό;» τον διέκοψε τελικά, πιο κοφτά απ' όσο σκόπευε. «Ποιος θα το κάνει πρακτικά, και σε πόσο χρόνο;»

Ο Νίκος ένιωσε τον ενθουσιασμό του να πέφτει απότομα, σαν να του έκοψαν τα φτερά τη στιγμή που άρχιζε να πετά. Απάντησε, κρατώντας την ηρεμία του, ότι οι λεπτομέρειες θα «προέκυπταν φυσικά» μόλις ξεκαθάριζε το συνολικό όραμα — και κατάλαβε αμέσως, από την έκφρασή της, ότι η απάντηση δεν την ικανοποιούσε καθόλου.

Μέσα του, χωρίς να το πει, άρχισε να σχηματίζει για εκείνη μια εικόνα όχι ιδιαίτερα κολακευτική: μια γυναίκα τόσο δεμένη στο «πώς» και στο «πότε», που αδυνατούσε να δει τη μεγάλη εικόνα. Υπερβολικά πρακτική, σχεδόν στεγνή — κάποια που θα προτιμούσε πάντα το ασφαλές, μικρό βήμα από το τολμηρό άλμα.

Η Ελένη σχημάτιζε για εκείνον μια εξίσου άχαρη εικόνα: έναν άνθρωπο τόσο χαμένο στα οράματά του, τόσο αποκομμένο από αριθμούς και προθεσμίες, που φαινόταν επικίνδυνο να του εμπιστευτείς ένα τέτοιο έργο. Υπερβολικά θεωρητικός, σχεδόν αφελής — κάποιος που θα οδηγούσε το κοινό τους εγχείρημα σε ένα εντυπωσιακό αλλά ανέφικτο όνειρο.

Η συνάντηση κράτησε άλλη μία ώρα, όλο και πιο φορτισμένη. Κάθε φορά που ο Νίκος επέστρεφε στο «μεγάλο όραμα», η Ελένη τον διέκοπτε με μια νέα πρακτική ερώτηση. Κάθε φορά που εκείνη προσπαθούσε να προσγειώσει τη συζήτηση σε μετρήσιμα βήματα, εκείνος ένιωθε την ανάγκη να υπερασπιστεί ένα νόημα που, πίστευε, κινδύνευε να χαθεί μέσα σε τόση εμμονή με τις λεπτομέρειες.

Κανείς από τους δύο δεν έκανε, αντικειμενικά, κάτι λάθος. Οι ερωτήσεις της Ελένης ήταν απολύτως εύλογες: κανένα έργο δεν γίνεται χωρίς σαφείς αριθμούς και κάποιον να αναλάβει την εκτέλεση. Η επιμονή του Νίκου ήταν εξίσου θεμιτή: κανένα έργο δεν αξίζει τον κόπο αν δεν υπηρετεί κάτι μεγαλύτερο από τη μηχανική του ολοκλήρωση. Το πρόβλημα δεν ήταν σε κανέναν από τους δύο. Ήταν ότι, αντί να αφήσουν τις δύο οπτικές να συναντηθούν και να ενισχύσουν η μία την άλλη, τις άφηναν να συγκρούονται, η καθεμιά προσπαθώντας να επικρατήσει.

Αυτή είναι η πιο βασική, και συχνά η πιο παρεξηγημένη, αλήθεια για κάθε δημιουργία — μια επιχείρηση, ένα έργο

τέχνης ή μια απλή καθημερινή απόφαση: το **Πνεύμα**, όσο λαμπρό κι αν είναι ένα όραμα, μένει αιωρούμενο και άπιαστο, αν δεν κατέβει στην **Ύλη** — σε αριθμούς, προθεσμίες, χέρια που θα το χτίσουν βήμα βήμα. Και η Ύλη, όσο τέλεια οργανωμένη κι αν είναι, μένει κενή, χωρίς κατεύθυνση, αν δεν την τροφοδοτεί ένα Πνεύμα που της θυμίζει γιατί αξίζει όλη αυτή η προσπάθεια.

Εκείνο το πρωινό, ο Νίκος και η Ελένη στέκονταν πάνω σε αυτό το χάσμα, ο καθένας πεπεισμένος ότι η δική του οπτική ήταν η σωστή — χωρίς να έχουν δει ακόμα ότι η πραγματική δύναμη δεν βρισκόταν σε καμία από τις δύο, αλλά στο σημείο όπου θα μπορούσαν, αν το επέτρεπαν, να συναντηθούν.

Αν αυτό έπρεπε να γίνει εικόνα, θα ήταν ένα **κλάσμα** — το **Κλάσμα της Δημιουργίας**. Στον αριθμητή, το Πνεύμα: το όραμα, το «γιατί», η κατεύθυνση. Στον παρονομαστή, η Ύλη: οι αριθμοί, οι προθεσμίες, τα χέρια που χτίζουν. Όσο ο ένας όρος μεγαλώνει εις βάρος του άλλου, το κλάσμα είτε φουσκώνει σε όνειρο που δεν πατά πουθενά, είτε μικραίνει σε ρουτίνα που δεν πηγαίνει πουθενά. Ο Νίκος έγραφε μόνο αριθμητή· η Ελένη μόνο παρονομαστή.

8.2 Δύο φλιτζάνια καφέ και η πύλη της ισορροπίας

Μέσα σε κάθε παρατεταμένη σύγκρουση ανάμεσα σε δύο ανθρώπους, έρχεται μια στιγμή που η εξάντληση από την τριβή γίνεται τόσο μεγάλη, ώστε και οι δύο, χωρίς καμία συνεννόηση, απλώς σταματούν — όχι γιατί βρήκαν λύση, αλλά γιατί δεν αντέχουν άλλο να παλεύουν.

Ύστερα από σχεδόν δύο ώρες, η συζήτηση είχε φτάσει σε πλήρες αδιέξοδο. Είχαν κολλήσει σε μια λεπτομέρεια του προϋπολογισμού — πόσο τολμηρή ή πόσο συντηρητική έπρεπε να είναι η αρχική πρόταση προς τον πελάτη — και επαναλάμβ

αναν, με ελαφρώς διαφορετικά λόγια, τα ίδια επιχειρήματα για τρίτη και τέταρτη φορά. Η ένταση ήταν τόσο πυκνή, που και οι δύο ένιωθαν, χωρίς να το πουν, ότι η συνεργασία κινδύνευε να καταρρεύσει πριν καν αρχίσει.

Η Ελένη σταμάτησε στη μέση μιας πρότασης, και την ίδια στιγμή σταμάτησε κι ο Νίκος. Έμειναν για λίγο σιωπηλοί, κοιτάζοντας ο ένας τον άλλον με μια κούραση που, για πρώτη φορά εκείνο το πρωί, δεν είχε μέσα της καμία επιθετικότητα — μόνο την κοινή αναγνώριση ότι κάτι έπρεπε να αλλάξει.

Η Ελένη σηκώθηκε και πήγε στη μικρή κουζίνα δίπλα στο γραφείο. Γύρισε λίγα λεπτά αργότερα με δύο φλιτζάνια φρεσκοφτιαγμένο καφέ. Δεν ήταν κάποια συμβολική χειρονομία ειρήνης· απλώς η φυσική κίνηση ανθρώπου που χρειαζόταν μια παύση.

Μόλις ακούμπησε τα φλιτζάνια στο τραπέζι, η ζεστή, πυκνή μυρωδιά του καφέ γέμισε το μικρό δωμάτιο, γνώριμη και παρηγορητική. Και οι δύο, σχεδόν ταυτόχρονα, πήραν μια βαθύτερη ανάσα — όχι ως τεχνική, απλώς επειδή ήταν αδύνατο να την αγνοήσουν.

Ο Νίκος ξαναβρέθηκε στο γραφείο του, εκείνο το πρωί μετά την αποχώρηση του πρώτου επενδυτή, με τον καφέ να κρυώνει δίπλα στο λευκό χαρτί όπου έγραφε, με το χέρι, τρία ονόματα. Η λίστα που είχε σώσει την εταιρεία του — ακριβώς επειδή εκείνη τη μέρα σταμάτησε να μένει στο όραμα και αναγκάστηκε να κατέβει στη συγκεκριμένη πράξη. Θυμήθηκε πόσο ξένο του είχε φανεί τότε αυτό το βήμα — να κάνει μια ιδέα ονόματα και τηλεφωνήματα — και πόσο αναγκαίο αποδείχτηκε.

Και είδε καθαρά ότι η Ελένη, με όλη την επιμονή της στους αριθμούς που τον είχε εκνευρίσει τόσο, του πρόσφερε ακριβώς

αυτό που ο ίδιος είχε μάθει με τον πιο επώδυνο τρόπο: τη δομή που θα έκανε το όραμά του από αέρινη ιδέα πραγματικό έργο.

Η Ελένη έζησε τη δική της, αντίστροφη μετατόπιση. Ο καφές τη γύρισε σε μια άλλη μυρωδιά — το γιασεμί στο μπαλκόνι του γραφείου της, εκείνο το πρωί που είχε σταματήσει να μοιράζεται ανάμεσα σε αύριο και χθες. Τότε είχε ξαναβρεί την παρουσία της, τη δύναμη να είναι ολόκληρη σε ένα πράγμα τη φορά. Τις εβδομάδες που ακολούθησαν, όμως, δούλευε πιο καθαρά από ποτέ — και, κάπου βαθιά, ένιωθε ότι κάτι ακόμα έλειπε. Ήξερε πώς να είναι παρούσα. Είχε αρχίσει να ξεχνά γιατί.

Και κατάλαβε ότι ο Νίκος, με όλο τον ενθουσιασμό για «οράματα» που την είχε ενοχλήσει τόσο, της έδινε πίσω αυτό: την υπενθύμιση ότι πίσω από κάθε προθεσμία και κάθε αριθμό χρειάζεται ένα βαθύτερο «γιατί», που να δικαιολογεί όλη την προσπάθεια.

Μέσα σε εκείνα τα λίγα δευτερόλεπτα γύρω από τα δύο φλιτζάνια, η ένταση της προηγούμενης ώρας άρχισε να υποχωρεί, όχι βίαια, αλλά φυσικά, σαν κάτι να είχε απλώς λυθεί ήσυχα. Η αμοιβαία αμυντικότητα — η δική του αντίσταση στους αριθμούς της, η δική της αντίσταση στο όραμά του — έδωσε τη θέση της σε μια κοινή βεβαιότητα: δεν βρίσκονταν σε δύο αντίθετες πλευρές μιας διαμάχης, αλλά σε δύο συμπληρωματικά κομμάτια του ίδιου εγχειρήματος.

Κοιτάχτηκαν με άλλο βλέμμα — όχι πια με την καχυποψία των προηγούμενων ωρών. Ο Νίκος χαμογέλασε πρώτος, λίγο αμήχανα. «Νομίζω», είπε, «ότι χρειάζομαι πραγματικά τη δομή σου, για να μη μείνει αυτό το όραμα μόνο στα χαρτιά μου». Η Ελένη απάντησε με εξίσου απρόσμενη ειλικρίνεια: «Κι εγώ χρειάζομαι τη δική σου ορμή. Τελευταία έχω αρχίσει να ξεχνάω γιατί κάνω όλα αυτά τα σχέδια».

Χωρίς άλλη κουβέντα, ο Νίκος πήρε το στυλό και άρχισε, δίπλα στις μεγάλες ιδέες που είχε ήδη γράψει, να προσθέτει αριθμούς: πρώτες, πρόχειρες εκτιμήσεις κόστους, πρώτες προ-θεσμίες, πρώτα συγκεκριμένα βήματα. Η Ελένη τράβηξε προς το μέρος της τα δικά της λεπτομερή σχέδια και άρχισε να ανοίγει μέσα τους χώρο — σβήνοντας, κυριολεκτικά, μερικές από τις πιο άκαμπτες προβλέψεις της, για να χωρέσει κάτι από την τόλμη που είχε φέρει εκείνος.

Δούλεψαν έτσι όλο το υπόλοιπο πρωινό, όχι σε αντιπαράθεση αλλά σε μια αρμονία που δεν περίμεναν — εκείνος προσθέτοντας αριθμούς στα οράματά του, εκείνη προσθέτοντας όραμα στους αριθμούς της. Όσπου το σχέδιο που είχαν μπροστά τους δεν έμοιαζε με κανένα από τα δύο που είχαν φέρει, αλλά με κάτι τρίτο: πιο τολμηρό απ' όσο θα ρίσκαρε ποτέ μόνη της η Ελένη, πιο γειωμένο απ' όσο θα κατάφερνε ποτέ μόνος του ο Νίκος.

. . .

Εδώ αξίζει να δανειστούμε μια λέξη από την επιστήμη. Στην οικονομία, **ελαστικότητα** λέγεται το πόσο αντιδρά ένα μέγεθος όταν αλλάζει ένα άλλο. Όταν είναι ίση με ένα — **μοναδιαία** — η αντίδραση είναι ακριβώς ανάλογη: αν το ένα αλλάξει κατά δέκα τοις εκατό, αλλάζει κατά δέκα και το άλλο. Ούτε υπερβολή ούτε αδράνεια.

Δανείζομαι την εικόνα, όχι τα μαθηματικά της. Όταν το όραμα και η πράξη ισορροπούν, κάθε μεγάλωμα του οράματος βρίσκει ανάλογο βήμα στην πράξη, και κάθε πίεση της πράξης βρίσκει ανάλογη απάντηση στο όραμα. Αυτός είναι ο **νόμος της Μοναδιαίας Ελαστικότητας** στο βιβλίο αυτό. Τότε η πίεση δεν σε σπάει: σε λυγίζει και σε αφήνει να επιστρέψεις — όπως

το πανί που φουσκώνει στον άνεμο και ξαναμαζεύεται χωρίς να σκιστεί.

Η «πύλη» της είναι πάντα μια μικρή στιγμή σαν εκείνη με τα δύο φλιτζάνια: μια παύση μέσα στην τριβή, όπου ο καθένας σταματά να υπερασπίζεται τον δικό του όρο και βλέπει τι του προσφέρει ο άλλος.

Ο Νίκος και η Ελένη δεν έγιναν ο ένας σαν τον άλλον.
Έγιναν ένα κλάσμα που, επιτέλους, ισορροπούσε.

Το δικό σου κλάσμα

Πριν κλείσεις αυτό το κεφάλαιο, σκέψου τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργάζεσαι — όχι ως εμπόδια στον τρόπο που σκέφτεσαι, αλλά ως αντίρροπα ρεύματα που περιμένουν να τα αναγνωρίσεις. Άφησε για λίγο στην άκρη την ανάγκη να έχεις δίκιο.

- 1 Ποιον ρόλο παίρνεις συνήθως αυτόματα — εκείνον που φέρνει το όραμα ή εκείνον που φέρνει τη δομή και τους αριθμούς;

- 2 Ποια οπτική κάποιου άλλου απέρριψες πρόσφατα ως «στεγνή» ή «αέρινη»; Τι σου πρόσφερε, ίσως, που μόνος σου δεν θα έβλεπες;

- 3 Ποια απλή, καθημερινή χειρονομία — σαν τα δύο φλιτζάνια καφέ — θα μπορούσε να γίνει μια φυσική παύση μέσα σε μια ένταση;

- 4 Ποιο δικό σου όραμα χρειάζεται αύριο έναν πρώτο, πρόχειρο αριθμό; Ή ποιο σχέδιό σου χρειάζεται λίγο χώρο για την ιδέα κάποιου άλλου;

Το κλάσμα δεν λύνεται όταν ο ένας όρος επικρατήσει πάνω στον άλλον. Λύνεται μόνο όταν και οι δύο, επιτέλους, συναντηθούν.

9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Οδηγός προπόνησης του καπετάνιου: η καθημερινή πλεύση

9.1 Η τέχνη της καθημερινής παύσης και τα τρία δευτερόλεπτα του καπετάνιου

Υπάρχει μια παρανόηση που κρατά πολλούς ανθρώπους μακριά από την πραγματική αλλαγή: η πεποίθηση ότι, για να ξαναβρείς την επαφή με τον εαυτό σου, πρέπει να απομακρυνθείς από τη ζωή σου — να κλειστείς σε ένα ήσυχο δωμάτιο, να αφιερώσεις ώρες σε κάποια ειδική πρακτική, να περιμένεις τις «κατάλληλες συνθήκες». Όσο λογική κι αν ακούγεται, αυτή η πεποίθηση παγιδεύει τόσους, γιατί οι κατάλληλες συνθήκες σπάνια έρχονται μόνες τους μέσα σε μια πραγματική, γεμάτη μέρα.

Η αλήθεια είναι πολύ πιο απελευθερωτική — και πολύ πιο απαιτητική: η αλλαγή δεν συμβαίνει στα απομονωμένα διαλείμματα της ζωής σου. Συμβαίνει μέσα στη φωτιά της δράσης, στη μέση μιας πιεστικής μέρας, ανάμεσα σε δύο

τηλεφωνήματα — στο ίδιο σημείο όπου ο **Αυτόματος Πιλότος** προσπαθεί, κάθε φορά, να σου πάρει ξανά το τιμόνι.

Ο Νίκος το ανακάλυψε μια συνηθισμένη Τρίτη, πολύ καιρό μετά τις μεγάλες κρίσεις των πρώτων χρόνων. Στεκόταν στην ουρά ενός φούρνου, αργοπορημένος για μια σημαντική συνάντηση, με το μυαλό ήδη στα επόμενα τρία ραντεβού. Ο υπάλληλος άργησε να βρει ρέστα — μια καθυστέρηση ασήμαντη, μετρημένη σε δευτερόλεπτα — κι όμως ο Νίκος ένιωσε το σαγόνι του να σφίγγεται και τα δάχτυλά του να χτυπούν ανυπόμονα στον πάγκο: μια μικρή αλλά αναγνωρίσιμη εκδοχή του παλιού πανικού.

Παλιά, θα έμπαινε στο αυτοκίνητο ακόμα φορτισμένος και θα κουβαλούσε αυτή τη μικρή ένταση σε όλη την υπόλοιπη μέρα, αφήνοντάς τη να χρωματίζει κάθε επόμενη κουβέντα με έναν υπόγειο εκνευρισμό. Αυτή τη φορά, μέσα στην ίδια τη στιγμή της έντασης, πρόσεξε τη μυρωδιά του φρέσκου ψωμιού που γέμιζε το μαγαζί. Δεν την αναζήτησε. Απλώς τη δέχτηκε, όπως ήταν ήδη εκεί. Και κάτι μέσα του χαλάρωσε αμέσως, σαν να χαμήλωσε κάποιος τον τόνο ενός μηχανήματος.

Μέσα σε εκείνα τα τρία, ίσως τέσσερα δευτερόλεπτα, θυμήθηκε, χωρίς καμία προσπάθεια, κάτι που είχε μάθει πολύ πιο σκληρά, σε πολύ πιο δύσκολες στιγμές: ότι η καθυστέρηση αυτή δεν ήταν τίποτα μπροστά σε όσα είχε κερδίσει μαθαίνοντας να μην αφήνει κάθε μικρή τριβή να τον παρασύρει. Πήρε τα ρέστα, χαμογέλασε αληθινά στον υπάλληλο και βγήκε χωρίς να κουβαλά τίποτα παραπάνω απ' όσο χρειαζόταν.

Η Ελένη ανακάλυψε την ίδια δύναμη λίγο αργότερα, σε μια εντελώς διαφορετική σκηνή: ένα τηλεφώνημα με έναν προμηθευτή που είχε αθετήσει, για πολλοστή φορά, μια προθεσμία. Ένιωσε τη φωνή της να ανεβαίνει, τις λέξεις να γίνονται πιο αιχμηρές απ' όσο ήθελε, τον παλιό μηχανισμό

άμυνας να ενεργοποιείται μόνος του. Στη μέση μιας πρότασης, κάτι μέσα της σταμάτησε — μόνο για μια ανάσα, τόσο σύντομη που ο άνθρωπος στην άλλη άκρη της γραμμής δεν κατάλαβε τίποτα. Σε εκείνη την ανάσα ξαναβρήκε τον τόνο που πραγματικά ήθελε, και συνέχισε με μια σταθερότητα που λίγο πριν φαινόταν αδύνατη.

Κλείνοντας το τηλέφωνο, ήξερε τι είχε συμβεί, κι ας μην το είχε προσέξει κανείς άλλος: μια σύγκρουση που θα μπορούσε να κρατήσει μέρες, γεμάτη εντάσεις και παρεξηγήσεις, είχε αποφευχθεί μέσα σε τρία δευτερόλεπτα συνειδητής παύσης.

Ο Μάρκος συνάντησε την ίδια δοκιμασία όχι σε μια καταγίδα, αλλά στην πιο πεζή ταλαιπωρία: μια φόρμα στο λιμεναρχείο που έπρεπε να συμπληρώσει για τρίτη φορά, επειδή κάποιος υπάλληλος είχε κάνει λάθος στην αρχική καταχώριση. Ένωσε τον παλιό πειρασμό να εκραγεί — την ίδια ένταση που τον κυρίευε κάποτε μετρώντας μανιακά μίλια, τώρα με τη μορφή μιας γνώριμης απογοήτευσης.

Σταμάτησε, πήρε μια ανάσα και κοίταξε από το παράθυρο του μικρού γραφείου τη θάλασσα — την ίδια θάλασσα που τον είχε δοκιμάσει τόσο σκληρά, τώρα απλωμένη ήρεμη, σχεδόν αδιάφορη, κάτω από έναν καθαρό ουρανό. Αυτή η σύντομη επαφή με κάτι μεγαλύτερο από τη στενή ταλαιπωρία μπροστά του έφτανε. Ξανασυμπλήρωσε τη φόρμα χωρίς φασαρία.

Κανένα από τα τρία επεισόδια δεν ήταν κάτι ιδιαίτερο. Κανείς δεν θα τα θυμόταν ως κρίσιμες στιγμές της ζωής του, ούτε θα τα διηγούνταν σε φίλους ως επιτεύγματα. Μαζί, όμως, αποκαλύπτουν κάτι πιο σημαντικό από οποιαδήποτε μεγάλη κρίση: ότι η βαθιά δουλειά της εσωτερικής αλλαγής δεν γίνεται στις σπάνιες στιγμές τρικυμίας. Γίνεται στις χιλιάδες μικρές, καθημερινές στιγμές ανάμεσά τους, όπου ο Αυτόματος Πιλότος, πάντα υπομονετικός, προσπαθεί ξανά και ξανά να

πάρει το τιμόνι — κι εσύ, με τρία αόρατα δευτερόλεπτα, του το αρνείσαι.

*Η μεγάλη αλλαγή δεν χτίζεται στις τρικυμίες.
Χτίζεται στα τρία δευτερόλεπτα που διαλέγεις ξανά
και ξανά, μέσα σε μια συνηθισμένη μέρα.*

Αυτή η παύση δεν θέλει κανένα ειδικό περιβάλλον. Χωρά σε μια ουρά φούρνου, σε ένα δύσκολο τηλεφώνημα, μπροστά σε μια φόρμα για τρίτη φορά. Θέλει μόνο να αναγνωρίσεις, τη στιγμή που ανεβαίνει η ένταση, ότι υπάρχει επιλογή — μια επιλογή τόσο μικρή που μοιάζει ασήμαντη, αλλά που, επαναλαμβανόμενη μέρα με τη μέρα, αλλάζει την ποιότητα μιας ολόκληρης ζωής.

Ο Νίκος, η Ελένη και ο Μάρκος δεν έγιναν τέλειοι, απρόσβλητοι από το άγχος ή τον εκνευρισμό. Ο Νίκος ένιωθε ακόμα, που και που, την παλιά πίεση της βιασύνης. Η Ελένη θύμωνε ακόμα καμιά φορά με μια ένταση που την ξάφνιαζε. Ο Μάρκος ένιωθε ακόμα δυσφορία μπροστά σε απρόσμενα εμπόδια. Η διαφορά δεν ήταν ότι σταμάτησαν να νιώθουν. Ήταν ότι ήξεραν πια πού να στρέψουν την προσοχή τους τη στιγμή που εμφανιζόταν η ένταση: σε αυτά τα τρία απλά δευτερόλεπτα που χωρούσαν, κυριολεκτικά, παντού.

9.2 Το πρωτόκολλο της ευθυγράμμισης: τα τρία βήματα του τώρα

Αν ξαναγύριζες τώρα όλες τις σελίδες αυτού του βιβλίου, θα έβλεπες κάτι που ίσως δεν πρόσεξες διαβάζοντας: ο Νίκος, η Ελένη, ο Μάρκος, ο Ανδρέας, η Μαρία — όλοι, σε κάθε κρίσιμη στιγμή, πέρασαν από την ίδια ακολουθία τριών βημάτων. Όχι μια μέθοδο που τους δίδαξε κάποιος, αλλά κάτι που ανακάλυψε

ο καθένας μόνος του, μέσα από τη δική του ανάγκη. Πάντα τα ίδια, πάντα με την ίδια σειρά, όσο διαφορετικές κι αν ήταν οι συνθήκες.

Αξίζει να τα δούμε καθαρά, γιατί δεν είναι μόνο περιγραφή όσων συνέβησαν σε αυτούς τους ανθρώπους. Είναι ο χάρτης που μπορείς να ακολουθείς κι εσύ, κάθε φορά που νιώθεις το τιμόνι να γλιστρά από τα χέρια σου.

ΤΑ ΤΡΙΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΩΡΑ

- 1 Η Παύση**
Σταμάτα για μία ανάσα και εντόπισε πού σφίγγεται το σώμα σου.
- 2 Η Αίσθηση**
Άφησε μια μυρωδιά, μια εικόνα, ένα άγγιγμα να σε φέρει στο τώρα — και να σου θυμίσει τη δύναμη που ήδη έχεις.
- 3 Η Πράξη**
Κάνε μία μικρή, συγκεκριμένη κίνηση του κουπιού. Τώρα, όχι «όταν θα είσαι έτοιμος».

Βήμα 1: Η παύση και η αναγνώριση του σώματος

Όλα ξεκινούν πάντα με μια διακοπή — όχι μια μεγάλη, δραματική στάση, αλλά μια στιγμιαία ρωγμή μέσα στην αυτόματη ροή της αντίδρασης. Είναι η στιγμή που ο Νίκος, στην ουρά του φούρνου, αντί να αφήσει την ανυπομονησία να του σφίξει το σαγόνι, κάνει κάτι τόσο μικρό που σχεδόν δεν αξίζει να λέγεται πράξη: σταματά για ένα δευτερόλεπτο πριν αντιδράσει. Είναι η στιγμή που η Ελένη, νιώθοντας τη φωνή της να ανεβαίνει,

παγώνει για μισό δευτερόλεπτο στη μέση της ίδιας της πρότασης.

Η παύση δεν είναι άρνηση του συναισθήματος. Δεν είναι καταπίεση ούτε προσποίηση ότι η ένταση δεν υπάρχει. Είναι το αντίθετο: μια ειλικρινής αναγνώριση του τι συμβαίνει στο σώμα εκείνη τη στιγμή. Πού νιώθεις το σφίξιμο; Στο στήθος, όπως ο Νίκος στο τηλεφώνημα του επενδυτή; Στους ώμους, όπως η Ελένη τη μέρα που χανόταν ανάμεσα σε τρία ανοιχτά παράθυρα; Στα χέρια, σφιγμένα πάνω σε ένα τιμόνι, όπως ο Μάρκος μέσα στην καταιγίδα;

Αυτή η σωματική αναγνώριση λειτουργεί σαν άγκυρα — όχι η άγκυρα της ενοχής που σε κρατά δεμένο στο παρελθόν, αλλά εκείνη που σε κρατά σταθερό στο παρόν, τη στιγμή που το μυαλό θα προτιμούσε να φύγει τρέχοντας, προς τους φόβους του αύριο ή τις ενοχές του χθες. Μαζεύει, με μια κίνηση τόσο απλή όσο μια βαθιά ανάσα, όλη την ενέργεια που διαρρέει σκόρπια στην περιφέρεια και τη φέρνει, έστω για λίγο, στο κέντρο του καταστρώματός σου: εδώ, σε αυτό το σώμα, σε αυτή τη στιγμή.

Χωρίς αυτό το πρώτο βήμα, τίποτα δεν μπορεί να ακολουθήσει. Ο Αυτόματος Πιλότος, αν δεν τον διακόψεις, θα συνεχίσει να εκτελεί το γνωρίμο πρόγραμμα — τον εκνευρισμό, την άμυνα, την υπερανάλυση. Η παύση είναι η πόρτα. Χωρίς αυτήν, όλα τα άλλα μένουν κλειστά.

Βήμα 2: Ο χιαστί μεταβολισμός μέσω της όσφρησης

Μόλις ανοίξει αυτή η πόρτα, όσο μικρή κι αν είναι η ρωγμή, γίνεται δυνατό κάτι που δεν ενεργοποιείται με καμία ποσότητα λογικής σκέψης. Χρειάζεται μια αίσθηση τόσο άμεση, που παρακάμπτει εντελώς τον θόρυβο του μυαλού. Η πιο άμεση

από όλες είναι η **όσφρηση** — γιατί η μυρωδιά φτάνει στη μνήμη και στο συναίσθημα πριν προλάβει να τη σχολιάσει η σκέψη.

Δεν είναι τυχαίο ότι, σε τόσες κρίσιμες στιγμές αυτού του βιβλίου, μια μυρωδιά εμφανίστηκε απρόσκλητη, τη στιγμή ακριβώς που χρειαζόταν. Η πρώτη βροχή μετά από ξηρασία, που έστειλε τον Νίκο να σηκώσει επιτέλους το τηλέφωνο ύστερα από τρεις μέρες αναβολής. Το γιασεμί στο μπαλκόνι της Ελένης, που τη γύρισε στο ημιτελές της email. Η αλμύρα που έδωσε στον Μάρκο, μέσα στην καταιγίδα, τη δύναμη είκοσι χρόνων εμπειρίας. Ο φρεσκοφτιαγμένος καφές που γεφύρωσε δύο αντίθετους τρόπους σκέψης. Άλλοτε, η ίδια πόρτα άνοιξε από μια άλλη αίσθηση: έναν γραφικό χαρακτήρα σε ένα παλιό τετράδιο, ένα αποτύπωμα χρώματος σε έναν κατάλογο, το φθαρμένο ξύλο ενός τιμονιού κάτω από τις παλάμες.

Αυτή η αίσθηση λειτουργεί με τρόπο μοναδικό: δεν σε πληροφορεί απλώς για κάτι εξωτερικό. Σε μεταφέρει, ακαριαία, σε δύο χρονικά σημεία ταυτόχρονα. Σε πηγαίνει πίσω, σε μια στιγμή όπου είχες ήδη μια δύναμη, μια ικανότητα, μια σοφία που, μέσα στην ένταση του παρόντος, είχες ξεχάσει ότι διαθέτεις. Και σε τραβά μπροστά, σε μια εικόνα, έστω αόριστη, του πού μπορεί να οδηγήσει αυτή η στιγμή, αν την αφήσεις να εξελιχθεί σωστά.

Μέσα σε αυτή τη διπλή κίνηση — η δύναμη του παρελθόντος συναντά τη δυνατότητα του μέλλοντος, μέσα σε ένα μόνο δευτερόλεπτο του παρόντος — συμβαίνει κάτι σχεδόν αλχημικό. Οι φόβοι που σε πάγωναν και οι ενοχές που σε βάραιναν αρχίζουν να λιώνουν — όχι επειδή τους αγνόησες, αλλά επειδή τους είδες επιτέλους από τη σωστή γωνία: εκείνη που δείχνει ότι το παρελθόν σου περιέχει ήδη τις απαντήσεις που νόμιζες ότι έψαχνες αλλού. Στη θέση της αβεβαιότητας,

μια σταθερή βεβαιότητα. Στη θέση του βάρους, μια καινούργια ελαφρότητα.

Δεν χρειάζεται να περιμένεις μια τυχαία βροχή ή ένα γιασεμί στο μπαλκόνι σου. Η αίσθηση που θα σε βρει είναι ήδη γύρω σου, κάθε μέρα. Χρειάζεται μόνο να της δώσεις, για μια στιγμή, ολόκληρη την προσοχή σου, αντί να την αφήσεις να περάσει απαρατήρητη.

Βήμα 3: Η εκούσια πράξη με το κουπί

Το τρίτο βήμα δεν είναι ξεχωριστό από τα δύο πρώτα· είναι η φυσική τους συνέχεια. Μόλις το σώμα σου γυρίσει στο παρόν, και μόλις η αίσθηση φέρει μαζί της τη δύναμη του παρελθόντος και τη δυνατότητα του μέλλοντος, μένει μόνο ένα πράγμα: μια συγκεκριμένη, καθαρή κίνηση, εδώ, τώρα, μέσα στην πραγματικότητα.

Ο Νίκος, μετά τη μυρωδιά της βροχής, δεν ξαναγύρισε στο σημειωματάριο για να «σκεφτεί λίγο ακόμα». Άνοιξε το συρτάρι και πάτησε κλήση. Η Ελένη, μετά το γιασεμί, δεν άνοιξε τέταρτο παράθυρο στον υπολογιστή. Τελείωσε το ένα email που την περίμενε, κι ύστερα σήκωσε το τηλέφωνο για μια συγγνώμη που ανέβαλλε εδώ και μια εβδομάδα. Ο Μάρκος, μέσα στην αλμύρα, σταμάτησε να μετρά μίλια και γύρισε το τιμόνι, με μια ακρίβεια που δεν ερχόταν από κανέναν υπολογισμό, αλλά από την εμπειρία του.

Η πράξη αυτή δεν χρειάζεται να είναι μεγάλη ούτε δραματική. Δεν χρειάζεται να λύσει όλο το πρόβλημα ή να φέρει αμέσως την τέλεια λύση. Χρειάζεται μόνο να είναι συγκεκριμένα, άμεση και ειλικρινής — μία κίνηση του κουπιού μέσα στο νερό, τώρα, αντί για δέκα ατελείωτες προετοιμασίες για μια «καλύτερη» κίνηση που δεν θα έρθει ποτέ.

Αυτή η πράξη κάνει όλη τη δουλειά των δύο πρώτων βημάτων πραγματική. Χωρίς αυτήν, όλα θα έμεναν μια ωραία εσωτερική εμπειρία χωρίς καμία συνέπεια στον κόσμο. Είναι η στιγμή που η ανακτημένη βεβαιότητα γίνεται πραγματικότητα: ένα τηλέφωνο που χτυπά, ένα email που φεύγει, ένα τιμόνι που γυρίζει προς τη σωστή κατεύθυνση.

Και η πιο σημαντική αλήθεια πίσω από το τρίτο βήμα είναι αυτή: δεν χρειάζεται να περιμένεις να νιώσεις εντελώς έτοιμος, χωρίς φόβο, σίγουρος για το αποτέλεσμα. Ο Νίκος τραύλισε δύο φορές σε εκείνο το πρώτο τηλεφώνημα. Η Ελένη ένιωθε ακόμα λίγη αμηχανία καλώντας τον συνεργάτη της. Ο Μάρκος δεν ήξερε αν ο ελιγμός του θα πετύχαινε. Η πράξη δεν χρειάζεται τελειότητα. Χρειάζεται μόνο να γίνει, εδώ, τώρα, με όποια ατέλεια και όποια αβεβαιότητα κουβαλά — γιατί αυτή ακριβώς η κίνηση, όσο ατελής κι αν είναι, σε κρατά πάντα, σε κάθε δυσκολία, *Never Lost*.

Δεν χρειάζεται να έχεις όλες τις απαντήσεις. Χρειάζεσαι μόνο μία ανάσα, μία αίσθηση που θα σε επαναφέρει στο παρόν, και μία μικρή, εκούσια κίνηση του κουπιού σου — τώρα, αυτή τη στιγμή.

Το δικό σου τιμόνι

Έφτασες εδώ, με το δικό σου τιμόνι ήδη στα χέρια σου. Κάνε μια τελευταία φορά αυτό που έμαθαν όλοι τους: σταμάτα. Πάρε μια ανάσα.

- 1 Πού σφίγγεται συνήθως το σώμα σου όταν σε χτυπά η καθημερινή ένταση; Πώς θα θυμηθείς να σταματάς εκεί, έστω για ένα δευτερόλεπτο;

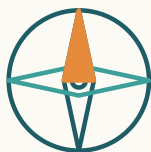
- 2 Γράψε τρεις ή τέσσερις μυρωδιές ή αισθήσεις του δικού σου κόσμου που μπορούν να γίνουν οι διακόπτες σου.

- 3 Ποια μία πράξη αποφεύγεις αυτή τη στιγμή — ένα τηλεφώνημα, ένα email, μια συγγνώμη, το πρώτο βήμα ενός σχεδίου; Πότε, μέσα στις επόμενες είκοσι τέσσερις ώρες, θα την κάνεις;

- 4 Ποιο είναι το δικό σου «νησί» — ο προορισμός που κουβαλάς ήδη μέσα σου; Αν κρατήσεις σωστά το σκάφος σου, τι θα έρθει πρώτο να σε συναντήσει;

Το τιμόνι ήταν πάντα δικό σου. Ο φάρος δεν έσβησε ποτέ. Είσαι, όπως ήσουν πάντα, *Never Lost*.

Η κρυφή γεωμετρία του Wayfinder

Αν το ταξίδι σου μέσα σε αυτό το βιβλίο σε άφησε με την αίσθηση ότι κάτι βαθύτερο, πιο οργανωμένο, κρυβόταν κάτω από κάθε ιστορία — δεν έκανες λάθος. Εδώ είναι το κλειδί, για όποιον θέλει να δει ολόκληρο τον μηχανισμό.

1. Ενεργητική Ακρόαση — Το να ακούς τον άλλον με ολόκληρη την παρουσία σου: χωρίς να ετοιμάζεις την απάντησή σου, χωρίς το μυαλό να έχει φύγει στο επόμενο θέμα ή στην επόμενη μέρα. Δεν είναι τεχνική ευγένειας· είναι η πιο απλή μορφή προσοχής στο τώρα, στραμμένη σε έναν άνθρωπο. Η Ελένη τη βρήκε όταν σταμάτησε να «κυνηγά το νησί» στη μέση μιας συνάντησης — και οι άνθρωποι άρχισαν να λένε, χωρίς να ξέρουν γιατί, ότι ένιωθαν πως τους άκουγε πραγματικά.

2. Ο Αυτόματος Πιλότος — Η κατάσταση της θολής, μηχανικής επιβίωσης. Η προσοχή σου σκορπίζει αθόρυβα ανάμεσα στις αγωνίες του αύριο και στα βάρη του χθες, κι εσύ γίνεσαι αόρατος στον ίδιο σου τον εαυτό. Η Ελένη τον έζησε σαν μια μέρα με τρία ανοιχτά παράθυρα κι ένα τηλέφωνο που χτυπούσε — σχεδόν τρεις ώρες δουλειάς χωρίς να ολοκληρώσει τίποτα. Ο Νίκος, σαν ένα σημειωματάριο γεμάτο νευρικές διαγραφές. Ο Μάρκος, σαν τον απόλυτο αντίποδα του

Wayfinder: μια οθόνη GPS που τον έπνιγε με αριθμούς, ενώ έχανε την αίσθηση του πραγματικού νερού κάτω από τα πόδια του.

3. Συνειδητή Αναπνοή — Η πρώτη, σωματική γέφυρα προς το τώρα. Υπάρχουν δύο ανάσες. Η ρηχή, κοφτή ανάσα της πίεσης — όπως του Νίκου τις τρεις μέρες που ανέβαλλε το τηλεφώνημα — σε κρατά απλώς όρθιο: είναι ανάσα επιβίωσης, αρκετή για να μην καταρρεύσεις, όχι για να κινηθείς. Η συνειδητή ανάσα είναι η βαθύτερη, εκείνη που παίρνεις όταν σταματάς: δεν λύνει τίποτα από μόνη της, αλλά ανοίγει την πόρτα της παύσης — του πρώτου από τα τρία βήματα — και κάνει δυνατά τα επόμενα.

4. Κατακόρυφος Μεταβολισμός — Πάνω και Κάτω — Η διπλή σου φύση. Το Πάνω είναι το Πνεύμα, ο μακροπρόθεσμος σκοπός, το κομμάτι σου που βλέπει μακριά, αλλά συχνά παραλύει μπροστά στο αύριο. Το Κάτω είναι το σώμα, η Ύλη, ο κάματος των χεριών που κρατά τα πάντα όρθια, αλλά κουβαλά το βάρος του χθες. Ο μεταβολισμός είναι η αδιάκοπη κυκλοφορία ανάμεσά τους: το όραμα πρέπει να κατέβει στα χέρια για να γίνει πράξη, και η καθημερινή τριβή πρέπει να ανέβει στον νου για να βρει νόημα. Χωρισμένα, οδηγούν σε δύο ξεχωριστά ναυάγια: ο Ανδρέας, χωρίς γείωση, έμενε με ιδέες που δεν έφταναν ποτέ πουθενά· η Μαρία, χωρίς δικό της όραμα, βούλιαζε στην εξάντληση του να κρατά τα πάντα μόνη.

5. Μοναδιαία Ελαστικότητα — Εικόνα δανεισμένη από την οικονομία, όπου «ελαστικότητα» είναι το πόσο αντιδρά ένα μέγεθος όταν αλλάζει ένα άλλο, και «μοναδιαία» σημαίνει ότι η αντίδραση είναι ακριβώς ανάλογη. Στο βιβλίο: η στιγμή που το Πάνω και το Κάτω — το όραμα και η πράξη, ο αριθμητής και ο

παρονομαστής του Κλάσματος της Δημιουργίας — σταματούν να παλεύουν και ισορροπούν. Τότε κάθε κίνηση του οράματος βρίσκει ανάλογη κίνηση στην πράξη, και η πίεση δεν προκαλεί ρήξη: λυγίζεις και επιστρέφεις. Δεν είναι μόνιμη κατάσταση· είναι μια πύλη που ξανανοίγεις, συχνά με μια μικρή παύση. Ο Ανδρέας, κρατώντας μαζί το όραμά του και τα χέρια του στη δουλειά. Ο Νίκος και η Ελένη, ντύνοντας με αριθμούς ένα όραμα που δεν ήταν πια μόνο δικό του ούτε μόνο δικό της.

6. Η Όσφρηση — ο διακόπτης — Η πιο άμεση από τις αισθήσεις. Ενώ όσα βλέπουμε κι ακούμε περνούν συνήθως από το φίλτρο της σκέψης, η μυρωδιά φτάνει σχεδόν αμέσως στη μνήμη και στο συναίσθημα. Γι' αυτό λειτουργεί σαν διακόπτης: σε ένα μόνο δευτερόλεπτο φέρνει μαζί μια θαμμένη δύναμη από το παρελθόν σου και μια καθαρή εικόνα από το μέλλον σου. Είναι και μια αλληγορική πυξίδα: η ικανότητα να «οσφρίζεσαι» αυτό που δεν έχει ακόμα φανερωθεί. Ήταν η πρώτη βροχή μετά από ξηρασία για τον Νίκο, το γιασεμί για την Ελένη, η αλμύρα για τον Μάρκο, ο φρεσκοφτιαγμένος καφές στο κοινό τους τραπέζι. Όταν λείπει, την ίδια πόρτα μπορεί να ανοίξει μια άλλη αίσθηση — ένας γραφικός χαρακτήρας, ένα χρώμα, το άγγιγμα ενός φθαρμένου ξύλου.

7. Μακαριότητα (Bliss) και Δυνάμεις (Abilities) — Αυτό που μένει όταν αφήνεις, επιτέλους, ένα παλιό βάρος να λιώσει. Δεν είναι στατική γαλήνη ούτε παθητική αποχή από τη ζωή. Θυμίζει την αριστοτελική ευδαιμονία: την άνθηση της ψυχής όχι μέσα από την αδράνεια, αλλά μέσα από την ίδια την πράξη. Είναι η στιγμή που το λάθος παύει να είναι ενοχή και γίνεται ενέργεια, μια νέα δύναμη προσανατολισμού. Η Ελένη, γράφοντας τι είχε μάθει από το μεγάλο της έργο πριν το αφήσει να φύγει. Ο

Νίκος, στο πάτωμα μιας παλιάς αποθήκης, ξαναβρίσκοντας τη φλόγα ενός εικοσάχρονου που δεν φοβόταν να αποτύχει.

8. Wayfinders — Οι παραδοσιακοί θαλασσοπόροι του Ειρηνικού — Πολυνήσιοι και Μικρονήσιοι — που διέσχιζαν ωκεανούς χωρίς όργανα, διαβάζοντας αστέρια, κύματα, πουλιά και σύννεφα. Στις νήσους Καρολίνες, μάλιστα, φαντάζονταν το κανό τους ακίνητο και τα νησιά να περνούν δίπλα του, ώσπου να «έρθει» εκείνο που ζητούσαν. Αυτή είναι η πιο βαθιά εικόνα του βιβλίου: δεν κυνηγάς μανιακά τον προορισμό σου, γιατί το κυνήγι γεννά την αγωνία του μέλλοντος. Τον κουβαλάς ήδη μέσα σου σαν εσωτερικό χάρτη, και μαθαίνεις απλώς να διαβάζεις τα σημάδια του κύματος που έχεις μπροστά σου.

Μπορεί το ταξίδι να αρχίζει τώρα.
Ο προορισμός σου, όμως, ήταν πάντα εδώ — μέσα σου.
Και περιμένει.

*«Το τιμόνι ήταν πάντα δικό σου.
Ο φάρος δεν έσβησε ποτέ.»*

Στο «Εν Πλω», ο Νίκος, η Ελένη, ο Μάρκος, ο Ανδρέας και η Μαρία αντιμετωπίζουν τις τρικυμίες της ζωής με μια νέα, απρόσμενη προοπτική: οι μικρές, καθημερινές αποφάσεις γίνονται η εκούσια κίνηση του κουπιού μέσα στο ρεύμα.

Μετά από απογοητεύσεις και αναβολές, εκεί όπου οι λέξεις αναμετρώνται με τη σιωπή, ανακαλύπτουν τη δύναμη της δράσης και την αξία μιας ευλύγιστης ισορροπίας σε έναν κόσμο αβεβαιότητας.

Ένα βιβλίο για την επιστροφή στο παρόν, όπου μια μόνο ανάσα, μια μυρωδιά, λειτουργεί σχεδόν αλχημικά· αρκεί για να ξεκλειδώσει τον νου και να μεταμορφώσει, τελικά, τον ρου που σε έφερε ως εδώ σε πλου που ανοίγεται διάπλατα μπροστά σου, με τον άνεμο πλέον πρίμα στα πανιά σου.

*Κρατάς σωστά το σκάφος σου, και η στεριά έρχεται.
Είναι ήδη εδώ, μέσα σου.*

Ο Δημήτριος Παγώνης, συγγραφέας του «Never Lost», αφιερώνει το έργο του στη μελέτη της ανθρώπινης συνείδησης και των μηχανισμών της.